

BANKACILAR

KONUŞMA

Türkiye Bankalar Birliği 52. Genel Kurul Toplantısı Açılış Konuşmaları

MAKALE

İhsan Uğur Delikanlı

Bankaların Tüketici Kredilerinden Kaynaklanabilecek Sorumluluklara İlişkin
Finansal Raporlama Uygulamaları

Talha Ustasüleyman

Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: Ahs-Topsis Yöntemi

C. Murat Baykal

Hukuksal Açıdan Likidite Senetleri

KONFERANS-SEMİNER

Prof. Dr. Seza Reisoğlu

Tüketici Kredileri Hukuki Sorunlar: 4077 Sayılı Yasa'da Değişiklik Öngören Taslak

RİSK YÖNETİMİ

Ertuğrul Umut Uysal

Operasyonel Risk Yönetiminde Senaryo Analizi

KRİZ KRONOLOJİSİ

Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi

BANKACILAR

Yayın türü : Yerel süreli
Basım yeri : İstanbul
Yılı : 20
Sayısı : 69 - Haziran 2009

Türkiye Bankalar Birliği adına İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Doç. Dr. Ekrem KESKİN

Genel Yayın Yönetmeni:

Melike MUMCU

Yayın Danışmanları:

Ali GÜNGÖR
Prof. Dr. Ahmet KIRMAN
Prof. Dr. Seza REİSOĞLU
B. Cahit SABİR
Abdullah TAŞÇIOĞLU
Özcan ULUDAĞ
Tuğra YAZAR

İdare Merkezi:

Nispetiye Caddesi
Akmerkez B3 Blok Kat:13
34340 Etiler-İSTANBUL
Tel : 212-282 09 73
Faks : 212-282 09 46
Web sitesi: www.tbb.org.tr

Baskı-Yapım

Graphis Matbaa San. ve Tic. Ltd Şirketi
Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
1. Cadde No.139 Bağcılar 34560, İstanbul

Bankacılar Dergisi 3 ayda bir yayımlanır.
Para ile satılmaz.

Bu yayın TBB internet sayfasında
(<http://www.tbb.org.tr/v12/asp/dergi.asp>)
yer almaktadır.

ISSN 1300-0217 (Basılı)
ISSN 1307-8631 (Elektronik)

Sertifika No: 1107-34-009143

Bankacılar Dergisi

- Bankacılar dergisi, ekonomi, finans ve bankacılık konularında yapılan çalışmalarını ilgili çevrelerin bilgisine sunmak amacıyla yayımlanmaktadır.

- Dergide yayımlanacak makalelere karar verilmesinde, konunun uzmanı hakemlerin görüşleri alınmaktadır.

- Dergiye gönderilecek yazının daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir.

- Basılması istenilen yazılar derginin arka iç kapağında belirtilen yazı ve biçim kurallarına uygun olarak hazırlanmalı ve değerlendirmeye girmek üzere,

Bankacılar Dergisi
Türkiye Bankalar Birliği
Bankacılık ve Araştırma Grubu Başkanlığı
Nispetiye Cad. Akmerkez
B3 Blok Kat.13
4Etiler- İSTANBUL

adresine gönderilmelidir.

- Dergide yayımlanan yazılar Türkiye Bankalar Birliği'nin resmi görüşlerini yansıtmaz, yazar ve görüş sahiplerini bağlar.

- Dergide yer alan çalışmalar kaynak gösterilmek suretiyle izinsiz yayımlanabilir.

- Yayımlanacak yazılarda yazım kuralları ve biçime ilişkin değişiklikler yapılabilir veya bunların yapılması yazardan istenebilir.

- Dergide yayımlanmayan yazılar yazarlara geri gönderilmez.

- Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde Bankacılar dergisi yazılı ve elektronik ortamda olmak üzere tüm yayın haklarına sahiptir.

İçindekiler

KONUŞMA

Türkiye Bankalar Birliği 52. Genel Kurul Toplantısı Açılış Konuşmaları 3

MAKALE

İhsan Uğur Delikanlı
Bankaların Tüketici Kredilerinden Kaynaklanabilecek Sorumluluklarına İlişkin
Finansal Raporlama Uygulamaları 16

Talha Ustasüleyman
Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi:
Ahs-Topsis Yöntemi 33

C. Murat Baykal
Hukuksal Açıdan Likidite Senetleri 44

KONFERANS-SEMİNER

Prof. Dr. Seza Reisoğlu
Tüketici Kredileri Hukuki Sorunlar: 4077 Sayılı Yasa'da Değişiklik Öngören Taslak 50

RİSK YÖNETİMİ

Ertuğrul Umut Uysal
Operasyonel Risk Yönetiminde Senaryo Analizi 73

KRİZ KRONOLOJİSİ

Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi 86

Türkiye Bankalar Birliği 52. Genel Kurulu Açılış Konuşmaları

Türkiye Bankalar Birliği'nin 28 Mayıs 2009 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen 52. Genel Kurul Toplantısında yapılan açılış konuşmaları sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

Türkiye Bankalar Birliği, Yönetim Kurulu Başkanı Ersin Özince* :

Sayın Bakanım, Değerli Konuklar, Medyamızın Değerli Temsilcileri, Değerli Meslektaşlarım,

Türkiye Bankalar Birliği'nin 52. Genel Kurul Toplantısına hoş geldiniz. Yönetim Kurulu ve Denetçilerimiz adına hepinizi saygıyla selamlıyorum ve katılmanızdan dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Geleneksel olarak, toplantımızın ilk bölümünde yakın dönemde ekonomide ve bankacılık sisteminde yaşanan gelişmeleri değerlendirmek, gündemde önemli gördüğümüz konuları ve Birliğimizin bazı faaliyetlerini sizlerle paylaşmak istiyoruz.

I. Türkiye Ekonomisinde ve Bankacılık Sisteminde Gelişmeler

Son bir yılda ekonomik performansı etkileyen başlıca faktörler, uluslararası piyasalarda yaşanan istikrarsızlıklar, küresel çapta finansal varlıkların değer kaybetmesi ve finansal sektörün küçülmesi, ticaret hacminin düşmesi, ekonomik faaliyetin daralması, petrol ve emtia fiyatlarının gerilemesi olmuştur. Bu dönemde, yurtiçinde siyasi alanda iki önemli olay yaşanmıştır. İktidar partisine dönük olarak, Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açılması ve 2009 yılının ilk çeyreğindeki yerel seçimler, davranışları etkilemiştir.

ABD'de de finansal piyasalarda ve ekonomide yaşanan istikrarsızlık ve küçülme 2008 yılının ikinci yarısından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkileyerek küresel bir nitelik kazanmıştır. Finansal koşullar kötüleşirken, risk algılaması hızla değişmiştir. Gelişmekte olan ülkelere net sermaye çıkışı başlamıştır. Özel sektörün uluslararası piyasalardan borçlanması sınırlanmıştır. Bir çok ülkenin gelirinde küçülme yaşanmıştır; ihracat hacmi daralmıştır. Finansal varlıkların değeri ve petrol fiyatları yanında emtia fiyatları da düşmüştür. İşsizlik oranı yükselmiştir. Tasarruf açığı veren gelişmekte olan ülkeler açısından kritik konu döviz likiditesinin bulunması ve dış borçların çevrilmesi olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelere sermaye hareketinin tersine dönmesi, tasarruf açığının yüksek olmasından dolayı ülkemizi de olumsuz etkilemiştir. Yurtiçi tasarruf eğilimi hızlı bir düşüşün ardından son iki yılda sınırlı da olsa yükselmiş ve gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 14'ü düzeyinde gerçekleşmiştir. Tasarruf oranındaki düşüş özel kesimden kaynaklanmış, kamu kesiminde ise iyileşme olmuştur. Özel sektörde sabit sermaye yatırımlarının da artmasına bağlı olarak tasarruf açığı 2008 yılı sonunda gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 5,6'sı düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu oranın 2009 yılı sonunda yüzde 2'ye gerilemesi beklenmektedir.

* Konuşma metnine ilişkin sunum dosyası TBB internet sitesinde (www.tbb.org.tr) yer almaktadır.

Yurtdışındaki gelişmelerin Türkiye'ye olan yansımaları özellikle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren daha yoğun hissedilmiştir. Dış kaynak hareketinde ani değişiklik, son çeyreğe yaklaşık 50 milyar dolar düzeyinde dış kaynak ihtiyacı ile giren ülkemizde döviz likiditesinin bir anda kaybolmasına neden olmuştur. Yurtdışında yerleşik yatırımcılar menkul kıymet portföylerini azaltarak, sermaye piyasasından çıkmaya başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerde mevduat güvencesinin yükseltilmesinin de etkisiyle bankalarımızdan, döviz mevduatında hızlı bir çıkış olmuştur. Uzun bir aradan sonra döviz talebi döviz arzının üzerine çıkmış, TL ve döviz piyasalarında ani ve hızlı bir hareketlilik yaşanmış, piyasalarda öngörülebilirlik azalmıştır. TL başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, faiz oranları yükselmiş; hem TL hem de döviz kaynağının maliyeti artmıştır. Bir yandan dış kaynak daha kısıtlı ve pahalı hale gelmiş bir yandan da varlık fiyatları düşmüştür.

Finansal piyasalarda hızla ilerleyen küresel sorunlar kısa bir süre sonra finansal olmayan sektörleri de etkisi altına almıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de iç ve dış talep hızla daralmıştır. Yavaşlama eğiliminde olan ekonomik büyüme yerini ani ve hızlı bir küçülmeye bırakmıştır. Gayri safi yurtiçi hasılanın küçülmesinde önemli faktörlerin başında özel sektör yatırımlarının ve ihracatın düşmesi gelmektedir.

Talep daralmasına bağlı olarak yatırım ve çalışma sermayesi amaçlı kredi talebi de yavaşlamıştır. Bu arada, gelişmelerin sektörler ve şirketler üzerindeki etkisini anlamaya/ölçmeye çalışan bankalar kredi verme standartlarını yükselterek daha ihtiyatlı bir yaklaşım göstermişlerdir. Öte yandan, geçmiş yıllardan farklı olarak, bu kez ekonomideki hızlı küçülme kredi stokundaki yavaşlamaya neden olmuştur.

Bankaların daha ihtiyatlı olmalarının nedenleri dış borçların çevrilme oranının belirsizliği, yurtdışındaki bankaların sahiplik yapısındaki değişme, bazı bankaların kapanması, yaşanan şokun makro ekonomik sonuçlarının, özellikle kamu bütçesi ve ödemeler dengesi finansmanı üzerindeki etkilerinin bilinmezliği, bankacılıkta değişen kurallar, risklerin artmasının sermaye yeterliliğini azaltıcı etkisi, kredi hacminin bilançonun yarısına ulaşması, TL talebinin daralması, kaynak vadesinin çok kısa olması da etkili olmuştur. Bu dönemde, bankaları en çok tedirgin eden konu, vadesi gelen dış borçların çevrilmesine ilişkin belirsizliktir. Bu nedenle, kısa vadeli yükümlülüklerin aksatılmadan karşılanabilmesini teminen döviz likiditesi güçlendirilmiştir. TL'de ise likidite sorunu yaşanmamıştır.

Merkez Bankası, uluslararası piyasalardaki gelişmeler nedeniyle enflasyon hedefi yanında finansal istikrarı da gözetilen bir yaklaşım içinde olmuş, sektörden gelen taleplere de duyarlı davranmıştır. Enflasyon, 2008 yılında dalgalı bir seyir izlemiştir. Enflasyon hedeflemesinin uygulandığı üçüncü yılda da tüketici enflasyonu, hedefin üzerinde, yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılının ilk yarısında bozulan beklentileri enflasyon tahminine yaklaştırmak için parasal sıkılaştırmaya yönelik önlemler açıklanmıştır. Enflasyon baskısının azalması nedeniyle son çeyrekte itibaren kısa vadeli faiz oranları kademeli olarak düşürülmeye başlanmıştır. Öte yandan Merkez Bankası uluslararası piyasalardaki belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine yeniden başlamıştır. Yabancı para zorunlu karşılık oranları düşürülerek, yaklaşık 2,5 milyar dolar tutarında döviz likiditesi sağlanmıştır. Aynı dönemde, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından alınan kritik kararlar da gelişmelerin bankaların mali bünyelerine olan etkilerini sınırlandırmıştır. Buna göre 2008 yılı karlarının dağıtılması izne tabi tutulmuştur. Portföylerdeki menkul kıymetlerin bir defaya mahsus olmak üzere yeniden sınıflandırılmasına izin verilmiştir. Kredi müşterileri ile olan ilişkilerin daha sağlıklı sürdürülmesini teminen sorunsuz kredilerin yeniden yapılandırılabilmesine imkan tanınmıştır.

Merkez Bankası 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren açık piyasa işlemleri yoluyla piyasalara TL likiditesi sağlamıştır. Piyasadaki oynaklığı azaltmak için döviz satım ihalesi

açmıştır. Merkez Bankası'nın döviz rezervleri yavaş da olsa azalmakla birlikte yüksek düzeyde kalmaya, döviz pozisyonu ise fazla vermeye devam etmiştir.

Kamu kesimi dengesi sınırlı düzeyde olsa da, 2008 yılında da açık vermiştir. Bunda, ekonomik faaliyetin yavaşlamasına bağlı olarak dolaylı vergilerin düşmesi ve özelleştirme gelirlerinin azalması etkili olmuştur.

Öte yandan, kamu kesimi borç stokunun gayri safi yurtiçi hasılaya oranı gerilemeye devam etmiştir. Ancak, 2009 yılının ilk çeyreğinde bütçe açığındaki büyümeye ve TL'nin değer kaybına bağlı olarak borç stoku yeniden artmaya başlamıştır. Ortalama yüzde 80 düzeyinde seyreden borç çevirme oranı son dönemde yüzde 100'ü aşmıştır.

Kamunun borçlanma ihtiyacındaki değişme finansal sektör üzerindeki baskıyı da önemli ölçüde etkilemektedir. İç borç stokunun geniş anlamda para talebi ile banka aktiflerine oranı önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak, her iki oran 2009 yılının ilk çeyreğinde yeniden yükselmiştir. Son iki çeyrek dönemde iç borç stokundaki artış ve portföy tercihlerindeki değişmeden kaynaklanan talebin önemli bölümü bankalar tarafından karşılanmıştır.

Uluslararası piyasalardaki olumsuzluklardan kaynaklanan nedenlerle finansal varlıklara olan talep düşmüştür. Nakit, mevduat ve sermaye piyasası araçlarından oluşan finansal varlıkların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı 2009 yılının ilk üç ayı sonunda yüzde 102 olmuştur. Bu oran hala 2002 yılı düzeyine yakındır. Hisse senetlerinin piyasa değerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı yeniden bono ve tahvil stokunun altına düşmüştür. Sermaye piyasasında özel sektör tarafından ihraç edilen tahvil ve bono stoku sifıra yakındır.

Para piyasalarında istikrarın yaşandığı dönemlerde para ikamesi olumlu yönde etkilenmekte, TL'ye olan talep artmaktadır. Son dönemde para ikamesinde yavaş da olsa tersine dönüş olmuştur. Döviz mevduatının para talebi içindeki payı 2002 yılında yüzde 43'ten 2008 yılında yüzde 26'ya gerilemiş, 2009 yılının ilk dört ayında ise 1 puan artmıştır. Gerçek kişilerin döviz mevduat hesapları 2008 Eylül ayına kadar 67 milyar düzeyinde seyretmiş, daha sonra paritenin de etkisiyle 58 milyar dolara gerilemiştir. Tüzel kişilere ait döviz mevduat hesapları ise 2008 yılında artmış, daha sonra önemli bir değişiklik göstermemiştir. Nisan 2009 itibariyle toplam 89 milyar dolar düzeyindedir.

2008 sonu itibariyle, tüzel kişilere ait döviz mevduatlarının Türkiye'deki bankalardan kullanılan döviz cinsinden kurumsal kredilere oranı yüzde 48'dir. Bu miktarın finansal olmayan kesimlerin kullandıkları toplam döviz kredilerine oranı ise yüzde 25'tir. Banka dışı kesimlerin döviz kredisinin 85 milyar doları yurtdışındaki bankalardan sağlanmıştır. Bu kesiminin dış borç stoku 123 milyar dolar görünmekle birlikte bunun 42 milyar doları Türkiye'de yerleşik bankaların yurtdışındaki şubelerine aittir. Ülkemizde kurumsal kredi talebinin üçte ikisi, döviz kredilerinin ise sadece yarısı Türkiye'deki bankalar tarafından karşılanmıştır. Döviz kredisi ihtiyacının yurtdışı şubelerden ve yurtdışındaki bankalar tarafından açılmasının ana nedeni yurtiçindeki bankaların döviz kredisi açmalarının sınırlandırılmasıdır.

Banka dışı kesimler tarafından kullanılan dış borçlanma son yıllarda sermaye girişinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Diğer önemli kalemler ise doğrudan sermaye girişi ve portföy yatırımlarıdır. Bu eğilim geçen yılın son çeyreğinden itibaren değişmeye başlamıştır. Net sermaye girişi 2008 yılında yavaşlamış, son altı ayda ise azalmıştır. Son dönemde dikkati çeken önemli bir gelişme ise döviz arzı içinde net hata ve noksan kaleminin payının artması olmuştur. Sermaye hareketlerini arz yönünden etkileyen faktörler yurtdışı piyasalardaki sorunlar nedeniyle borçlanma imkanlarının sınırlandırılması ve yurtdışı yatırımcıların menkul kıymet portföylerini azaltmalarıdır. Talep yönünden ise yatırımların ve tüketimin düşmesi ile petrol fiyatlarının ve emtia fiyatlarının gerilemesi olmuştur. Nitekim, yıllık bazda cari işlemler

açığı Eylül ayında 47 milyar dolara ulaştıktan sonra hızla küçülmeye başlamış ve 2009 yılının ilk çeyreğinde 30 milyar dolara gerilemiştir.

Dış borç stoku 2008 yılı sonunda 276 milyar dolar olmuştur. Borç stokunun yüzde 67'si özel sektöre aittir. Dış borç stokunun gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 38 düzeyindedir. Borç çevirme oranı 2008 yılının ilk üç çeyreğinde yüzde 150 iken, son altı ayda yüzde 80'in altına düşmüştür.

Uluslararası piyasalardaki olumsuz gelişmeler ve ekonominin performansındaki değişme İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) hisse senetleri işlem gören şirketlerin piyasa değerine de yansımıştır. Şirketlerin piyasa değeri hızlı bir düşüş göstermiştir. Finansal kurumların piyasa değeri Borsada işlem gören şirketlerin piyasa değerinin yaklaşık olarak yüzde 38'i düzeyindedir. Finansal kurumların piyasa değeri 2007 yılı sonunda 116 milyar dolar iken bu yılın ilk dört ayı sonunda 54 milyar dolar olmuştur.

II. Ekonomideki Gelişmelerin Bankacılık Sistemine Yansıması

Değerli Konuklar,

Bu bölümde ekonomideki gelişmelerin bankacılık sistemine olan yansımalarını değerlendirmek istiyorum.

Uluslararası gelişmelerden bankacılık sistemi de önemli ölçüde etkilenmiştir. Öte yandan, küresel bazda finansal sektörde ciddi sıkıntıların yaşandığı ve risklerin hızla arttığı bir dönemde, bankacılık sistemi güven veren ve istikrara katkı yapan bir performans sergilemiştir. Bunun başlıca nedenleri, güçlü özkaynak yapısı, risk yönetiminin etkinliğinin artması, aktif kalitesinin iyileşmesi, likidite politikası, uluslararası iyi uygulamalara yaklaşan düzenlemeler, BDDK'nın ihtiyatlı ve rekabeti güçlü kılan denetim anlayışı, proaktif para politikası uygulaması, bankaların tecrübeli yönetimi, son beş yılda yaşanan istikrarlı büyüme ve TL'ye olan güçlü talep olmuştur.

2009 Mayıs itibariyle ülkemizdeki banka sayısı 49 adettir. Bunların 32 tanesi mevduat, 13 tanesi kalkınma ve yatırım, 4 tanesi ise katılım bankasıdır.

2008 yılı sonu itibariyle halka açıklık oranı yüzde 18 düzeyindedir. Borsada işlem gören hisseler hariç olmak üzere, ağırlıklandırılmış hesaplama göre yurtdışı yerleşik yatırımcıların mevduat ve kalkınma bankalarının toplam özkaynakları içindeki payı yüzde 25 olmuştur.

Özkaynaklar büyümeye devam etmiş ve 2009 Mart döneminde 88 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Özkaynaklardaki büyüme yanında, duran aktiflerdeki artışın sınırlı kalmasına bağlı olarak serbest özkaynaklar 66 milyar TL'ye yükselmiştir.

Özkaynakların güçlenmesi sayesinde bankalar bilançolarını daha hızlı büyütürken risk yapısını da yeniden şekillendirmişlerdir. Risk ağırlığı yüzde 100 olan varlıkların toplam riskli varlıklar içindeki payı 2002'de yüzde 28 iken, 2008 Eylül döneminde yüzde 50 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran son altı ayda düşmüştür. Risk yapısındaki bu değişmeye rağmen sermaye yeterliliği rasyosu 2009 yılının ilk çeyreğinde yüzde 18,7 ile yüksek bir düzeyde kalmıştır.

Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam aktifleri, 2009 Mart itibariyle 726 milyar YTL veya 435 milyar dolar olmuştur. Toplam aktiflerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranının yüzde 78 civarında olduğunu tahmin ediyoruz. Bilanço dışı işlemler 2009 Mart sonu itibariyle 500 milyar TL olmuştur. Bunun yarısını türev işlemler oluşturmuştur.

Bilanço dağılımında en çarpıcı gelişme kredilerin payındaki hızlı yükselme olmuştur. Kredilerin payı 2002 yılına göre bir kat artarak 2008 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 50'ye ulaşmıştır. 2009 Mart itibarıyla, kredilerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 38'dir. Bu oran 2002 yılına göre 23 puan 2008 Eylül ayına göre 1 puan artmıştır. Krediler, bilançonun yüzde 48'ini oluşturmuştur.

Bu noktada üzerinde hassasiyetle durmak istediğim konu, istikrarlı büyüme ortamının tesis edilmesinin ve kamunun dışlama etkisinin azalmasının bankaların davranışlarına olan etkisidir. Kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı azaldıkça kredi stoku hızla büyümüştür. Böylece bankacılık sistemi özel sektörü fonlayarak ekonomik büyümeyi desteklemiştir.

2009 Mart itibarıyla nakit krediler içinde bireysel kredilerin payı yüzde 32, Kobilere payı ise yüzde 22 olmuştur. Bireysel kredilerin büyümesinde özellikle konut ve ihtiyaç kredilerindeki artış önemli rol oynamıştır.

Özel karşılık öncesi tahsili gecikmiş alacakların kredilere oranı son altı aylık dönemde artmıştır. Bu oran 2008 Eylül döneminde yüzde 3,2 iken 2009 Mart sonunda yüzde 5'e yaklaşmıştır. Tahsili gecikmiş alacakların oranı KOBİ kredilerinde yüzde 6, tüketici kredilerinde yüzde 3,3, kredi kartlarında ise yüzde 9,5 düzeyindedir. Sorunlu kredilerin yüzde 88'i için karşılık ayrılmıştır.

Mevduatın kredilere dönüşme oranı 2002 yılında yüzde 38 iken, yurtdışından sağlanan kaynakların da desteği ile 2008 Eylül döneminde yüzde 86'ya çıkmış, 2009 yılının ilk çeyreğinde ise yüzde 79 olmuştur. Toplam mevduat 2009 Mart dönemi itibarıyla 445 milyar TL'ye ulaşırken bilanço içinde yüzde 61 oranında pay ile en önemli kaynak olmaya devam etmiştir. TL mevduatın payı yüzde 39, yabancı para mevduatın payı ise yüzde 22'dir. Yurtdışından sağlanan kredilerin bilanço içindeki payı ise yüzde 13 olmuştur. Mevduatın ortalama vadesi 3 aydan daha kısa kalmaya devam etmiştir.

Bilanço içinde, TL varlıkların payı yüzde 68, TL kaynakların payı ise yüzde 65 olmuştur. Toplam kredilerin yüzde 69'u, toplam mevduatın ise yüzde 64'ü TL cinsindedir. Güçlü TL talebi hem daha sağlıklı bir bilanço yapısına imkan vermiş, hem kur riskinin sınırlandırılmasını sağlamıştır.

Bilançoda TL'nin payının artması, kredi arzının büyümesi, serbest özkaynakların güçlenmesi ve finansal hizmetlere talebin artması sayesinde gelirler çeşitlenmiş ve karlılık oranı yükselmiştir. Yıllık bazda özkaynak karlılığı 2009 yılı Mart sonunda yüzde 16,1 olmuştur. Son dönemde, bankaların karlarındaki artışın en önemli nedeni faiz oranlarındaki düşüş ve kur riskinin iyi yönetilmesidir. Aktifler, kaynaklara göre daha uzun vadeli olduğundan, faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak özellikle sabit getirili varlıklar üzerinden değer artışı yaratmıştır.

Finansal hizmetlere olan talebin büyümesi bankaların hizmet ağının genişlemesini ve istihdamın artmasını desteklemiştir. Bankalarda çalışan sayısında ve şube sayısında 2003 yılının son çeyreğinden itibaren gerçekleşen hızlı artış 2009 yılının ilk çeyreğinde soluk almıştır. 2009 Mart itibarıyla bankacılık sisteminde çalışanların sayısı 171 bin kişi, şube sayısı ise 8.825 olmuştur. Şube sayısı tarihsel olarak en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

Şube sayısındaki artış yanında, alternatif hizmet kanallarında ve kullanımında da artış sürmektedir. 2009 Mart sonu itibarıyla, ATM sayısı 22 bin adeti, POS cihazı sayısı ise 1 milyon 60 bin adeti aşmıştır. Banka kartı sayısı 60 milyon, kredi kartı sayısı 44 milyon adede yakındır. İnternet bankacılığı hizmetlerine kayıtlı müşteri sayısı 13 milyon kişi civarındadır. Banka ve kredi kartları ile yapılan işlem hacmi 350 milyar TL ile gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 37'sine eşittir.

Uluslararası gelişmelerden etkilenmekle birlikte, ihtiyatlı ekonomi politikası ve yönetim anlayışı ile yeniden yapılanma sayesinde bankacılık sektörü daha sağlıklı ve şoklara daha dayanıklıdır. Bu sayede, istikrara ve makul risk ortamında büyümeye daha fazla katkı yapabilecek konumdadır. Gelişmeler, ülkemizde finansal sektörün büyümesi için önemli fırsatların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası bir kuruluş tarafından yapılan çalışmaya göre, Türkiye'nin 2050 yılında Dünya'nın 9'uncu, Avrupa'nın ise 3'üncü en büyük ekonomisi olacağı tahmin edilmektedir. Bu büyümenin gerçekleştirilmesi için, ekonominin motoru olan finansal sektörün büyütülmesi ve daha güçlü hale getirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası göstergelere göre ülkemizde hem bankacılık sistemi hem de sermaye piyasası henüz büyüme aşamasındadır. Bu nedenle, finansal sektör ekonomik ve politik gelişmelerden kolayca etkilenebilmektedir. Özel kesim bu piyasalardan uzun vadeli kaynak yaratamamaktadır. Finansal sektörün büyümesi ve sağlıklı olarak çalışmasında ekonomik istikrar, tasarruf düzeyinin artırılması ve finansal sektörün etkin denetimi yanında, düzenlemelerin istikrarlı, birbirleriyle uyumlu, ekonomik realiteye ve uluslararası standartlara uygun olması çok önemlidir.

III. Gündemdeki Konular ve Beklentiler

Sayın Bakanım, Değerli Konuklar,

Bu bölümde gündemimizdeki önemli konular hakkında bilgi vermek ve beklentilerimizi sunmak istiyorum.

Ülkemizde finansal sektörün büyümesini sınırlandıran çok sayıda düzenleme ve uygulama bulunmaktadır. Bu olumsuzluklar ürün çeşitlenmesini engellemekte ve risk yönetimini de zorlaştırmaktadır. Daha da önemlisi, Türkiye'deki bankaların yurtdışındaki bankalar karşısında rekabet gücünün zayıflamasına neden olmaktadır. Bu nedenle aşağıdaki hususları Hükümetimizin değerlendirmesine sunmak istiyoruz.

Bankacılık Kanunu'nun, hukukun ve ekonominin temel ilkeleri, uluslararası uygulamalar ve yeniden yapılanma sonrasındaki gelişmeler doğrultusunda normalleştirilmesini talep ediyoruz. Kanun değişikliğinin Meclis'e gönderilmesi bizleri memnun etmiştir. Kısa sürede yasalaşmasını arzu ediyoruz.

Vergi alanında bazı düzenlemelerin şeffaf ve anlaşılır olmaması uygulamada ve denetimlerde tereddütlere ve sorunlara neden olmaktadır. İşlem vergisi gibi uygulamalar ile yatırım araçlarının vergilendirilmesindeki farklılıklar likidite yönetimini ve yeni ürünlerin geliştirilmesini olumsuz etkilemekte, ülkemizdeki kurumlar aleyhine haksız rekabete neden olmaktadır. Bu alanlar, bankacılık sektörünün ve kredi kullananların rekabet gücünün iyileştirilmesini, yatırım araçları ve yatırımcılar arasında benzer vergilemeyi hedefleyen bir yaklaşım içinde ele alınmalıdır. Hükümetimizin kayıtdışılık ile mücadelesini olumlu buluyoruz ve destekliyoruz. Kayıtdışılık, faaliyetleri kayıt içinde olan, rekabete açık sektörler ve işletmeler açısından en önemli haksız rekabet nedenidir.

Rekabeti bozan diğer önemli konular; yurtdışında yerleşik finansal kurumların yabancı para kredi açmalarının sınırlandırılması, kamu bankaları ile özel bankalar arasındaki uygulama farklılıkları, kamu hazinedarlığı düzenlemesi, bağlı kredi ilişkisi olmadığı halde bankaların ayıplı maldan sorumlu tutulması, konut kredilerinin tüketici kredisinde kapsamında sayılması uygulamasıdır.

Mevcut düzenlemeler çerçevesinde finansal kurumlar ile müşterileri arasında yaşanan ihtilaflar, aşırı iş yükünden dolayı adalet sisteminin yavaş çalışması nedeniyle uzun sürelerde sonuçlanabilmektedir. Bu süre içerisinde alacakların değeri düşmektedir. Diğer

tarafından, düzenlemelerin özellikleri gereği muğlak ve çoğu kez yoruma açık olmasından dolayı, taraflar arasında ihtilaf yaşanması halinde tarafların iradelerini açıklayıcı olmasını teminen, sözleşmeler daha kapsamlı yapılmaktadır. Bu nedenlerle bankalar, bir yandan kaynak sağladıkları kesimlerin güveninin kazanılmasını ve risklerin iyi yönetilmesini gözetirken, bir yandan da ekonomik faaliyetin finansmanını sürdürmek amacıyla özel şartlara gereksinim duymaktadırlar. Adalet sistemine ilişkin bir başka talebimiz, finansal sektördeki gelişmelere paralel olarak ihtisas mahkemelerinin kurulması ve özel nitelikli konulardaki uyuşmazlıklara ilişkin yargı sürecinin kısa sürede tamamlanmasıdır.

Borçlar Kanunu ile tacirler arasındaki sözleşmelere uygulanmak istenen genel işlem şartlarının ihtilafın daha da büyümesine neden olacağından endişe duyulmaktadır. İcra ve İflas Kanununda 2003 yılında yapılan değişikliklerle kabul edilen "iflas ertelemelerinin" bazı borçlular tarafından suiistimal edilmesi sonucu, yasa koyucunun amacına aykırı şekilde, alacaklıların yıllarca haksız bir şekilde alacaklarını tahsil etmelerini engelleyen uygulamalardır.

Ekonomik faaliyetin daha etkin ve sağlıklı olarak gerçekleştirilmesi için piyasaların daha iyi işlemesine, rekabetin iyileştirilmesine, yaratıcılığın ve gelişmenin özendirilmesine öncelik vermelidir. Bu amaçla, düzenlemeler kolay anlaşılır ve uygulanabilir, uluslararası iyi örnekler, hukukun ve ekonominin temel prensipleri ile uyumlu, risklerin daha iyi yönetilmesini destekleyen, uluslararası rekabet gücünü arttıran, sözleşme özgürlüğünü sağlayan niteliklerde olmalıdır.

Birliğimizin talebi, finansal sektörün sağlıklı olarak büyümesi, derinleşmesi, küresel rekabet gücünün artması, kurumlarımızın piyasa değerinin yükselmesi, ve ülkemizin uluslararası bir finansal merkez haline gelmesidir. Türkiye'nin ekonomik yapısı, piyasaları, üretim gücü, sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen kuralları ve kurumlarıyla pek çok açıdan bölgedeki diğer ülkelere göre çok daha fazla olumlu özelliklere sahiptir. Ülkemizin bu özellikleri son on yılda daha iyi anlaşılmalı ve görülmeye başlanmalıdır.

Türkiye'nin ve İstanbul'un uluslararası nitelikte bölgesel bir finansal merkez olması projesi için hazırlanan fizibilite raporu son gelişmeler dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Değerlendirmelere göre; dünyadaki finansal merkezlerin entegrasyonunda ve yönetim ilkelerinin belirlenmesinde uluslararası kuruluşların etkinliği artmaktadır. Ekonomik ve politik gelişmeler ışığında, rekabet üstünlüğünü korumak veya geliştirmek isteyen finansal merkezler hızla yeni stratejiler geliştirmektedir.

Finansal hizmetler sektöründe gerçekleştirilen yapısal reformlar sayesinde Türkiye küresel gelişmelerden pek çok ülkeye göre daha az etkilenmiştir. İstanbul'un bölgenin uluslararası merkezlerden birisi olmasına yönelik olarak daha önce ulaşılan bulgular ile yeni raporun bulguları önemli farklılıklar göstermemektedir. İstanbul gizli kalmış işgücü, gelir yaratma potansiyeli, yaşam tarzı ve iş yapma maliyeti konularında rekabetçi güce sahiptir; bölgesinde güçlü ve doğal bir adaydır. İstanbul'un finans merkezi olmasının yaratacağı potansiyel sadece Türkiye için değil, bölge için de çok önemli fırsatlar sunacaktır. Raporun bulgularının hayata geçirilmesi için Hükümetimizin önderliğinde çaba göstermeye devam edeceğiz.

IV. TBB'nin Diğer Faaliyetleri

Sayın Bakanım, Değerli Konuklar, bu aşamada Birliğimizin diğer çalışmaları hakkında kısa bilgi sunmak istiyorum.

Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül Kasım ayında Birliğimizi ziyaret etmiş ve Türkiye Bankalar Birliği'nin 50. kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenlenen resepsiyonu onurlandırmıştır.

Sosyal sorumluluk pojesi çerçevesinde sürdürdüğümüz "Çok Yaşa Bebek" projesi 6'ıncı yılını doldurmuştur. Bugüne kadar 56 ilde 134 hastaneye cihaz başlığında bulunuldu. Yapılan çalışmalar, 15 binden fazla bebeğin hayata tutunduğunu gösteriyor.

Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan Kapalıçarşı isimli kitap, İngilizce'ye tercümesi yapılarak, İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi olması projesi ile ilişkilendirilmek üzere bastırılmıştır.

Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin bölgelere olan yansımalarını izlemek, illerin ekonomik potansiyelini daha iyi değerlendirmek, yöre girişimcilerinin ve müşterilerinin finansal sektörden ve bankalardan olan taleplerini dinlemek amacıyla Yönetim Kurulunun İstanbul ve Ankara dışındaki illerde yapılması kararlaştırılan ilk toplantısı Sivas ilinde gerçekleştirilmiştir. İkincisini ise yarın Trabzon'da yapacağız.

Bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Balkan ülkeleri bankalar birlikleri forumuna aktif olarak katılım sağlanmıştır. Türk Cumhuriyetleri bankalar birliklerinin temsilcilerinin de katılımı ile Merkezi Avrasya Birlikleri Federasyonu kurulmasının prensip kararı alınmıştır. Bosna Hersek Bankalar Birliği işbirliği ile İstanbul'da eğitim programı, Suriye Merkez Bankası ile Şam'da bankacılık konferansı düzenlenmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bankalar Birliği ile Kuzey Kıbrıs'ta 3 yıldır sürdürülmekte olan eğitim programına Kıbrıs'taki meslektaşlarımızın yüzde 42'si katılmıştır. Birliğimizin eğitim merkezindeki eğitimlere yılda yaklaşık 7 bin meslektaşımız katılmaktadır. Uzaktan eğitim sitesinden sunulan eğitimlerden yararlananların sayısı 6 yılda 100 bin kişiyi aşmıştır.

Bireysel bankacılık hizmetlerinde artış ve müşteri odaklı hizmet anlayışı çerçevesinde Birliğimiz bünyesinde "Müşteri Şikayetleri Hakem Heyeti" oluşturulmuştur. Bankacılık etik ilkelerinin daha iyi uygulanmasını teminen etik komisyonu kurulmuştur. Kurumsal kredi kayıt sisteminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Risk kayıt merkezinin faaliyetini Birliğimiz koordinasyonunda sürdürmesine ilişkin hazırlıklar önemli ölçüde tamamlanmıştır. Suç gelirlerinin aklanması ve terörizmin finansmanının önlenmesi ile mücadele kapsamında Masak ile yakın bir işbirliği yapılmış, bölgesel eğitim programları düzenlenmiştir.

Bankacılık sistemini doğrudan ilgilendiren bir çok konuda üyelerimizin ve diğer finansal kurumların da aktif katılımıyla oluşturulan ortak çalışma grupları çalışmalarımıza önemli katkılarda bulunmuşlardır. Üyelerimize, çalışma gruplarında görev alan arkadaşlarımıza ve Birliğimiz çalışanlarına katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Üyelerimizin de katılımıyla oluşturulan Birliğimiz görüş ve değerlendirmeleri ilgili kişilere ve kurumlara sunulmuştur. Dikkate alınması hususunda yoğun bir çaba harcanmıştır. Bu vesileyle Meclisimizde Komisyonlarla, Hükümetimizle, ilgili tüm kamu kurumları ve sektör temsilcileri ile yakın çalışmalar yapılmıştır. Gösterilen anlayış ve sağlanan destek için teşekkür ediyorum. Desteğin bundan sonra da süreceğine olan inancımızla, Yönetim Kurulumuz ve Denetçilerimiz adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başkanı Tefvik Bilgin:

Sayın Bakanım, Değerli Başkanlar ve Bankacılarımız ve Basınıımızın değerli temsilcileri,

Müsaade ederseniz, Türkiye Bankalar Birliği Genel Kurulunda bu sektörün düzenleme ve denetleme kurumunu temsilen görüşlerimizi iletmek istiyorum.

Değerli Konuklar,

Türkiye Bankalar Birliği genel kurulları her yıl Mayıs ayında yapılır. 2009 yılındaki Genel Kurulun diğerlerinden farkı ise Birliğin kurulduğu tarihten bugüne kadar global çapta yaşanan en büyük krizin belki de tam ortasında olmamızdır. 2008 yılının özellikle son 3 ayında şiddetlenen ve tüm dünyayı derinden sarsan büyük kriz elbette ki Türkiye'yi ve bankalarımızı da etkilemektedir. Esasında krizin sebebi de finansal sistemin kendi başına bırakılmışlığıdır.

Sayın Bakanım,

Krizin bize göre finansal anlamda en üst seviyede olduğu aylar 2008'in son 3 ve 2009'un ilk 3 ayını kapsayan 6 aylık süredir. Son 2 aydır ise krizin biraz kanıksandığını ve finansal sistemden reel sektöre kayışını izlemekteyiz. Bizden kaynaklanmayan ve hiçbir katkımız olmayan bu krizde bankacılık sektörü, özellikle krizin reel sektöre kayma sürecindeki gelişmelerden etkilenmektedir. Eylül 2008'den Mayıs 2009'a kadar geçen 8 aylık sürede bankacılığımız;

- krediler ve mevduat düzeyi bakımından hemen hemen (kurlardan ve parite etkisinden arındırılmış hali ile) mevcudu koruma gayreti içinde olmuş,
- yurtdışı kaynaklar oldukça gerilemiş,
- mevduatın ortalama vadesi 28 güne inmiş,
- bankalarımız gelecekle ilgili beklentilerinde daha ihtiyatlı davranmışlar, bunu da kredi politikalarına yansıtılmışlardır.

Son günlerde kredilerdeki tedirginlik bir miktar azalmış olmakla beraber, hala eski günlerdeki performanstan oldukça uzaktayız. Kurum olarak bankacılık sistemi ile reel sektörü birbirinden tamamen ayrı iki farklı yapı olarak düşünmüyoruz. Biliyoruz ki her ikisi de birbirine muhtaçtır. Bizim kadar bankalarımız da bu gerçeğin elbette ki farkındadırlar.

Krizin şiddetli günlerinde bazı münferit ve telaşla hızlı davranma örnekleri yaşanmıştır. Ancak dünya ile karşılaştırıldığında bizim bankalarımızın performansı ve duruşu gerçekten farklı bir boyuttadır. Bu noktada birkaç tespitte bulunmak istiyorum;

1- Mevduatın krediye dönüşüm oranı 03.10.2008'de en yüksek düzeyi olan yüzde 91.8'i yakalamış, (8 ay sonra) 15 Mayıs 2009 da ise yüzde 83.1'e gerilemiştir. Aynı tarihlerde mevduatın menkul değerlere dönüşüm oranı yüzde 43.8'den, yüzde 46.8'e yükselmiştir. Belirtilen tarihler arasında mevduatın krediye dönüşüm oranında 8.7 puan azalma, mevduatın menkul değerlere dönüşüm oranında ise 3 puanlık bir artış sözkonusudur. Kısaca bankalar krizin şiddetli günlerinde mevduat ve kredilerde birbirleriyle bağlantılı bir azalmayı yaşarken, esasen likiditeye önem vermiş ve bir miktar da Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) portföyünü artırmışlardır.

2- Yaşadığımız dönem, kredi riskinin izlendiği dönemdir. Bankaların kredi portföyündeki takibe dönüşüm oranı Eylül 2008'deki yüzde 3.1'den, 15 Mayıs 2009 itibarıyla yüzde 4.5 düzeyine gelmiştir. Beklentimiz; sektör genelinde 2009 yıl sonunda bankacılık sistemi

kredilerinin takip oranının kötü senaryo halinde yüzde 7 - 8'ler düzeyinde olacağı yönündedir. Böyle bir global dalgalanmada takip oranları elbetteki artacaktır. Stres testi analizlerimize göre sektörün Takibe Dönüşüm Oranı'nın (TDO) yüzde 20.5 olması halinde sistemin Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR) yüzde 8'e gerilemektedir.

Müsaadenizle, kredi kartlarına bir parantez açarak takip oranının (Aralık 2008 deki yüzde 6.52'den) 15 Mayıs 2009 itibariyle yüzde 8.79'a hızla yükseldiğini de ifade etmek isterim.

3- Sistemin Mart 2009 kârı 5.2 milyar TL'dir. Beklentimiz yılın tamamında, 2008 yılı kârının yakalanacağı şeklindedir. Kârlara birer yedek akçe olarak bakmaktayız ve kredi kalitesindeki bozulma ihtimaline ve beklenmedik olumsuz gelişmelere karşı bugün elde edilen kârları bir tampon gibi görmekteyiz. Kârlılıkta sistemin genel tutarı kadar tek tek bankaların kârı, karın kırılımı ve kaynaklarına ayrı bir önem veriyoruz. Önemli olan kârın süreklilik arzeden, gerçek işlemlerden elde edilmesidir.

Değerli Konuklar,

Bankacılığımızla ilgili elbette ki muhtelif yorumlar yapılabilir, ancak dünya geneline bakıldığında son bir yıl içinde;

- krize ortalama yüzde 18 SYR ile giren,
- açık pozisyon taşımayan,
- banka katili, riskli türev ürünleri kullanarak 5-6 yıl çok iyi kârlar yazmaktansa bu ürünlere girmeyerek kendi kendilerine sınır koyan,
- batıda muadilleri 1TL sermaye ile 40TL iş yaparak getiri elde ederken, 1TL ile 8TL'lik iş yaparak daha fazlaya tamah etmeyen,
- 2001'deki kredi portföyünün yaklaşık 10 katı büyüklüğündeki bir portföyle krize girip bunu olabildiğince yönetmeye çalışan,
- kriz tecrübesi batılı meslektaşlarından çok daha derin olan
- bu sefer birbirlerini kötülemeden, aynı gemide olma anlayışı ile hareket eden ve
- birçok ülkede genel kurul toplayacak gücü kalmamışken gayet kendilerinden emin bir şekilde 52. Genel Kurulunu yapabilen bankalarımız ve bankacılarımız hakkındaki takdirleri sizlere bırakmak istiyorum.

Değerli Konuklar,

İçten temennimiz odur ki gelecek yıl genel kurulun yapılacağı günler krizin sonlarına gelindiği günler olsun ve bankacılığımızın da katkısıyla ülkemiz diğer ülkelere göre daha avantajlı konumda bulunsun.

Sözlerime son verirken; bugünlerde hiç kimsenin yapmak istemediği bir işin nasıl yapılması gerektiğini tüm dünyaya gösteren değerli bankacılarımızın 52. Genel Kurulunun hayırlı olmasını diliyor ve bundan sonraki hedefimizin bölgesinde bankacılıkta lider ülke olmak için çalışmak olduğunu düşündüğümü ifade ederek hepinize saygılar sunuyorum.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Babacan:

Türkiye Bankalar Birliği'nin Değerli Başkan ve Üyeleri,

Türkiye Bankalar Birliği'nin 52. Olağan Genel Kurulunun bankacılık sektörümüze ve ülkemize yararlı olmasını diliyor, bu toplantı vesilesiyle sizlerle bir araya gelmekten duyduğum mutluluğu ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Dünya ekonomisi tarihin en zor dönemlerinden birini yaşamaktadır. ABD'de başlayan küresel kriz ilk önce Avrupa'ya, sonra hızla dünya sathına yayılarak hem finansal hem de ekonomik istikrarı tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Küresel ekonomi ile bütünleşik, küçük veya büyük, tüm ekonomiler kaçınılmaz olarak yaşanmakta olan krizden etkilenmektedir. Nitekim küresel ekonomiyle bütünleşme derecesi yüksek olan Türkiye'de dış talepte yaşanan daralmadan, sermaye akımlarının yavaşlamasından ve kredi kanalının etkin bir şekilde çalışmamasından olumsuz etkilenmektedir.

Alınan tüm önlemlere karşın, küresel krizin çıkış noktası olan ABD ve Avrupa bankacılık sistemlerinde yaşanan güven kaybı, sorunların tam olarak giderilememesi nedeniyle sürmektedir. Kredi kanallarının sağlıklı çalışmaması neticesinde, finans piyasalarının kriz öncesi etkinliğinden oldukça uzak olduğu gözlenmektedir. Ekonomideki güven kaybına ek olarak, varlık fiyatlarındaki düşüş eğilimi sonucunda, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede kredi koşullarının sıkılaştığı ve kredi hacminin daraldığı gözlenmektedir.

Finans piyasalarında yaşanan sorunların reel sektöre yansımaları ile birlikte yatırım harcamaları önemli ölçüde kısılmıştır. Kredi arzındaki daralma ve kredi koşullarındaki sıkılık sonucunda kredi faiz oranları yükselmiş, iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlama ve artan işsizliğe bağlı olarak dünya genelinde iç ve dış talepte belirgin bir gerileme yaşanmıştır. Azalan talep ve güven kaybı nedeniyle küresel ekonominin 2009 yılında küçüleceği ve ancak 2010 yılında ılımlı bir büyümenin başlayabileceği tahmin edilmektedir. Ancak, memnuniyetle ifade etmek isterim ki ekonomik ve finansal istikrara yönelik adımları kararlılıkla atmış bir ülke olmanın faydasını bu krizin etkilerini sınırlı hissederek görmekteyiz.

Finans piyasalarının birbirleriyle daha önce benzeri görülmemiş ölçüde bütünleşmiş olması, finansal krizi çok farklı boyutlara taşımakta ve ülkeler bazında alınan önlemlerin etkinliğini sınırlamaktadır. Bu nedenle, devam eden küresel krizin geride bırakılabilmesi için sorunların çözümü konusunda ülkelerin işbirliği içinde hareket etmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. Nitekim, Washington ve Londra'daki G-20 zirvelerinde, krizle mücadelenin ortak ve kararlı biçimde ortaya konulması ilkesi benimsenmiştir. Bu çerçevede, para ve maliye politikalarının eşgüdüm içinde sürdürülmesi ve uluslararası kuruluşların mali kaynaklarının artırılması konularında kısa ve orta vadeye yönelik bir mutabakata varılmış ve önemli adımlar atılmıştır. Uzun vadeye dönük olarak ise, yaşanan krizin en önemli nedenlerinden biri olduğu konusunda görüş birliğine varılan finansal sistemin yeniden yapılandırılmasına yönelik politika kararları alınmıştır.

Küresel ölçekte yaşanan krizin, finans sektöründen kaynaklanıyor olması, özellikle uluslararası ölçekte birtakım yeniliklerin ve anlayış değişikliklerinin gündeme gelmesine neden olmaktadır. Tüm dünyada finansal sistemlerin yeni bir mimariye ihtiyacı olduğu, ekonomi otoritelerince sıklıkla ifade edilmektedir. Yeni finansal mimaride, düzenleyici yapının güçlendirilmesi, ihtiyatlı denetimin artırılması, düzenlemelerin sıkılaştırılması ve etkinleştirilmesi, risk yönetim süreçlerinin gözden geçirilmesi, finans kesimi ile reel sektör arasındaki işbirliğinin artırılması gibi hususlar ön plana çıkmaktadır. Söz konusu değişim süreci ve gelişmeler Hükümetimiz ve ilgili kuruluşlar tarafından yakından takip edilmektedir.

Değerli Konuklar,

Konuşmamın bu bölümünde Türk bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeleri kısaca değerlendirmek istiyorum. 2001 yılında yaşadığımız kriz sonrasında hayata geçirilen yeniden yapılanma sayesinde bankacılık sektörümüz mevcut krize dayanıklılık gösteren sektörlerimizin başında gelmektedir. Dünyada gelişmiş ekonomilerin bankacılık sektörleri krizle mücadele ederken, finansal sistemimizin sağlam ve istikrarlı bir yapıya sahip olması, küresel krizin ekonomimiz üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasında hayati bir rol oynamıştır.

Dış dünyada önemini yeni bulan iyi yönetim uygulamaları, şeffaf raporlama standartları, sektördeki sorunlara yönelik kapsamlı bir reform setinin ödünsüz olarak uygulanması, bankalarda operasyonel ve finansal yapılandırmanın sağlanması, denetim ve düzenleme kapasitesinin geliştirilmesi gibi hususlar Türkiye'de son 7 yıllık özverili çabalarla büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'deki finansal sistemin görece olarak sağlam durumda olması, para politikasının ihtiyaç duyduğu hareket alanını da genişletmektedir. Nitekim, enflasyon beklentilerinin iyileşmesi ve talep koşullarının zayıflaması ile Merkez Bankamız, kontrollü ancak hızlı bir dizi faiz indirimi kararını hayata geçirmiştir. Böylelikle, piyasalarda olası bir likidite sıkışıklığının önüne geçmek ve kredi piyasalarının etkin çalışmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirler alınmıştır.

Küresel piyasalarda yaşanan krizin etkisiyle bankacılık sektörümüzün yurt dışından sağladığı fonlama imkanlarının daralması ve kaynak maliyetlerinin yükselmesi ile sorunlu kredilerin artmasının yarattığı tedirginliğin kredi arzını olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan, ülkemizde mevduat vadelerinin kısalığı da bankacılık sektörümüzün kredi kullandırmada karşılaştığı sorunlardan biri olarak gözlenmektedir. Bununla birlikte, birçok ülkenin aksine, kriz ortamında mevduat sigorta limitini ve kapsamını değiştirme ihtiyacını duymamış olmamız, mevduatın kısa vadeli de olsa güvenilir bir kaynak olduğunu teyit etmektedir.

Yaşanan küresel durgunluk dolayısıyla daralan ticaret kanalı ve artan kaynak maliyetleri, firmalarımızın mali bünyelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Borç ödeme kapasitelerindeki zayıflama nedeniyle de firma kredilerine ait tahsili gecikmiş alacaklarda artış yaşanmıştır. Özellikle, kaynaklara erişimi daha sınırlı olan Kobi'ler üzerinde krizin olumsuz etkileri daha belirgin olmuştur.

Geçtiğimiz yılın özellikle son çeyreğinden itibaren kredilerin geri dönüşünde yaşanan problemler, kredi riskinin yönetimi ve kârlılık açısından önümüzdeki dönemde bankaları bazı zorlukların beklediğine işaret etmektedir. Söz konusu gelişmeler ışığında bankalarımızın başta kredi ve likidite riski olmak üzere risk yönetimi konusuna geçmişte olduğu gibi gereken önemi göstereceklerine olan inancımı belirtmek istiyorum.

Finans piyasalarındaki gelişmeler ile demografik ve ekonomik koşullardaki değişimler, giderek daha çok çeşitlenen ve karmaşıklaşan finansal hizmet ve ürünlerin bireylerce etkin kullanımını doğrudan etkilemekte, finansal bilgi ve farkındalığın oluşturulmasını teminen finansal eğitimin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda, Bankalararası Kart Merkezi'nce yürütülen "Kart Bilinci" kampanyasının önemli bir adım olduğu değerlendirilmektedir. Ürünlerin doğru kullanımını teşvik etmek açısından bankalarımıza da önemli görevler düşmektedir.

Değerli Konuklar,

Uygulanan dengeleyici para politikaları, hem kredi kanalındaki tıkanıklığı bir ölçüde gidermiş, hem de genel olarak beklentilerdeki bozulmayı sınırlamıştır. Bununla birlikte,

Türkiye ekonomisinin uluslararası finans piyasalarındaki gelişmelerden asgari seviyede etkilenmesini sağlamak amacıyla, bankalarımıza da birtakım görevler düştüğünü hatırlatmak istiyorum.

Bankacılık sektörü üstlendiği aracılık fonksiyonuyla reel sektör ile tasarruf sahipleri arasında vazgeçilmez bir köprü rolü görmektedir. Reel kesim ile bankacılık sektörünün ilişkisini et ve tırnak gibi görmek gerekir. Birbiriyle bu kadar yüksek etkileşim içinde olan sektörlerin iyi günlerde olduğu gibi kötü günlerde de birlikte hareket etmesi ve krizin aşılmasında her iki sektör arasındaki işbirliğinin güçlenmesi gerektiği inancındayım.

Reel sektörümüzün içinde bulunduğu durgunluk ortamından çıkmasında bankacılık sektörüne önemli bir sorumluluk düşmektedir. Bu çerçevede, bankacılık sektörünün kârlılık kadar, etkin bir risk yönetimi çerçevesinde, aktif kalitelerini bozmadan, özel kesime kaynak sağlama yönünde de çaba sarf etmesi ekonomimiz ve ülkemiz açısından oldukça önemlidir. Bu noktada, Hükümetimizin bankalarımızın kredi kullandırmalarını kolaylaştırıcı tedbirleri almakta kararlı olduğunu vurgulamak istiyorum.

Konuşmanın son bölümünde sektöre ilişkin beklentilerimi sunmak istiyorum. AB üyesi ülkelerin bankacılık sektörleri ile kıyaslandığında bankacılık sektörümüzün belirgin bir büyüme potansiyeline sahip olduğunu düşünüyorum. Özellikle ülkemizin demografik yapısı ve Avrupa Birliği süreci gibi önemli faktörler nedeniyle yabancı yatırımcıların sektöre olan yoğun ilgisi göz önüne alındığında, büyüme potansiyeli daha açık bir şekilde görülebilecektir. Ancak önümüzdeki büyüme süreci içerisinde bankalarımızın yaşamakta olan krizin temel nedenlerinden biri olan risk yönetimi alanındaki eksikliklerden ve yapılan hatalardan ders çıkarmaları ve mevcut güçlü sermaye yapılarını sürdürmeleri gerektiği unutulmamalıdır.

Ekonomik yaşamın her alanına nüfuz etmiş olan bankacılık sektörü olumsuzlukların ekonomi, dolayısıyla da toplum üzerindeki etkilerini artırıcı değil, bilakis olumsuzlukların etkilerini azaltan bir konuma gelmiştir. Şu ana kadar küresel krizin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri de yok denecek düzeyde olması da bu tespitimizi doğrulamaktadır.

Krizle karşı uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi yönündeki politikaların desteklenmesi ve reformların sürdürülmesine ülke olarak geçmişte olduğu gibi önümüzdeki dönemde de destek vermeye devam edeceğiz. 2001 yılında yaşanan krizde olduğu gibi yaşanan küresel krizden de gerekli dersleri çıkarıyoruz. Küresel yapılanmadaki değişimleri de yakından izlemeye ve gerekli katkıları vermeye devam edeceğiz.

Bankacılık sektörümüzün aracılık fonksiyonunu güçlenerek devam ettirmesinin, istikrar içinde büyümenin olmazsa olmazlarından biri olarak gördüğümüzü bir kez daha belirtmek istiyorum. Bu kritik dönemde, ekonominin dinamizmine kaynak teşkil eden özel sektörün can damarlarından biri olan fon kaynaklarına erişim imkanlarında devamlılığın sağlanması, hayati önem taşımaktadır. Kriz öncesi dönemde kredi kullanımında ve geri ödemesinde sıkıntı yaşamayan firmalara, bu dönemde de kaynak sağlanmasının ekonomik aktiviteyi destekleyeceği ve ülkemizin bu dönemi en az zararla atlmasına yardımcı olacağını vurgulamak istiyorum. Bu duygu ve düşüncelerle hepinizi selamlıyor ve Genel Kurul'a çalışmalarında başarılar diliyorum.

Bankaların Tüketici Kredilerinden Kaynaklanabilecek Sorumluluklarına İlişkin Finansal Raporlama Uygulamaları

İhsan Uğur Delikanlı*

Bankalarca tüketici kredilerine ve özellikle de bağlı kredi şeklinde kullanılacak tüketici kredilerine ilişkin fiyatlandırma politikalarının geliştirilmesinde 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'dan kaynaklanabilecek sorumluluklar da değerlendirilmelidir. Çünkü, bu sorumlulukların ilave maliyet faktörü oluşturması ve sonuçta kar-zarar tutarını doğrudan etkilemesi söz konusu olabilecektir. Değerlendirmelerde banka yöneticilerinin fiyatlamada dikkate alacakları söz konusu sorumluluklar hakkında finansal tablo kullanıcılarının nasıl bilgilendirilebileceği sorusu da ele alınmalıdır. Bahsekonu sorumlulukların finansal raporlamasına ilişkin geliştirilecek uygulamalar banka yöneticilerine fiyatlandırma politikalarının belirlenmesinde de yardımcı olacaktır. Diğer krediler gibi tüketici kredilerini de toplayacakları fonlar ile finanse etmek durumunda olan bankaların kredinin niteliğini dikkate alarak uygulayacakları muhasebe standardına bağlı olarak faiz gelirlerini ertelemek ya da karşılık ayırmak suretiyle ilave maliyet üstlenmeleri söz konusu olabilecektir. Zira, bankaların tüketici kredisi kullandırmaları nedeniyle anılan Kanun'dan kaynaklanabilecek sorumluluklarına ilişkin finansal raporlama uygulamalarında TMS - 18 Hasılat veya TMS - 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar standartlarının dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada belirtilen standartlar kapsamında söz konusu sorumlulukların finansal raporlamasının nasıl yapılabileceği sorusu ele alınmış ve örnek kayıtlar verilmiştir.

Anahtar kelimeler : Tüketici Kredisi, Bağlı Tüketici Kredisi, TMS 18, TMS - 37.

1. Giriş

Türkiye ekonomisinde 2001 krizi sonrasında yaşanan değişim bankaları asli fonksiyonları olan kredilendirme faaliyetlerine yönlendirmiştir. Buna bağlı olarak, 2002 yılsonu itibarıyla yüzde 23 olan bankaların varlıkları içerisinde kredilerin payı 2009 yılı Ocak ayı sonunda yüzde 50,7'ye ulaşmıştır. Söz konusu gelişimde bankaların bireysel kredi kullandırımına yönelik pazarlama politikaları da önemli bir rol oynamıştır. Bireysel krediler, gerçek ve tüzel kişilere çeşitli ihtiyaçlarının finansmanı amacıyla kullanılan ve ana para ve faizin bir itfa planı dahilinde taksitler halinde geri ödenmesi imkanı sunan tüketici kredileri ile bir limit dahilinde kullanıcıya harcama yapma yetkisi veren kredi kartlarından kaynaklanan alacaklardan oluşmaktadır. Nitekim, bu nitelikteki kredilerin 2002 yılsonu itibarıyla yüzde 15,7 olan toplam krediler içerisindeki payı da 2009 yılı Ocak ayı sonu itibarıyla yüzde 31,9'a yükselmiştir.

Bu gelişmeye karşın, bankaların, tüketici kredileri ve özellikle bağlı nitelikteki tüketici kredileri nedeniyle 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (Kanun)'dan kaynaklanan bir takım sorumluluklara maruz kalma durumları da ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, bu sorumlulukların bankaların tüketici kredileri ile ilgili fiyatlandırma uygulamalarında ilave bir maliyet unsuru olarak dikkate alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Banka performansının analitik hiyerarşi süreci ile değerlendirilmesinde fiyatlandırma stratejisi finansal olmayan performans kriterleri arasında yer almaktadır (Albayrak ve Erku, 2005:53). Banka yöneticilerinin fiyatlamada dikkate alacakları söz konusu sorumluluklar hakkında finansal tablo kullanıcılarının bilgilendirilmesi gereğinin de ortaya çıkacağı gözden kaçırılmamalıdır.

*Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.

Çalışmada belirtilen görüşler Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun görüşlerini yansıtmaz.

Bu çalışmada, bankaların tüketici kredileri ile ilgili olarak Kanun'dan kaynaklanabilecek sorumluluklarına ilişkin finansal raporlama uygulamalarının nasıl yapılabileceği sorusuna cevap geliştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde bankaların sorumluluklarının kapsamı Kanun ve Kanunun uygulamasına ilişkin yargı kararı, idari kararlar ile öğretide oluşan görüşler çerçevesinde değerlendirilmiş, ikinci bölümde ise bu sorumlulukların finansal raporlamasında esas alınabileceği düşünülen TMS-18 Hasılat ya da TMS-37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar standartlarının uygulaması örnek kayıtlar ile açıklanmıştır.

2. Tüketici Kredilerinden Kaynaklanabilecek Sorumluluklar

Bankalarca özellikle ticari veya mesleki olmayan bir şekilde mal ve hizmetlerin edinilmesi, kullanılması veya yararlanılması amacıyla kullanılacak tüketici kredilerinin pazarlanmasına yönelik geliştirilecek politikalar Kanunun ve bu Kanunun uygulamasına ilişkin gerek yargı kararlarının gerekse Kanunun uygulamasını gözetmek durumunda olan mercilerin yaklaşımlarının dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Zira, bankaların söz konusu krediler için rekabet avantajı yaratmak amacıyla geliştirecekleri fiyatlandırma uygulamalarında ve düzenleyecekleri sözleşmelerde bahse konu Kanun'dan kaynaklanabilecek sorumlulukların göz ardı edilmesi ileride öngörülme-yen zararlar ile karşılaşılmasına yol açabilecektir.

2.1. 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

Tüketici kredilerinin kapsamını belirleyen "Mal" tanımı Kanun'un 3 üncü maddesinde, alış-veriş konu olan taşınır eşya, konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallar ile elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri gayri maddi mallar şeklinde belirlenmiştir.

Kanunun "Ayıplı Mal" başlıklı 4 üncü maddesinde, *ayıplı mal tanımlanmış ve tüketicinin, malın teslimi tarihinden itibaren otuz gün içerisinde ayıplı satıcıya bildirmekle yükümlü bulunduğu, böyle bir durumda, bedel iadesini de içeren sözleşmeden dönme, malın ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimine ya da ücretsiz onarım isteme gibi seçimsel haklarının bulunduğu, imalatçı-üretici, satıcı, bayi, acente, ithalatçı ve 10 uncu maddenin beşinci fıkrasına veya 10/B maddesinin dokuzuncu fıkrasına göre kredi verenin ayıplı maldan ve tüketicinin bu maddede yer alan seçimsel haklarından dolayı müteselsilen sorumlu olacağı, 10/B maddesinin dokuzuncu fıkrasına göre kredi veren konut finansmanı kuruluşunun sorumluluğunun teslim tarihinden itibaren 1 yıl süre ve kullandığı kredi miktarı ile sınırlı olacağı, ayıplı malın neden olduğu zarardan dolayı birden fazla kimse sorumlu olduğu takdirde bunların müteselsilen sorumlu addedileceği, bu madde ile ayıba karşı sorumlu tutulanların, ayıba karşı daha uzun bir süre ile sorumluluk üstlenmemişlerse, daha sonra ortaya çıkacak ayıpla ilgili sorumluluklarının malın tüketiciye teslimi tarihinden itibaren iki yıllık bir zamanaşımına süresine tabi olacağı* hükme bağlanmıştır.

Anılan maddede atıfta bulunulan Kanunun "Tüketici Kredisi" başlıklı 10 uncu maddesinin beşinci fıkrasında, *tüketici kredisini, belirli marka bir mal veya hizmet satın alınması ya da belirli bir satıcı veya sağlayıcı ile yapılacak satış sözleşmesi şartı ile verilmesi durumunda satılan malın veya hizmetin hiç ya da zamanında teslim veya ifa edilmemesi halinde kredi verenin tüketiciye karşı satıcı veya sağlayıcı ile birlikte müteselsilen sorumlu olacağı, 10/B maddesinin dokuzuncu fıkrasında da konut finansmanından kaynaklanan işlemlerde kredi veren konut finansmanı kuruluşunun, krediyi belirli bir konutun satın alınması ya da belirli bir satıcı ile yapılacak satış sözleşmesi şartı ile vermesi durumunda, konutun hiç ya da zamanında teslim edilmemesi halinde kredi veren satıcı ile birlikte, tüketiciye karşı, kullanılan kredi miktarı kadar müteselsilen sorumlu olacağı ve verilen kredilerin ipotek finansmanı kuruluşlarına, konut finansmanı fonlarına veya ipotek teminatlı menkul kıymet teminat*

havuzlarına devrolması halinde dahi, kredi veren konut finansmanı kuruluşunun sorumluluğunun devam edeceği öngörülmüştür.

Aynı Kanunun 4/A maddesinde ayıplı hizmet tanımlanarak, ayıplı malın satıcıya bildirme ve zamanaşımı süresi ile ilgili olarak yukarıda belirtilen hükümlere ayıplı hizmet yönünden de aynen yer verilmiştir.

Görülebileceği gibi gerek ayıplı mal gerekse ayıplı hizmete ilişkin olarak daha uzun bir süre öngörülmemiş ise kredi verenlerin ayıplı mal ya da hizmet nedeniyle ortaya çıkabilecek müteselsil sorumlulukları için zamanaşımı süresi iki yıl olarak belirlenmiştir (Zevkliler, 2001;92). Ancak, Kanunun 10/B maddesinde tanımlanan konut finansmanı kapsamındaki krediler için müteselsil sorumluluk süresi 1 yıl ile sınırlandırılmıştır. Bankaların lehine olan bu durumdan yararlanabilmesi için 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 38/A maddesinde ve Kanunun anılan maddesinde öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekeceği de gözden kaçırılmamalıdır. Ancak, her halükarda müteselsil sorumluluk süresi zaman aşımı süresi ile paralel düşünülmalıdır.

2.2. Kanunun Uygulamasına İlişkin Adli ve İdari Kararlar, Görüşler

Ayıplı maldan bir bankanın sorumluluğuna ilişkin yargıya intikal eden bir konu ile ilgili olarak Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin 22.11.2006 tarih ve 11331/15280 sayılı Kararında; "... *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 10 uncu maddesinin 5 inci fıkrası "Kredi verenin, tüketici kredisini, belirli marka bir mal veya hizmet satın alınması ya da belirli bir satıcı veya sağlayıcı ile yapılacak satış sözleşmesi şartı ile verilmesi durumunda satılan malın veya hizmetin hiç veya zamanında teslim edilmemesi halinde kredi veren tüketiciye karşı satıcı ve sağlayıcı ile birlikte müteselsilen sorumlu olur" hükümleri kredi verenin sorumluluğunu düzenlemiştir. Somut olayda davalı banka, verdiği krediyi 17.11.2003 tarihli proforma faturaya bağlı olarak vermiş olup, proforma faturada kredi ile alınan aracın '2004 Model' marka ve modelli olduğu açıkça anlaşılmasına göre, bağlı kredi kullandıran davalı bankanın da araçtaki ayıptan sorumlu tutulması gerekirken, bu davalı hakkında mahkemece yanlış değerlendirme sonucu red kararı verilmesi usul ve yasaya aykırıdır."* hükmüne yer verilmiştir (Reisoğlu, 2007; 601).

Bu Karar'da, faturaya bağlı herhangi bir malın finansmanı için verilen kredilerin bağlı kredi olarak addedildiği görülmektedir. Bu yaklaşım her ne kadar Reisoğlu (2007;602) tarafından oluşturulan görüşler paralelinde eleştirilebilir bulunsa da bankaların Kanun uyarınca sorumluluklarına ilişkin yapacakları değerlendirmeler ve bu değerlendirmeler paralelinde geliştirecekleri muhasebe uygulamaları açısından önemli bir kriter olarak dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Buna karşın, Kanunun önceki bölümde belirtilen madde hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye Bankalar Birliği'ne gönderilen 24.01.2008 tarih ve 3219 sayılı yazıda özetle;

- Kanunun 4 üncü maddesi uyarınca kredi verenin ayıplı maldan sorumlu tutulabilmesi için malın bağlı kredi ile alınmış olması gerektiği,
- Kanunun 10 uncu maddesinin beşinci fıkrasına göre bağlı kredi sözleşmesinin, kredi verenin tüketici kredisini belirli marka, bir mal veya hizmet satın alınması ya da belirli bir satıcı veya sağlayıcı ile yapılacak satış sözleşmesi şartı ile vermesi durumunda imzalanan sözleşme olduğu,
- Bağlı kredi olarak kullanılmayan durumlarda ise kredi verenin ayıplı maldan sorumluluğunun bulunmayacağı

ifade edilmiştir. Görüleceği gibi, Yargıtay 13. Hukuk Dairesi'nin Kararı'ndan farklı olarak, tüketici kredisinin kısmen veya tamamen mal veya hizmet tedarikine ilişkin bir sözleşmenin finansmanı için verilmesi ve bu sözleşme ile kredi sözleşmesinin objektif açıdan ekonomik bir birlik oluşturması hallerinde bağlı kredi sözleşmesinin söz konusu olacağı kabul edilmektedir. Özellikle, tüketici kredisinin, belirli marka mal veya hizmet tedarik edilmesi veya belirli bir müteşebbis ile sözleşme kurulması şartı ile verilmesi bu tür bir ekonomik birliğin oluştuğuna ilişkin karine teşkil etmektedir. "Bağlı tüketici kredilerinde genellikle üç ayrı sözleşme bulunmaktadır. Banka ile satıcı arasındaki çerçeve sözleşme, satıcı ile tüketici arasındaki satış sözleşmesi, banka ile tüketici kredisi sözleşmesi" (Aslan, 1996 ; 202).

Bu çerçevede, örneğin, bir bankanın sadece otomobil kredisi vermesi halinde otomobilin ayıbından sorumlu tutulamayacağı, buna karşılık münhasıran belirli bir otomobil markası için veya otomobilin belirli bir satıcıdan alınması koşuluyla tüketiciye kredi verilmesi halinde, bankanın satıcı ile birlikte müşterek ve müteselsil sorumluluğunun ortaya çıkacağı kabul edilmektedir (Zevkliler, 2001;144). Otomobilin bankanın anlaştığı belli firmalardan ya da anlaşma yaparak desteklediği kampanya ile satın alınması dışında, bankanın sadece otomobil üzerinde rehin tesis etmesi nedeniyle bankaları satıcı ile birlikte müteselsil borçlu kabul etmenin Kanuna aykırı olacağı kabul edilmektedir (Reisoğlu, 2007; 601).

Öte yandan, Kanunun mal tanımı içerisinde yer alan konut satın alımları için tüketicilere konut kredisi adı altında yapılacak kullandırmalarda ise müteselsil sorumluluk ilişkisinin 2499 sayılı Kanun'un 38/A maddesinde tanımlanan konut finansmanı kapsamındaki konut kredileri ve diğer konut kredileri olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirildiği görülmektedir (Reisoğlu, 2007;602-606). 2499 sayılı Kanun'un 38/A maddesinde tanımlanan konut finansmanı kapsamındaki konut kredilerine ilişkin olarak Kanunun 10/B maddesi hükümlerinin esas alınacağı açıktır. Konut finansmanı kapsamında bulunmayan konut kredilerinde de tüketicilerden teminat olarak çoğunlukla kredi ile satın alınan konutlar üzerinde ipotek tesis edilmesi yoluna gidildiği bilinmektedir. Bu durumdan hareketle kredi verilen konutun ipotek için belli olması nedeniyle kullanılan konut kredisini lafzen belirli bir marka için kullanılmış tüketici kredisi gibi yorumlamanın mümkün olduğu ancak böyle bir yorumun amacı aşan bir yorum olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmektedir (Reisoğlu, 2007;602). Ancak, Kanun'da konut finansmanı kapsamında değerlendirilebilecek konut kredilerine ilişkin müteselsil sorumluluk için "belirli bir konutun satın alınması" halinin münhasıran öngörüldüğü dikkate alındığında benzer bir mantığın konut finansmanı kapsamına girmeyen konut kredilerinde ortaya çıkabilecek sorumluluğun tespitinde de esas alınabileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde, her ne kadar 2499 sayılı Kanun'un 38/A maddesinde tanımlanan kapsamda bir konut kredisi olmasa dahi Kanun'un 10/B maddesinin dokuzuncu fıkrasından hareketle, inşaatı yapan firma ile konutların satışı ve kredilendirilmesi kapsamında yapılacak anlaşmaların bulunması halinde müteselsil sorumluluk durumunun da ortaya çıkacağı görüşü taşınmaktadır. Gerek bu nitelikteki gerekse konut finansmanı kapsamında bulunmamakla birlikte ekspertiz yapılmak suretiyle teminat olarak kredi ile satın alınan konutlar üzerinde ipotek tesisi yoluyla kullanılan konut kredilerinde ortaya çıkabilecek müteselsil sorumluluk tutarının tespitine ilişkin uyuşmazlıklarda da yine Kanunun 10/B maddesinin dokuzuncu fıkrası emsal alınarak kullanılan kredi tutarının esas alınmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Bağlı tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutun ayıplı çıkması halinde tüketicinin Kanunun 4 üncü maddesine göre kullanacağı seçimlik hakkın mahiyetinden kredi sözleşmesi de etkilenecektir. Eğer tüketici onarım ya da ayıpsız misliyle değiştirilmesini isteme yolunu seçerse ve bu istekler gerçekleşirse kredi sözleşmesi bundan etkilenmeyecektir. Ancak, eğer tüketici sözleşmeden dönme hakkını kullanırsa bu durumda satış sözleşmesinin yapılması koşulu ile verilen kredi sözleşmesi de sona erecektir. Bu durumda tüketicinin ödemiş olduğu miktarları geri isteme hakkı doğacaktır. Tüketicinin, malın ayıplı çıkması halinde sözleşmeden döndüğünde, sözleşmeden dönmüş olmak nedeniyle bu sözleşmeyi hiç

yapmasa idi olacak olduğu duruma göre daha zararlı bir duruma gelmiş olmaması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir (Aslan, 1996;214).

3. Tüketici Kredilerinden Kaynaklanabilecek Sorumluluklara İlişkin Finansal Raporlama Uygulamaları

Bankaların tüketici kredileri nedeniyle Kanundan kaynaklanabilecek sorumluluklarının finansal raporlamasına ilişkin geliştirecekleri uygulamalar sadece finansal tablo kullanıcılarına daha güvenilir bilgi sunulmasını sağlamakla kalmayacak banka yöneticilerinin fiyatlama politikalarına da yardımcı olacaktır. Zira, söz konusu kredileri toplayacakları fonlar ile finanse etmek durumunda olan bankaların uygulayacakları muhasebe standardına bağlı olarak karşılık ayırmak ya da faiz gelirlerini ertelemek suretiyle ilave maliyet üstlenmeleri de söz konusu olabilecektir. Bankaların performans ölçümünde kullanacakları gerek analitik süreç yaklaşımı gerekse performans karnesi uygulamalarının finansal boyutunda getirinin ya da karlılığın artırılması kriteri de yer almaktadır (Coşkun, 2006;32; Albayrak ve Erkut;2005;52) Dolayısıyla, bankalarca yapılacak değerlendirmelerde hangi muhasebe standardının esas alınması gerektiği sorusunun da değerlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Tüketici kredilerinin sınıflandırılması ve ölçümünde esas olarak “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” başlıklı 39 No’lu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS-39) uygulanacaktır. Ancak, tüketici kredisi kullandıranları nedeniyle ortaya çıkabilecek sorumluluklara ilişkin anılan standartta herhangi bir belirlemeye gidilmemiştir. Bu nedenle söz konusu krediler nedeniyle ortaya çıkabilecek sorumlulukların finansal raporlaması bakımından “Hasılat başlıklı 18 No’lu Türkiye Muhasebe Standardı’nın (TMS-18) ya da “Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar” başlıklı 37 No’lu Türkiye Muhasebe Standardı’nın (TMS 37) da dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Muhasebe meslek mensubunun mesleki yargısını gerektiren durumların belirlenmesine yönelik yapılan bir araştırmada ele alınan 9 muhasebe standardı içinde bu standartlarda yer almış olup tespit edilen durumların yaklaşık üçte birinin TMS-37 standartından kaynaklandığı görülmüştür (Tek ve Dalkılıç, 2008;99). Dolayısıyla, belirtilen standartların daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu standartların uygulanmasına ilişkin değerlendirmelerimizde bağlı kredi veya bir başka nitelikteki tüketici kredisi ayrımı yapılmayıp tüketici kredisi ifadesi kullanılmıştır. Bahsekonu ayırım sonuç bölümünde ifade edilmiştir.

3.1. Sorumluluk Süresince Gelir Kaydının Ertelenmesi

Bankalarca, tüketici kredisine konu mal, hizmet ya da konutu satan işletmelerin Kanun’dan kaynaklanan sorumlulukları nedeniyle TMS-18 hükümlerine göre hasılat kayıtlarını erteleme (Sağlam, Şengel, Öztürk, 2007:578) yoluna gidecekleri, bunun da ötesinde Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin Kararının bulunduğu dikkate alınarak, Kanun’da öngörülen müteselsil sorumluluk süresince mal satışı yapan işletmelere benzer muhasebe uygulamaları geliştirilebilir. Zira, söz konusu süreç içerisinde sorumluluğun devam ettiği ve bu nedenle, hâsılat (gelir) kaydı yapılacak faiz geliri tutarının da kesin olmadığı yorumunda bulunulabilir. Bu bölümde, bahsekonu standartta öngörülen yükümlülükler değerlendirilmiş ve uygulamanın nasıl şekillenebileceği sorusuna cevap geliştirilmiştir.

3.1.1. TMS-18’de Öngörülen Koşullar ve Zorunluluklar

TMS-18’de, ortakların sermayeye katkıları dışında, özkaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarı “Hasılat” olarak tanımlanmaktadır. Mal satışına ilişkin hasılatın finansal tablolara yansıtılabilmesi için işletmenin malların sahipliği ile ilgili önemli risk ve getirileri alıcıya devretmiş olması ve satılan mallar üzerinde yönetim etkinliğini sürdürmemesi, hasılat tutarının güvenilir biçimde ölçülmesi, işlem ile ilgili ekonomik yararların işletmece elde edilmesinin muhtemel

olması, işleme ilişkin yüklenilen veya yüklenilecek olan maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilmesi koşullarının tümünün yerine getirilmiş olması gerekli görülmektedir.

Standartta, işletmenin normal garanti yükümlülüğü dışında yetersiz performansla ilişkin yükümlülük taşıması ya da alıcının satış sözleşmesi ile belirlenen bir gerekçeye dayanarak alımdan vazgeçme hakkının bulunması ve işletmenin söz konusu malın iade edilip edilmeyeceğinden emin olmaması durumunda işletmenin sahiplikle ilgili önemli riskleri taşımaya devam edeceği bu nedenle, işlemin bir satış gibi değerlendirilip hasılat muhasebesi yapılamayacağı belirtilmektedir.

Görüleceği gibi, bahsekonu durumlar Kanun'da öngörülen satıcının veya hizmet sunan tarafın ayıplı mal ya da hizmete ilişkin sorumluluk halleri ile örtüşmektedir. Alıcının memnun kalmaması halinde bedeli iade edebileceği bir perakende satışta olduğu gibi işletmenin sahipliğe ilişkin önemsiz risk taşıdığı durumlarda, gelecekteki mal iadeleri güvenilir biçimde tahmin edilerek bunlar için geçmiş deneyimler ve diğer ilgili veriler doğrultusunda karşılık ayrılması koşuluyla, hasılatın finansal tablolara kaydedilebilmesine imkan tanınmaktadır. İşleme ilişkin ekonomik yararların işletme tarafından elde edilmesinin muhtemel olmasının belirsizlik ortadan kalkıncaya kadar mümkün olamayabileceği kabul edilmektedir. Malların tesliminden sonra ortaya çıkacak garanti masrafları ve diğer maliyetler de dahil tüm giderlerin güvenilir biçimde ölçülememesi halinde hasılatın finansal tablolara yansıtılmayıp mal satışıyla ilgili alınmış bedelin yükümlülük olarak muhasebeleştirilmesi öngörülmektedir.

Mal satışı yapan işletmelerin Kanun uyarınca sorumlulukları devam ettiği sürece hasılat tutarını finansal tablolara yansıtılmaları gerekmektedir. Alıcı tarafından belirlenmiş kriterlerin karşılanmaması durumunda malın iadesi söz konusu olacak ise satılan malın alıcının belirlediği kriterlere uygunluğu kesinleşinceye kadar tahakkuk ettirilmemesi öngörülmektedir (Özkan, 2005;83). Dolayısıyla, Kanun uyarınca tüketiciye tanınan seçimlik haklardan özellikle sözleşmeden dönme seçeneği alıcı tarafından belirlenmiş bir kriter gibi değerlendirilebilir. Bu durumun istisnasını gelecekteki mal iadelerinin güvenilir biçimde tahmin edilmesi ve bunlar için geçmiş deneyimler ve diğer ilgili veriler doğrultusunda karşılık ayrılmış olması oluşturmaktadır (Örten, Kaval, Karapınar, 2007:274).

TMS-18'in 29 ve 30 uncu paragraflarında, mal satışlarında hâsılat kaydının yapılmasına paralel bir mantık ile faiz gelirlerinin hasılat kaydının yapılabilmesinin (gelir hesaplarına intikal ettirilebilmesinin) koşulu da işlemle ilgili ekonomik yararların elde edilmesinin muhtemel olması ve hasılat tutarının güvenilir biçimde ölçülebilmesi olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, faiz gelirlerinin gelir-gider hesaplarına intikal ettirilmesinde de mal satışlarında hasılatın finansal tablolara yansıtılabilmesi için gerekli görülen koşulların tümünün gerçekleşip gerçekleşmediği dikkate alınarak karar verilmesi gerekmektedir.

3.1.2. Faiz Gelirlerinin Kar-Zarar Hesaplarına Alınmaması

TMS-18'in uygulanması durumunda, itfa edilmiş maliyetinden ölçülen tüketici kredilerinin dönem sonu değerlendirme farklarının 514 ya da 534 kodlu kredilerden alınan faiz gelirleri hesabına alınmadan, avans niteliğinde kayıt yapılmasını sağlayacak şekilde muhasebe kayıtlarının aşağıdaki şekilde tesis edilmesi durumu ortaya çıkacaktır.

Örnek kayıtların oluşturulmasında, Kanun uyarınca bağlı kredi niteliğindeki müteselsil sorumluluk doğuran tüketici kredileri için "Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ" esas alınarak ve bu kredilerin Türk Parası cinsinden kullandırıldığı, geçmiş deneyimler ile diğer ilgili veriler doğrultusunda karşılık ayrılmadığı varsayılmıştır. Geçmiş deneyimler ve diğer ilgili verilere göre karşılık ayrılmadığı varsayımının tersi ise TMS-37 uygulamasında değerlendirilmiştir.

Dönem sonu hesaplanacak değerleme farkı

----- / -----			
220	Kredi Faiz ve Gelir Tah. ve Reesk.	xxx	
01	Faiz Reeskontları		
	392 Alacaklı Geçici Hesaplar	xxx	
	029 Kazanılmamış Gel. / Diğer		
----- / -----			

Faiz tahakkuku;

----- / -----			
220	Kredi Faiz ve Gelir Tah. ve Reesk.	xxx	
00	Faiz Tahakkukları		
278	Muhtelif Alacaklar	xxx	
	392 Alacaklı Geçici Hesaplar	xxx	
	029 Kazanılmamış Gel. / Diğer		
	380 Ödenecek Vergiler	xxx	
	390 Muhtelif Borçlar	xxx	
	022 KKDF Kesintisi		
----- / -----			

Ana para ve tahakkuk eden faizin tahsili;

----- / -----			
010	Kasa	xxx	
	118 / 140 Kısa / Orta-Uzun Vad. Tem. Krd.	xxx	
	20 Tüketici Kredileri		
	220 Kredi Faiz ve Gelir Tah. ve Reesk.	xxx	
	00 Faiz Tahakkukları		
	278 Muhtelif Alacaklar	xxx	
----- / -----			

şeklinde finansal tablolara yansıtılır.

Vergi uygulamalarına göre bu nitelikteki faiz gelirleri Kurumlar Vergisi matrahının hesaplanmasına dahil edileceği için yukarıda belirtilen şekilde muhasebeleştirilen gerek faiz reeskontu gerekse faiz tahakkuku tutarları için dönem sonlarında "Gelir Vergileri" başlıklı 12 no'lu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS – 12)'na göre aşağıdaki şekilde ertelenmiş vergi aktifi gelir kayıtları oluşturulur.

----- / -----			
262	Ertelenmiş Vergi Aktifi	xxx	
	794 Ert. Vergi Aktifi Gelirleri	xxx	
----- / -----			
----- / -----			
794	Ert. Vergi Aktifi Gelirleri	xxx	
	440 Dönem Kar ve Zararı	xxx	
----- / -----			

Müteselsil sorumluluğu sona eren tüketici kredilerine ilişkin faiz tahakkuk ve tahsilatları aşağıdaki kayıtlar ile sorumluluğun sona erdiği tarih itibarıyla gelirler içerisine alınır.

----- / -----	
392	Alacaklı Geçici Hesaplar xxx
029	Kazanılmamış Gel. / Diğer
514 / 534	Kısa / Orta ve Uzun Vadeli Kredilerden Alınan Faizler xxx
20	Tüketici Kredilerinden
----- / -----	

Müteselsil sorumluluğu sona eren tüketici kredilerine ilişkin gelirlere alınan (hasılat kaydı yapılan) tutarlar için TMS – 12'ye göre ertelenmiş vergi aktifi gideri kayıtları tesis edilir.

----- / -----	
894	Ert. Vergi Aktifi Gideri xxx
262	Ertelenmiş Vergi Aktifi xxx
----- / -----	
----- / -----	
440	Dönem Kar ve Zararı xxx
894	Ert. Vergi Aktifi Gideri xxx
----- / -----	

Bankaların müteselsil sorumlulukları bulunan tüketici kredileri için TMS – 18'i uygulayarak belirtilen şekilde muhasebeleştirme uygulamalarına gitmeleri halinde anılan muhasebe standardının 36 ncı paragrafı uyarınca, Kanun uygulamasından kaynaklanan sorumluluklarına ilişkin TMS–37 standardında koşullu borçlar için öngörülen açıklamaların da yapılması gerekecektir.

3.1.3. Sorumluluğun Gerçekleşmesi

Müteselsil sorumluluk nedeniyle ortaya çıkabilecek yükümlülükler kapsamındaki muhtemel işlemler, tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlemin bulunmaması ya da bulunması durumuna göre olmak üzere iki farklı şekilde ele alınabilir.

İlk durumda yani tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlemin bulunmadığı durumda, tüketicinin ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimi ya da ücretsiz onarım gibi seçimlik haklarından birini kullanması ancak bu talebin ilgili tarafça yerine getirilmemesi üzerine banka tarafından gerçekleştirilecek sorumluluk tazmini aşağıdaki şekilde finansal tablolara yansıtılacaktır.

----- / -----	
392	Alacaklı Geçici Hesaplar xxx
029	Kazanılmamış Gel. / Diğer
<i>Gelir kaydı ertelenmiş tutarı aşan bir sorumluluk tazmini söz konusu ise</i>	
882	Diğer Gid. ve Zararlar xxx
010	Kasa xxx
----- / -----	

Belirtilen koşullarda tüketicinin sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması durumunun söz konusu olması halinde ise aşağıdaki kayıtlar oluşturulacaktır (Tek kayıt şeklinde oluşturulabileceği de gözden kaçırılmamalıdır).

----- / -----	
010	Kasa xxx
<i>Kredi ana para borcundan tüketicinin iade edeceği tutar için</i>	
118 / 140	Kısa / Orta-Uzun Vad. Tem. Krd. xxx
20	Tüketici Kredileri
----- / -----	
----- / -----	
392	Alacaklı Geçici Hesaplar xxx
029	Kazanılmamış Gel. / Diğer
010	Kasa
<i>220 hesapta bekleyen tutarlar varsa</i>	
220	Kredi Faiz ve Gelir Tah. ve Reesk. xxx
00	Faiz Tahakkukları
01	Faiz Reeskontları
----- / -----	

Müteselsil sorumluluk kapsamında bankaca ödenen tazmin tutarı üzerinden hesaplanan ertelenmiş vergi tutarı ile ilgili olarak ertelenmiş vergi aktifi gider kayıtları oluşturulur.

İkinci durumda yani tüketici kredisi ile mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlemin bulunduğu durumda, tüketicinin ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimi ya da ücretsiz onarım gibi seçimlik haklarından birini kullanması ancak bu talebin ilgili tarafça yerine getirilmemesi üzerine banka tarafından gerçekleştirilecek sorumluluk tazmininde aşağıdaki kayıt oluşturulacaktır (Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik uygulaması ihmal edilmiştir). Söz konusu alacağın tahsil edilmesi halinde kazanılmamış gelir olarak 392 hesapta bekletilen faiz gelirlerinin gelir hesaplarına alınma kaydı düzenlenecek ve bunlar üzerinden ertelenmiş vergi aktifi gider kayıtları tesis edilecektir.

----- / -----	
278	Muhtelif Alacaklar xxx
010	Kasa xxx
----- / -----	

Aynı durumda, tüketicinin sözleşmeden dönme seçimlik hakkını kullanmasının söz konusu olması halinde ise kredi ana para borcundan tüketicinin iade edeceği tutar için ilk durumdakine benzer kayıt tesis edilecek, tahsil edilen faiz gelirlerinin iadesi ile ilgili olarak da aşağıdaki kayıt oluşturulacaktır.

----- / -----	
278	Muhtelif Alacaklar xxx
010	Kasa
<i>220 hesapta bekleyen tutarlar varsa</i>	
220	Kredi Faiz ve Gelir Tah. ve Reesk. xxx
00	Faiz Tahakkukları
01	Faiz Reeskontları
----- / -----	

Bu durumda, 278 Muhtelif Alacaklar hesabında kayıtlı tutar ile 392 hesapta bekletilen tutar birbirine eşit olacaktır. Söz konusu alacağın tahsili halinde de 392 hesapta bekletilen

faiz tutarları gelir hesapları ile ilişkilendirilecek ve ertelenmiş vergi aktifi gider kayıtları oluşturulacaktır.

Gerek birinci gerekse ikinci durumda, tüketicinin sözleşmeden dönme seçimsel hakkının kullanılması halinde bir diğer sorunun tüketici kredisini kullanan tarafından ödenen BSMV ve KKDF'lerin iadesi olacağı düşünülmektedir. Zira, daha önce de ifade edildiği üzere, tüketicinin, malın ayıplı çıkması halinde sözleşmeden dönmesi durumunda, sözleşmeden dönmüş olmak nedeniyle bu sözleşmeyi hiç yapmasa idi olacak olduğu duruma göre daha zararlı bir duruma gelmiş olmaması gerektiği kabul edilmektedir. Bu yoruma göre, birinci durumda bankaca tahsil edilen BSMV ve KKDF'nin de iade edilmesi ve dolayısıyla, söz konusu tutarların iadesine ilişkin kayıtlar oluşturulması durumu ortaya çıkacaktır. İkinci durumda ise, iade edilecek BSMV ve KKDF tutarlarının tüketici kredisi ile mal, hizmet ya da konutu satan taraftan olan alacaklara dahil edilmesini sağlayacak kaydın yapılması söz konusu olacaktır.

3.2. Sorumlulukların Mümkün ya da Muhtemel Borç Olarak Değerlendirilmesi

Bankalarca, Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin 22.11.2006 tarih ve 11331/15280 sayılı Kararına karşın tüketici kredilerinden kaynaklanabilecek müteselsil sorumluluklar ile ilgili olarak T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye Bankalar Birliği'ne gönderilen 24.01.2008 tarih ve 3219 sayılı yazının esas alınması gerektiği yorumunda da bulunulabilmesi mümkündür. Ancak, bankaların bağlı kredi niteliği bulunmayan fakat Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin 22.11.2006 tarih ve 11331/15280 sayılı Kararına benzer özellikleri haiz bulunan tüketici kredisi kullandırmalarının da yargıya konu olması halinde sorumluluklarının ortaya çıkabileceği de düşünülebilir. Mümkün borçlar ise TMS-37'de koşullu borçlar adı altında düzenlenmiş ve bu borçların muhtemel borç olarak nitelendirilmesi halinde ayrılacak karşılıklar konusu yine aynı standartta ele alınmıştır. Bağlı tüketici kredileri nedeniyle Kanun'dan kaynaklanabilecek sorumluluklar için bankaların ihtiyatlı davranarak muhtemel tazmin bedellerini geri kazanıcı mekanizmalar geliştirilmesinin finansal tablolara yansıma sürecine de yine aynı standartın "Tazminatlar" başlıklı bölümünde yer verilmiştir. Bu bölümde, söz konusu standartta belirtilen durumlara ilişkin öngörülen koşullar değerlendirilmiş ve bu koşullar çerçevesinde finansal raporlama uygulamalarının nasıl geliştirilebileceği sorusuna cevap getirilmiştir.

3.2.1. TMS-37'de Öngörülen Koşullar ve Zorunluluklar

TMS-37 standardının TMS - 39 kapsamına dahil olan finansal araçlara (garantiler de dahil) uygulanmayacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla, ilk bakışta TMS-37 standardının TMS - 39 kapsamına dahil olan tüketici kredileri için uygulanmasının doğru olmayacağı görüşü ileri sürülebilir. Ancak, tüketici kredileri ile bu krediler nedeniyle bankaların Kanun'dan kaynaklanabilecek müteselsil sorumluluklarının finansal raporlamasının ayrı konular olduğu göz ardı edilmemelidir.

TMS - 37'de, geçmiş olaylardan kaynaklanan ve işletmenin tam anlamıyla kontrolünde bulunmayan, bir veya daha fazla kesin mahiyette olmayan olayın ileride gerçekleşip gerçekleşmemesi ile mevcudiyeti teyit edilebilecek olan veya geçmiş olaylardan kaynaklanmakla birlikte yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkma ihtimalinin bulunmaması ya da tutarı yeterince güvenilir olarak ölçülememesi nedeniyle finansal tablolara yansıtılmayan yükümlülükler (borçlar) "Koşullu Yükümlülük (Borç)" olarak tanımlanmıştır.

Yükümlülük doğuran geçmişteki bir olay, sorumluluk doğuran olay olarak adlandırılmakta ve bir olayın sorumluluk doğuran olay olarak nitelendirilebilmesi için kanuni bir

zorunluluk gibi olaydan kaynaklanan yükümlülüğü yerine getirmekten başka bir seçeneğin olmaması durumu yeterli görülmektedir.

Bir işletmenin herhangi bir borç için müşterek ve müteselsil sorumlu olması durumunda ilgili yükümlülüğün diğer taraflarca karşılanacağı tahmin edilen kısmının zımni kabulden doğan borç gibi değerlendirileceği ve güvenilir bir tahminin yapılamadığı durumlar hariç ilgili yükümlülüğün ekonomik fayda içeren kaynakların çıkışı ihtimalinin bulunduğu kısımlar için karşılık ayrılması öngörülmektedir. Nitekim, standartta karşılık ayrılmasına ilişkin öngörülen üç temel koşuldaki biri de yükümlülük tutarının güvenilir bir biçimde tahmin edilebiliyor olmasıdır. Dolayısıyla, karşılıklarda risk muhtemel iken koşullu borçlarda risk mümkün niteliği arz etmektedir (Örten, Kaval, Karapınar, 2007;561).

Bununla birlikte, standartın “Tazminatlar” başlıklı bölümünde bir karşılığa ilişkin yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli harcamaların bir kısmının ya da tamamının diğer bir taraf tarafından tazmin edilmesinin beklendiği durumlarda, söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmesi halinde tazminatın elde edileceğinin kesin olması ve tazmin edilebilecek tutarın muhasebeleştirilen karşılık tutarını geçmemesi şartıyla tazmin talebine mesnet teşkil edecek varlık ya da hakkın ayrı bir varlık olarak finansal tablolarda gösterilebileceği de öngörülmektedir. Ayrılan karşılık giderinden tazminat varlığı olarak muhasebeleştirilen tutar düşüldükten sonra bulunacak net tutarın gelir tablosuna yansıtılabilmesine imkanı tanınmaktadır. Diğer bir ifade ile işletmelere karşılık giderinin bir kısmının ya da tamamının aktifleştirilmesine izin verilmektedir. Ancak, üçüncü tarafın herhangi bir sebepten dolayı ödeme yapmaması durumunda ilgili işletmenin tutarın tamamını yerine getirme yükümlülüğünün bulunduğu hallerde borcun tamamına karşılık ayrılması zorunlu tutulmaktadır. İlgili işletmenin borcu yerine getirmesi durumunda üçüncü taraftan tazminatın elde edileceğinin kesin olması koşuluyla da yine beklenen tazminat tutarının ayrı bir varlık olarak finansal tablolara alınması kabul edilmektedir. Tazminat varlığı ile bir kredi ya da kredili alacak için alınan teminat bir birbirine karıştırılmamalıdır. Zira, krediye ya da kredili alacağa karşılık alınan teminat söz konusu krediden veya kredili alaktan ayrı değerlendirilemez ve ayrılacak karşılık tutarı da teminat tutarı dikkate alınarak belirlenir (Burden, Poole, Hall, Rigelsford, Spooner, 2008;483).

Standartta, her bir karşılık sınıfının dönem başı ve dönem sonu itibarıyla defter değeri, dönem içerisinde ayrılan karşılık tutarı, dönem boyunca kullanılan tutar, dönem içerisinde kapatılan ve kullanılmayan tutara ilişkin bilgiler ile sorumluluğun esasının özet bir tanımı ve ekonomik faydaların tahmini banka dışına çıkış zamanı, söz konusu çıkışların miktar ve zamanlamaları hakkındaki belirsizlikler, beklenen tazminat tutarlarına ilişkin olarak muhasebeleştirilen varlıkların tutarını gösteren beklenen tazminat tutarı; koşullu borçlar ile ilgili olarak da koşullu borcun niteliği ve belirlenebilir olması durumunda finansal etkisi, kaynak çıkışlarının miktar ve zamanlaması hakkındaki belirsizliklere ilişkin açıklamalar ve tazminat olasılıkları hakkında açıklama ve bilgi verilmesi zorunlu tutulmaktadır. Ancak, bir karşılığın ve koşullu borcun benzer olaylardan kaynaklandığı durumlarda, söz konusu karşılık ve koşullu borca ilişkin açıklamaların aradaki ilişkiyi gösterecek şekilde yapılması gerekmektedir.

3.2.2. Koşullu Borç Nitelendirmesi ve Karşılık Ayrılması

Koşullu borç değerlendirmesinde bulunulması halinde, finansal raporlarda belirtilen kapsamdaki kredilerin tutarı, niteliği, kaynaklanabilecek sorumluluklar hakkında bilgiler ile standardın 86 ncı paragrafında öngörülen açıklamaların verilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Finansal raporların düzenlendiği tarih itibarıyla ya da bu tarih bağlamında “Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar” başlıklı 10 No’lu Türkiye Muhasebe Standardı’nda öngörülen süre içerisinde tüketici kredisi kullanımları nedeniyle bankadan geçmiş dönemlerde Kanun

uyarınca ekonomik fayda içeren kaynak çıkışı gerçekleşmiş ve/veya banka aleyhine başlatılan ancak henüz sonuçlanmamış sorumluluk davası bulunmakta ise bunların tutarları esas alınarak belirlenecek bir oran üzerinden bu nitelikteki toplam kredi portföyü için ya da diğer bir deyişle, muhtemel borçlar için bir karşılık ayrılması uygulamasına gidilmesi TMS – 37'nin öngördüğü zorunluluklar arasında yer almaktadır.

Belirtilen durum hem bağlı kredi niteliği taşıyan tüketici kredileri hem de Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin Kararına benzer nitelikteki tüketici kredisi kullandıranları için geçerlidir. Zira, TMS-18 uygulamasında ifade edildiği gibi geçmiş deneyimler ve diğer ilgili veriler doğrultusunda karşılık ayrılmış olması halinde tüketici kredisi ile mal satışı yapan işletmeler tarafından Kanun uyarınca sorumluluklarının devam ettiği süre içerisinde hasılat kaydının yapılmasına imkan tanınmaktadır. Benzer şekilde, belirtilen çerçevede karşılık ayrılması halinde de bankaların söz konusu kredilere ilişkin hasılat kayıtlarını TMS-18'de öngörüldüğü gibi sorumluluk süresi sona erinceye kadar ertelemelerine gerek bulunmayacağı düşünülmektedir. Koşullu borç şeklinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülen Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin Kararına benzer nitelikteki tüketici kredilerinden kaynaklanabilecek sorumluluklar için karşılık ayrılması da zaten TMS-37 uyarınca yapılması gereken bir işlemdir.

Bu bağlamda, finansal raporlama dönemi sonunda belirlenecek orana göre hesaplanacak karşılık tutarı için aşağıdaki kayıt oluşturulur ve izleyen dönem sonlarında da bu tutar yeniden değerlendirilir.

----- / -----	
820	Diğer Karşılık ve Değ. Düşme Gid. xxx
039	Diğer
----- / -----	
350	Diğer Karşılıklar xxx
999	Diğer
	1 Bağlı Kredi Nit. Tük. Kredileri İçin
	2 Diğer Tük. Kred. İçin
----- / -----	
440	Dönem Kar ve Zararı xxx
----- / -----	
820	Diğer Karşılık ve Değ. Düşme Gid. xxx
039	Diğer
----- / -----	

Söz konusu karşılıklar Kurumlar Vergisi matrahının hesaplanmasında indirim kalemi olarak dikkate alınmayacağı için dönem sonlarında ertelenmiş vergi aktifi gelir kayıtları tesis edilir.

3.2.3. Bankaca Tazmin Edilecek Bedelin Geri Kazanılmasının Muhtemel Olması

Tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan taraftan ya da bir başka taraftan Kanun'dan kaynaklanabilecek sorumlulukların bankaca tazmin edilmesi nedeniyle maruz kalınabilecek zararlar için satıcıdan ya da üçüncü bir taraftan alınan teminat aracılığıyla bankaca muhtemel tazmin edilecek tutarın geri kazanılabileceğinin kesine yakın olması koşuluyla, tazmin edilebilecek alacak tutarının ayrı bir varlık gibi işleme tabi tutularak finansal tablolara yansıtılmasına izin verilmektedir. Ancak, ayrı bir varlık gibi finansal tablolara alınabilecek tutarın ayrılan karşılık tutarını geçmemesi gerekmektedir. Standartta tazmin edilecek alacağı güvenceye alan işlemin niteliği için belirli bir zorunluluk öngörülmemiştir. Dolayısıyla, birlikte müteselsil sorumluluğu bulunan taraftan ya da bir başka taraftan maddi ya da maddi olmayan bir duran varlığın teminat olarak alınması ya da tazminatın elde edilebileceğinin kesine yakın olması beklentisini teyit edecek sözleşmenin bulunması bankaca tazmin edilecek bedelin geri alınabileceğine ilişkin bir karine teşkil edecektir. Bu

durumda aşağıdaki kayıt oluşturulacaktır (Standartta karşılık giderinin buna ait muhasebeleştirilen tazminat alacağının tutarı düşüldükten sonra bulunacak net tutarıyla gelir tablosunda yer alabilmesine imkan tanındığı dikkate alınarak söz konusu kayıt bu varsayım altında oluşturulmuştur). Görüleceği gibi, ayrılacak karşılık giderinin kısmen ya da tamamen aktifleştirilebilmesi mümkün olacaktır.

----- / -----	
278 Muhtelif Alacaklar	xxx
820 Diğer Karşılık ve Değ. Düşme Gid.	xxx
039 Diğer	
<i>Önceki yılda karşılık ayrılmış ise</i>	
790 Diğer Faiz Dışı Gelirler	
07 Geçmiş Yıllar Gid. Ait Düzeltme Hes.	xxx
----- / -----	

Söz konusu karşılık giderini düşüren tutar üzerinden de ertelenmiş vergi aktifi gider kayıtları oluşturulacaktır. Kanun'a göre tüketici kredilerinde bankaların sorumluluğunun kredi tutarı ile sınırlı olması öngörülmüştür. Bu nedenle, bağlı kredilerde tüketici kredisinin tamamı kadar karşılık ayrılması durumu ortaya çıkacaktır.

Tazmin edilebilecek alacak tutarının finansal tablolara kaydedilme değeri ile ilgili olarak standartta belli bir kural öngörülmemiştir. Muhasebe ve finansal raporlama standartlarının temel felsefesinin varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolarda gerçeğe uygun değerleri ile gösterilmesini sağlamak olduğu dikkate alınarak tazmin edilebilir alacağa dayanak oluşturan işlemin gerçeğe uygun değerinin finansal tablolara yansıtılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Karşılıkların ölçümünde kullanılacak en gerçekçi tahmin tutarına ilişkin işletmenin yükümlülüğünü yerine getirmesi amacıyla bilanço tarihi itibarıyla makul olarak ödeyeceği ve bu tarihte üçüncü kişilere devredeceği miktar tanımlamasının (Yıldırım ve Karanlık, 2008;115), tazmin edilebilir alacak tutarının tahmininde de esas alınabileceği düşünülmektedir. Zira, Kanun uyarınca, bankalar bağlı krediler için kredi ana para tutarı kadar sorumlu olacak olup karşılık ayrılacak tutar için herhangi bir tahmin yapılmasına gerek bulunmamaktadır.

3.2.4. Sorumluluğun Gerçekleşmesi

TMS - 37'nin uygulanması halinde, bankaların müteselsil sorumlulukları nedeniyle karşılaşılabilecek muhtemel uygulamaların da, TMS-18 uygulamasında olduğu gibi tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlem bulunmaması ya da bulunması durumuna göre olmak üzere iki farklı şekilde ele alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir. İlk durumda yani tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlemin bulunmadığı durumda, tüketicinin ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimi ya da ücretsiz onarım gibi seçimlik haklarından birini kullanması ancak bu talebin ilgili tarafça yerine getirilmemesi üzerine banka tarafından gerçekleştirilecek sorumluluk tazmini aşağıdaki şekilde finansal tablolara yansıtılacaktır.

----- / -----	
350 Diğer Karşılıklar	xxx
999 Diğer	
1 Bağlı Kredi Nit. Tük. Kredileri İçin	
2 Diğer Tük. Kred. İçin	
010 Kasa	xxx
----- / -----	

Belirtilen koşullarda tüketicinin sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması durumunun söz konusu olması halinde ise aşağıdaki kayıtlar oluşturulur.

Kredi ana para borcundan tüketicinin iade edeceği tutar için;

----- / -----			
010	Kasa		xxx
	118 / 140	Kısa / Orta-Uzun Vad. Tem. Krd.	xxx
	20	Tüketici Kredileri	
----- / -----			

Bankaca faiz gelirlerinden iade edilecek tutarlar için;

----- / -----			
350	Diğer Karşılıklar		xxx
999	Diğer		
	1	Bağlı Kredi Nit. Tük. Kredileri İçin	
	2	Diğer Tük. Kred. İçin	
220 hesapta bekleyen faiz reeskont ya da tahakkukları varsa			
514 / 534	Kısa / Orta ve Uzun Vadeli		
	Kredilerden Alınan Faizler		xxx
	20	Tüketici Kredilerinden	
010	Kasa		xxx
220 hesapta bekleyen faiz reeskont ya da tahakkukları varsa			
220	Kredi Faiz ve Gelir Tah. ve Reesk.		xxx
00	Faiz Tahakkukları		
01	Faiz Reeskontları		
----- / -----			

Kurumlar Vergisine ilişkin düzenlemelerde bu nitelikteki giderler matrahın tespitinde indirim kalemi olarak dikkate alınacağı için sorumluluk kapsamında bankaca tazmin edilen ya da faize mahsuben iade edilen tutar üzerinden hesaplanan ertelenmiş vergi aktif gider kayıtları oluşturulur.

İkinci durumun yani tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlemin bulunduğu durumun da, ilgili taraftan standartta öngörüldüğü şekilde tazmin edilebilir alacağın geri kazanılmasının kesin olmaması veya olması durumuna göre olmak üzere iki şekilde ele alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Bankanın tazmin edeceği tutarı geri kazanabileceğinin kesine yakın olmaması nedeniyle tazminat alacağı kaydı tesis etmemesi ancak tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa ya da bir başka tarafa karşı tazmin edilen sorumluluk bedelini talep etme imkanına sahip olması durumunda ilk durumda verilen kayıtlara benzer kayıtlar oluşturulacak ancak, tazmin edilen ya da iade edilen tutarlar 350 Diğer Karşılıklar hesabı yerine 278 Muhtelif Alacaklar hesabına kaydedilecektir. İlgili taraftan alacak tahsil edilinceye kadar 350 Diğer Karşılıklar hesabında izlenen karşılık tutarı korunacak ve tahsil edilmesi halinde de söz konusu karşılık tutarının aynı yıla ait olan kısmı 820 numaralı "Karşılık ve Değer Düşme Giderleri" hesabına, önceki yıllara ait olan kısmı ise 790 07 Diğer Faiz Dışı Gelirler hesabına alacak kaydedilmek suretiyle gelirler içerisine alınacaktır. Ertelenmiş vergi aktif ile ilgili olarak da ertelenmiş vergi aktif gideri kayıtları oluşturulacaktır.

İlgili ya da bir başka taraftan tazmin edilebileceği kesine yakın olduğu düşünülen alacak bedelinin varlık olarak finansal tablolara yansıtılması durumunda, tüketicinin ayıpsız misliyle değiştirilmesi veya ayıp oranında bedel indirimi ya da ücretsiz onarım gibi seçimlik haklarından birini kullanması ancak bu talebin yerine getirilmemesi üzerine bankanın bu

seçimlik haklardan birine ilişkin gerçekleştireceği sorumluluk tazmini aşağıdaki şekilde finansal tablolara yansıtılacaktır (Standartta öngörüldüğü şekilde bankanın karşılık giderinin buna ait muhasebeleştirilen tazminat varlığının tutarı düşüldükten sonra bulunacak net tutarıyla gelir tablosunda yer aldığı varsayılmıştır).

----- / -----		
350	Diğer Karşılıklar	xxx
999	Diğer	
	1 Bağlı Kredi Nit. Tük. Kredileri İçin	
	2 Diğer Tük. Kred. İçin	
	010 Kasa	xxx
----- / -----		

Finansal tablolara varlık olarak alınan alacak bedelinin bankaca tazmin edilmesi işlemi

----- / -----		
010	Kasa	xxx
	278 Muhtelif Alacaklar	xxx
----- / -----		

şeklinde finansal tablolara yansıtılacaktır. Finansal tablolarda ayrı bir varlık olarak sınıflandırılan tazminat alacağından elde edilen bedelin kayıtlı tutarın altında ya da üzerinde olması durumuna göre faiz dışı gelir ya da gider kayıtlarının yapılabileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

Aynı koşullarda tüketicinin sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması durumunun söz konusu olması halinde ise tüketici tarafından bankaya iade edilecek ana para borcu ve bankaca nakden ya da kayden tahsil edilen faiz gelirlerinden iade edilecek tutarlar için tüketici kredisi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan tarafa karşı bankayı koruyucu bir işlemin bulunmadığı durumda yapılan kayıtlara benzer kayıtlar tesis edilecek ve tazmin edilebilir alacak bedelinin tahsilinde de yukarıda belirtilen kayıtlara benzer kayıtlar oluşturulacaktır.

Ertelenmiş vergi aktifi ile ilgili olarak da ertelenmiş vergi aktif gideri kaydı oluşturulacaktır.

TMS-18 uygulamasında bankanın sorumluluğunun gerçekleşmesi durumu ile ilgili olarak tüketicinin sözleşmeden dönme seçimlik hakkının kullanılması halinde tüketici kredisini kullanan tarafından ödenen BSMV ve KKDF'lerin iadesi ile ilgili belirtilen hususların TMS-37 uygulaması için de geçerli olacağı gözden kaçırılmamalıdır.

4. Sonuç

Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin Kararı dikkate alındığında bu karara esas teşkil eden tüketici kredisine benzer tüm kredilerin adeta bağlı kredi gibi değerlendirilmesi gerektiği şeklinde bir sonuca varılması mümkündür. Ancak, 4077 sayılı Kanun hükümleri ve bu hükümlerin uygulanmasına ilişkin T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye Bankalar Birliği'ne gönderilen 24.01.2008 tarih ve 3219 sayılı yazı ve doktrinde oluşan görüşler esas alındığında, bankalar açısından müteselsil sorumluluğun bağlı kredi niteliğindeki tüketici kredileri için geçerli olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tüketici kredilerinin müteselsil sorumluluk doğuran bağlı kredi niteliğinde olması halinde Kanun'da öngörülen yükümlülüklerden dolayı bankaların finansal raporlama uygulamalarında TMS-18 ya da TMS – 37'nin esas alınabileceği düşünülmektedir.

TMS-18 seçeneğinde bu nitelikteki kredilerden sağlanacak faiz gelirlerinin dönem zarar hesapları ile ilişkilendirilmesi işleminin müteselsil sorumluluk süresi sona erinceye kadar ertelenmesi söz konusu olacaktır. Fakat, aynı standartta perakende mal satışı yapan işletmeler için öngörülen istisnadan hareketle finansal raporların düzenlendiği tarih itibarıyla ve/veya bu tarih bağlamında "Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar" başlıklı 10 no'lu Türkiye Muhasebe Standardı'nda öngörülen süre içerisinde bağlı kredi şeklindeki tüketici kredisi kullandırımı nedeniyle bankadan geçmiş dönemlerde Kanun uyarınca ekonomik fayda içeren kaynak çıkışı gerçekleşmiş ve/veya banka aleyhine başlatılan ancak henüz sonuçlanmamış sorumluluk davası açılmış bulunmakta ise bu davaların seyri de değerlendirilmek suretiyle bunların tutarları esas alınarak karşılık ayırma oranı hesaplanmanın mümkün olması halinde hesaplanacak bir oran üzerinden anılan nitelikteki toplam kredi portföyü için karşılık ayrılması mümkündür. Dolayısıyla, hasılat kaydının ertelenmesine gerek kalmayacaktır.

TMS-37 seçeneğinde ise bağlı kredi tutarının tamamı kadar karşılık ayrılması söz konusu olacaktır. Ancak, bahse konu sorumluluklar nedeniyle karşılaşılabilecek muhtemel tazminler için bankaların birlikte müteselsil sorumluluk üstlenecekleri taraftan ya da bir başka taraftan ihtiyatlı davranarak teminat alma yoluna gidebilecekleri de gözden kaçırılmamalıdır. Bağlı kredi kullandırımı nedeniyle Kanun uyarınca ortaya çıkabilecek sorumluluğun bankaca tazmini halinde, bu nitelikteki kredi ile satın alınan mal, hizmet ya da konutu satan taraftan ya da diğer bir taraftan tazmin bedelinin geri alınabilmesinin kesine yakın olmasını sağlayacak bir işlemin bulunması ve ayrılan karşılık tutarını geçmemesi koşuluyla, tazmin edilebilir alacak tutarı finansal tablolara ayrı bir varlık gibi dahil edilebilecektir. Ayrılacak karşılık tutarının ayrı bir varlık olarak finansal tablolara alınan tazmin edilebilir nitelikteki alacak tutarı düşüldükten sonraki kısmı giderleştirilebilecektir. Her halükarda, TMS – 37'nin 84 ve 85 inci paragraflarında öngörülen açıklama ve bilgilerin de verilmesi gereği gündeme gelecektir.

Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin Kararına esas krediye benzer nitelikteki tüketici kredileri nedeniyle yargıda ortaya çıkması mümkün görülen sorumluluklar içinse TMS-37 kapsamında koşullu borç değerlendirmesinde bulunulması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, finansal raporlarda söz konusu nitelikteki kredilerin tutarı, türü, kaynaklanabilecek sorumluluklar hakkında bilgiler ile finansal etkileri, kaynak çıkışlarının miktar ve zamanlamasına ilişkin belirsizlikler ve tazminat olasılıkları hakkında açıklamalar verilmesi gereği ortaya çıkacaktır.

Koşullu borç sınıfına dahil edilecek tüketici kredileri için finansal raporların düzenlendiği tarih itibarıyla ve/veya bu tarih bağlamında "Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar" başlıklı 10 No'lu Türkiye Muhasebe Standardı'nda öngörülen süre içerisinde TMS-18 uygulamasında bağlı nitelikteki tüketici kredileri için karşılık ayrılma kriterlerini karşılayan koşulların da geçerli olması halinde karşılık ayrılması zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Bu zorunluluğun gerçekleşmesi durumunda söz konusu karşılık ve koşullu borca ilişkin açıklamaların aradaki ilişkiyi gösterecek şekilde yapılması gerekeceği gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynakça

- ALBAYRAK, Y. E., ERKUT, H. (2005), "Banka Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımı", **İTÜ Dergisi**, Cilt :4, Sayı:6, ss 47-58.
- ASLAN, Y. (1996), **Tüketici Hukuku ve İlgili Mevzuat**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- BARDEN, P., POOLE V., HALL, N., RIGELSFORD, K., SPOONER, A. (2008), **iGAAP 2009 – A Guide to IFRS Reporting**, LexisNexis, London.

- COŞKUN, A. (2006), “Bankaların Stratejik Performans Yönetiminde Performans Karnesi Kullanımı”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:56, ss 28-39.
- ÖRTEN, R., KAVAL, H., KARAPINAR, A. (2007), **Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ÖZKAN, S. (2005), “UMS -18 Hasılat Standardı ve A.B.D. Düzenlemeleri Işığında Mal Satışı Hasılatının Kaydedilmesinde ‘Sahiplikle İlgili Risk ve Getirilerin Alıcıya Nakledilmesi’ Koşuluna İlişkin Açıklama ve Örnekler”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMM Yayın Organı, Sayı:72, ss – 66-85.
- REİSOĞLU, S. (2007), **Bankacılık Kanunu Şerhi**, Cilt I, Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- SAĞLAM, N., ŞENGEL S., ÖZTÜRK, B. (2007), **UFRS/UMS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- TEK, N., DALKILIÇ, F. (2008), TMS Uygulamalarında Mesleki Yargının Yeri ve Mesleki Yargı Kullanımını Gerektiren Alanlar, **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu XII - 26 – 30 Kasım 2008**, Muhasebe Standartları, Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar – Kavramsal Çerçeve, Muhasebe Politikaları, Tahminler, Gerçeğe Uygun Değer, Mesleki Yargı, İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşaviler Odası.
- YILDIRIM, M. (2008), **Banka Muhasebesi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No:258, İstanbul.
- YILDIRIM, S., KARANLIK, S. (2008), “Türkiye Muhasebe Standardı (TMS_37) Kapsamında Karşılıklar ve Garanti Giderleri”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3, ss 107-122.
- (2008), **Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) İle Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları**, TMSK Yayınları -3.
- ZEVKLİLER, A. (2001), **Açıklamalı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun – Örnek Yargıtay Kararları, İlgili Yönetmelikler, Avrupa Birliği Direktifleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: Ahs-Topsis Yöntemi

Talha Ustasüleyman*

Bankacılık sektöründe hizmet kalitesinin değerlendirilmesi bu sektör için önemli bir konudur. Bu nedenle bankalarda müşteri memnuniyetine katkı yapan faktörlerin belirlenmesi önemlidir. Çalışmanın amacı ticari bankalarda hizmet kalitesini etkileyen faktörleri belirlemek ve bankaların hizmet performansını değerlendirmektir. Bu amaçla çalışmada önce bankacılık sektöründe hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan güvenilirlik, güven, empati ve fiziksel özelliklerden oluşan hizmet kalitesi boyutlarının Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahs) yaklaşımını kullanarak önem derecesi belirlenmiştir. Ardından ise Topsis yöntemi kullanılarak üç ticari bankanın hizmet performansı değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda güvenilirliğin en önemli hizmet kalitesi boyutu ve B bankasının en yüksek hizmet performansına sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet Kalitesi, Bankacılık Sektörü, Analitik Hiyerarşi Süreci, Topsis

Giriş

Hizmet, işletmelerde başarının artmasını sağlayan önemli bir değerdir. Müşteriler için hizmet, alınan faydadır. Hizmet kalitesi firmanın karını maksimum, olumsuzlukları ise minimum yapmaya yardımcı olmaktadır (Bery vd., 1994:32). Hizmet, soyut olduğu için müşteri memnuniyetinin en zor olduğu alandır (Prabhakaran ve Satya, 2003:157).

Hizmet kalitesi, firmalar tarafından rekabet avantajı sağlamak için kullanılmakta ve bir firmanın ve onun sunduğu hizmetlerin görece olarak tüketicilerde bıraktığı genel izlenim diye tanımlanabilmektedir (Hank ve Baek, 2004:208). Hizmet firmalarının müşterilerinin zihninde olumlu izlenim bırakması, pazar payını artırması ve şiddetli rekabette faaliyetlerini sürdürmesi ancak yüksek hizmet kalitesi seviyesi ile mümkün olabilmektedir. Bu amaçla hizmet kalitesinin ve hizmet performansının sürekli olarak firmalar tarafından ölçülmesi ve değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmanın amacı bankalarda hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan kriterlerin önemini belirlemek ve hizmet performansını değerlendirerek bankaları sıralamaktır. Bu amaçla hizmet kalitesi boyutlarının önemini belirlemek için çok kriterli karar verme tekniği olan (Multiple criteria decision making-ÇKKV) ve aynı zamanda faktörlerin ağırlıklandırılmasını yani önem derecesinin belirlenmesini sağlayan Analitik Hiyerarşi Süreci (Analytic Hierarchy Process-Ahs) yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmanın bir diğer amacı olan hizmet performansına göre bankaların sıralanması konusu çok sayıda kriter ve bu kriterler arasındaki ilişkileri açıklamaya dayanan çok kriterli karar verme (ÇKKV) problemidir. Genel olarak ÇKKV teknikleri, çok sayıda birbirinden bağımsız ve farklı şekillerde ifade edilen faktörleri dikkate alarak, en uygun seçeneğin belirlenmesine yardımcı olan yaklaşımlardır. ÇKKV tekniklerinden biri ise Hwang ve Yoon (1981) tarafından geliştirilen Topsis (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemidir. Çalışmada Topsis yöntemi kullanılarak bankaların hizmet performansı değerlendirilmiş ve üç ticari banka hizmet performansına göre sıralanmıştır.

Literatürde Ahs ve Topsis yöntemlerinin hizmet sektöründe firmaların performansını değerlendirmek için kullanıldığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Ahs yaklaşımı sağlık

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Ana Bilim Dalı Başkanı.

sektöründe (Hsu ve Pan, 2009; Min vd., 1997), lokantalarda (Chow ve Luk, 2005) hizmet kalitesini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Otellerde (Benitez vd., 2007), bankalarda (Mukherjee ve Nath, 2005) hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde; yolcu taşımacılığı sektörünün performansını değerlendirmede (Feng ve Wang, 2001) ve turistler için havayolu firmalarının seçiminde (Hsu vd. 2009) Topsis yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Ahs ve Topsis yöntemleri birlikte Tsaur vd. (2002) tarafından havaalanlarında hizmet kalitesini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak bankacılık sektöründe hizmet kalitesini belirlemek amacıyla Ahs ve Topsis yönteminin birlikte kullanıldığı çalışmaya rastlanmamıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise Ahs yöntemi otellerde (Murat ve Çelik, 2007) ve bankalarda (Atan vd., 2003; Albayrak ve Erkut, 2005); Topsis yöntemi ise otomotiv firmalarında performans ölçümü (Yurdakul ve İç, 2003) ve personel seçiminde (Baykal, 2007) kullanılmıştır. Bu çalışma Ahs ve Topsis yöntemlerinin bankacılık sektöründe hizmet kalitesini değerlendirmek için kullanıldığı ilk çalışma olacaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle hizmet kalitesi ve bankalarda hizmet kalitesinin ölçümünde kullanılan boyutlar tanımlanmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında Ahs yaklaşımı yardımıyla belirlenen hizmet kalitesi boyutları ağırlıklandırılmış ardından uygulama yapılan üç bankanın hizmet kalitesi performansı değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular tartışılmıştır.

1. Literatür Araştırması ve Hizmet Kalitesini Değerlendirme Kriterleri

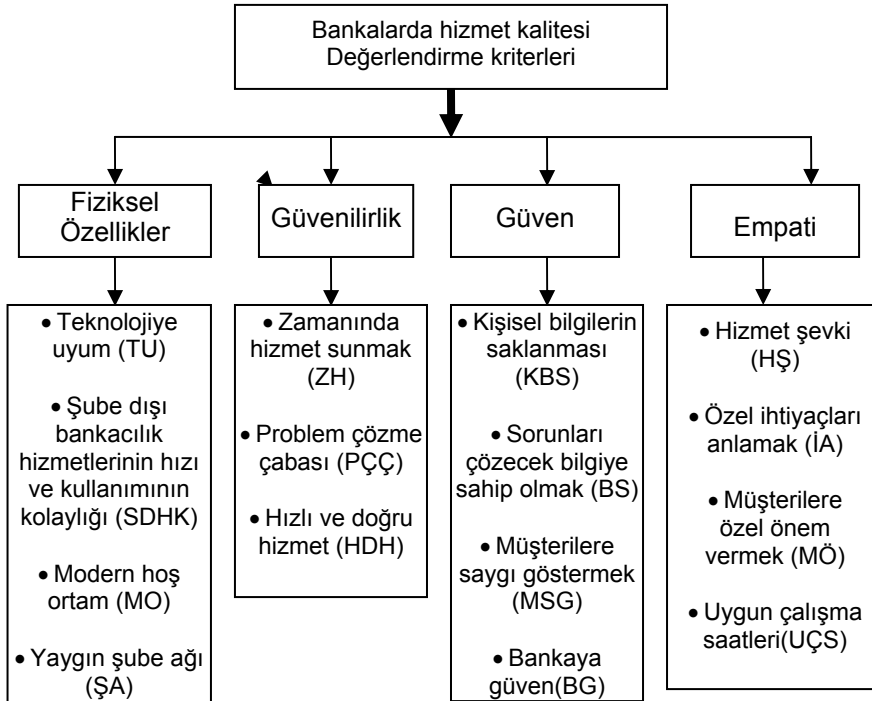
Parasuraman vd. (1994: 202) hizmet kalitesinin yapısını ve belirleyicilerini tespit etmek amacıyla yaptıkları keşfedici çalışmada hizmet kalitesini tüketicinin beklentileri ve alınan hizmet arasındaki fark diye tanımlanmışlardır. Araştırmacılar bu çalışmada aynı zamanda hizmet performansını kapsamlı şekilde değerlendirmeyi sağlayan SERVQUAL adı verilen ayrıntılı bir ölçme yöntemi geliştirmişlerdir. Bu ölçme yöntemi fiziksel özellikler, güvenilirlik, güven, heveslilik ve empatiyi de kapsayan 22 maddelik ölçekten oluşmaktadır (Saravanan ve Rao, 2007:437). Her bir ölçek firmanın faaliyet alanına göre müşterilerin beklentilerini karşılamak üzere düzenlenebilmektedir (Coulthard, 2004:480). Bu boyutlardan en çok kullanılan beş boyutu aşağıdaki gibi tanımlamak mümkündür (Hodovic ve Buric, 2005: 1417; Prabhakaran ve Satya, 2003:161; Rod vd.2009: 104):

- Fiziksel Özellikler: İşletmenin hizmet sunarken kullandığı iletişim araçları ile bina, araç-gereç ve personel gibi fiziksel faktörlerin görünümü,
- Güvenilirlik: Söz verilen hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde yerine getirebilme yeteneği,
- Heveslilik: Müşterilere istekli olarak yardım etmek ve hızlı hizmet sunmak,
- Güven: Çalışanların bilgili ve nazik olmaları, müşterilere güven verebilme yeteneği ve sağlanan hizmetteki kesinlik,
- Empati: Çalışanların kendilerini müşterilerin yerine koyması, müşterilere çözüm sunma yeteneği ve müşterilere özel ilgi göstermesidir.

Bankacılık sektöründe yapılan çalışmalarda hizmet kalitesi boyutları fiziksel özellikler, güvenilirlik, güven, heveslilik ve empatiden oluştuğu görülmektedir. Rod vd. (2009)’in internet bankacılığında müşteri memnuniyetini ve hizmet kalitesini belirlemek için yaptıkları çalışmalarında SERVQUAL ölçeğinin 5 boyutundan yararlanmışlardır. Yapısal eşitlik modeli ile yaptıkları değerlendirmede online bilgi sistemi, ürün kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında önemli bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Arasli vd. (2005) çalışmalarında bankalarda hizmet kalitesini belirlemek için fiziksel özellikler, güvenilirlik, güven ve empatiden oluşan değerlendirme kriterlerini kullanmışlardır. Faktör analizi ve t-testi ile yaptıkları değerlendirme sonucunda banka müşterilerinin beklentilerinin büyük ölçüde karşılanmadığı ve empati boyutunda çok büyük fark olduğu bulunmuştur. Ayrıca güven boyutunun müşteri memnuniyetinde önemli bir etkiye sahip olduğu da belirlenmiştir. Mukherjee ve Nath (2005) çalışmalarında

beş hizmet kalitesi boyutu na göre üç farklı karar verme yöntemi kullanarak 27 bankayı hizmet kalitesine göre sıralamış ve karşılaştırmıştır. Han ve Baek (2004)'in yapısal eşitlik modeli kullanarak yaptıkları çalışmada fiziksel özellikler, güvenilirlik, güven ve empatiden oluşan hizmet kalitesi boyutlarından yararlanmışlardır. Online bankacılıkta hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında pozitif ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Gonzalez vd. (2004)'nin e-bankacılık üzerine yaptıkları çalışmada Kalite Fonksiyon Göçerimi yöntemi kullanmışlardır. Çalışmada müşteri beklentileri olarak konfor, şube sayısı, bilgi yenileme süresi, güvenlik, makine bulunması, işlem maliyeti, faiz getirisi, özel hizmetler ve açıklık gibi boyutlar kullanılmıştır. Al-Tamimi ve Al-Amiri (2003)'nin bankalara yönelik çalışmalarında hizmet kalitesinin 5 boyutundan yararlanmışlardır. ANOVA testi ile yapılan değerlendirmede müşterilerinin cinsiyetinin ve milliyetinin hizmet kalitesinin seviyesi üzerinde farka neden olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca müşterilerinin yaşı, eğitimi ve banka ile çalıştıkları sürenin hizmet kalitesinin düzeyini etkilediği belirlenmiştir. Prabhakaran ve Satya (2003)'nin çalışmalarında hizmet kalitesinin 5 boyutuna ek olarak hizmet özellikleri ve hizmet boyutları kriterleri kullanılmıştır. Çalışmada keşfedici araştırma yöntemi kullanılmış ve hizmet kalitesinin önemli bir rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Newman (2001)'in çalışmasında hizmet kalitesi boyutlarını kullanarak SERVQUAL yönteminin ülke çapında öncü uygulamasını yapmıştır. Çalışmada, üst yönetiminin desteğinin eksikliğini pazarlamadan insan kaynakları yönetimine kadar hizmet kalitesi yönetiminde zorluklara neden olduğu belirtilmiştir.

Literatürdeki çalışmalarda kullanılan fiziksel özellikler, güvenilirlik, güven, heveslilik ve empatiden oluşan hizmet kalitesi boyutları bu çalışmada heveslilik boyutu diğer boyutlar içinde ele alınarak dört boyuta indirgenmiştir (Arasli vd. 2005:516). Ana kriterleri oluşturan alt kriterler Şekil 1'deki gibi belirlenerek hiyerarşik model oluşturulmuştur (Wan vd. 2005: 263; Gonzalez vd. 2004:323; Han ve Baek, 2004:213; Newman, 2001:133; Arasli vd.2005:516).

Şekil 1: Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesi Değerlendirme Kriterleri

2. Metodoloji

2.1. Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahs) Yaklaşımı

Ahs Yaklaşımı, 1970'li yılların başlarında Thomas L. Saaty tarafından geliştirilen karmaşık, yapılandırılmamış ve çok ölçütlü karar süreçlerinde karar almaya yardımcı bir araçtır (Partovi., 1994: 28). Yöntem, karar almada grup veya bireyin önceliklerini dikkate alarak nitel ve nicel değişkenleri bir arada değerlendirmektedir. Ahs yaklaşımının uygulanma aşamalarını aşağıdaki gibi özetlenmektedir:

1. *Adım. Modelin kurulması ve problemin formüle edilmesi:* Ahs'de karar sürecini etkileyen tüm faktörler anket çalışması veya bu konuda uzman kişilerin görüşlerine başvurularak belirlenir. Daha sonra elde edilen bilgiler doğrultusunda, amaç, kriterler, alt kriterler ve alternatifler belirlenerek hiyerarşik bir yapı oluşturulur (Yang ve Lee, 1997:246).

2. *Adım. Verilerin toplanması, ikili karşılaştırmalar matrislerinin oluşturulması* Hiyerarşik yapı oluşturulduktan sonra Tablo 1'deki ikili karşılaştırma ölçeği (Saaty, 1986:843) kullanarak veriler toplanır ve (nxn) ikili karşılaştırmalar matrisi elde edilir (Cheng vd., 2002: 34).

Tablo 1: İkili Karşılaştırma Ölçeği

Önem Derecesi	Tanımı	Açıklaması
1	Eşit derecede önemli	Her iki faaliyet amaca eşit katkıda bulunur.
3	Orta derecede önemli	Tecrübe ve değerlendirmeler sonucunda bir faaliyet diğerine göre biraz daha fazla tercih edilir.
5	Güçlü derecede önemli	Tecrübe ve değerlendirmeler sonucunda bir faaliyet diğerine göre çok daha fazla tercih edilir.
7	Çok güçlü derecede önemli	Bir faaliyet diğerine göre çok güçlü şekilde tercih edilir. Uygulamada üstünlüğü ispatlanmıştır.
9	Son derece önemli	Bir faaliyet diğerine göre mümkün olan en yüksek derecede tercih edilir.
2, 4, 6, 8	Yukarıdaki değerler arasındaki ara değerler	Bir değerlendirmeyi yapmakta sözler yetersiz kalıyorsa, sayısal değerlerin ortasındaki bir değer verilir.

3. *Adım: Hiyerarşinin her bir aşamasındaki elemanların göreceli ağırlıkların (özvektör) tahmin edilmesi:* İkili karşılaştırmalar matrisi elde edildikten sonra, toplamı 1.00 veya yüzde 100 olacak şekilde normalleştirme yapılarak matrislerin özvektörleri hesaplanır. Özvektörlerin hesaplanması için sütunlarda yer alan değerler toplanarak sütun toplamaları elde edilir. Daha sonra sütunda yer alan her değer sütun toplamına bölünerek normalleştirilir. Son olarak, satırda yer alan değerlerin ortalamaları bulunarak özvektörler elde edilir (Cheng ve Li, 2001: 33).

4. *Adım: Sonuçların geçerliliği için tutarlılık oranını hesaplanması:* İkili karşılaştırmaların tutarlı olması için Tutarlılık Oranının (CR) 0.1'in altında olması gerekir (Chan vd., 2006: 641). Tutarlılık oranını aşağıdaki yöntemle hesaplamak mümkündür.

Tutarlılık indeksi $CI = (\lambda_{max} - n)/(n - 1)$ hesaplanır.

Tutarlılık oranı $CR = CI/RI$ ve Tablo 2'den (RI =rassal tutarlılık indeksi, λ_{max} = ikili karşılaştırmalar matrisinin en büyük özvektör değeri ve n = Sütun sayısını) yararlanarak

hesaplanabilir. Farklı matris büyüklüklerine göre uygun CR değerleri oluşturmuştur. 3*3 matriste CR değeri = 0.05; 4*4 matriste CR değeri = 0.08; daha büyük matrisler için bu değer 0.1'dir (Shyjith vd., 2008:380-381).

Tablo 2: Rassal İndeks Tablosu

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rİ	0	0	0.58	0.9	1.12	1.24	1.32	1.41	1.45	1.49

5. Adım: Farklı amaçlar için göreceli ağırlıkların kullanılması: Karar hiyerarşisinin her seviyesinde en yüksek puana sahip olan eleman daha önemlidir. Alternatifler arasından seçim yapabilmek için son seviyedeki her bir elemanın göreceli bileşik ağırlığı hesaplanmalıdır (Cheng vd., 2002: 35).

2.2.Topsis Yöntemi

Topsis, Hwang ve Yoon (1981) tarafından çok kriterli karar verme tekniği olarak geliştirilmiştir (Shyjith vd., 2008:376). Yöntemin temeli, pozitif-ideal çözüme en kısa mesafe ve negatif-ideal çözüme en uzak mesafedeki alternatifi seçmeye dayanmaktadır (Zavadskas ve Antucheviciene: 2006: 294). Aşağıda Topsis yönteminin adımları tanımlanmıştır.

1. Adım: Amaçların belirlenmesi ve değerlendirme kriterlerinin tanımlanması

2. Adım: Karar Matrisinin (A) Oluşturulması: Satırlarında alternatifler sütunlarında ise değerlendirme kriterleri yer alan karar matrisleri oluşturulur. A karar matrisindeki a_{ij} , A matrisindeki i alternatifinin j kriterine göre gerçek değerini göstermektedir (Rao, 2008: 444).

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

3.Adım: Normalleştirilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması: Karar matrisi oluşturulduktan sonra (1) nolu formül kullanılarak normalleştirilmiş karar matrisi (R) elde edilir (Mahmoodzadeh vd., 2007:138).

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (1)$$

(r_{ij} : i : 1,2,...N; kriter sayısı j : 1,2,...K; alternatif sayısı

4.Adım: Ağırlıklı Normalleştirilmiş Karar Matrisinin (V) Oluşturulması: Öncelikle amaca göre değerlendirme kriterlerine ilişkin göreceli ağırlık değerleri (ω_{ij} : i :1,2,...N) belirlenir. Daha sonra R matrisinin her bir sütunundaki elemanlar ilgili ω_{ij} değeri ile çarpılarak V matrisi oluşturulur. Ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisi $V_{ij} = (\omega_{ij} \times R_{ij})$ gösterilir (Rao, 2008: 444).

5.Adım: İdeal (A^*) ve Negatif İdeal (A^-) Çözümlerin Oluşturulması: İdeal çözüm ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisinin en iyi performans değerlerinden oluşurken negatif ideal çözüm en kötü değerlerinden oluşur. İdeal çözümler 2 ve 3 nolu eşitliği kullanarak hesaplanabilmektedir. Her iki formülde de J fayda (maksimizasyon), J' ise maliyet (minimizasyon) değerini göstermektedir (Yurdakul ve İç, 2005: 4613).

$$A^* = \left\{ (\max_i v_{ij} \mid j \in J), (\min_i v_{ij} \mid j \in J') \right\} \quad (2)$$

$$A^- = \left\{ (\min_i v_{ij} \mid j \in J), (\max_i v_{ij} \mid j \in J') \right\} \quad (3)$$

2 nolu denklemden elde edilen değerler $A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$ biçiminde ve 3 nolu eşitlikten elde edilen değerler $A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ şeklinde gösterilebilir.

6.Adım: Ayırım Ölçülerinin Hesaplanması: J alternatifin ideal çözümden uzaklığı ideal Ayırım (S_i^*) ve negatif ideal çözümden uzaklığı Negatif İdeal Ayırım (S_i^-), 4 ve 5 nolu denklemden yararlanarak hesaplanır (Mahmoodzadeh vd., 2007:139)

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad (4)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (5)$$

7. Adım: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması: (6) nolu eşitlikten yararlanarak ideal çözüme göreli yakınlık (C_i^*) hesaplanır (Olson, 2004:2).

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*} \quad 0 \leq C_i^* \leq 1 \quad (6)$$

Burada C_i^* değeri i alternatifin sektördeki başarısını gösterir ve yüksek değerler daha yüksek başarıyı ifade eder.

8.Adım: Alternatifler ideal çözüme göreli yakınlık (C_i^*) değerine göre sıralanır.

2.3. Verilerin Toplanması

İkili karşılaştırmalar matrislerinin oluşturulmasında ve ticari bankaların hizmet performansının değerlendirilmesinde üç farklı ticari bankanın müşterilerine yapılan anket çalışmasından yararlanılmıştır. Anket, hizmet kalitesi boyutlarının ağırlığını belirlemek için bu boyutların birbirine göre ikili karşılaştırmalarını içermektedir. Ayrıca bankaların hizmet kalitesi performansını değerlendirmek ve bankaları sıralamak amacıyla ikinci bir anket daha uygulanmıştır. Örnek kütlenin belirlenmesinde, olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden biri olan basit tesadüf örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Toplam 400 anket yapılmış ancak 196 anket bazı soruları cevaplandırılmadığı için değerlendirme dışı tutulmuştur. Böylece 204 anketten elde edilen cevaplar çalışmanın verilerini oluşturmuştur. Örnek kütle üzerinden gerçekleşen geri dönüşüm oranı %50,1'dir. Literatürdeki çalışmalar dikkate alındığında gerçekleşen geri dönüşüm oranlarının yeterli olduğu görülmektedir (Tsaur, 2002:212). Anketteki hizmet kalitesi boyutlarının ağırlığını belirlemeyi sağlayacak verilerin geometrik ortalaması, hizmet kalitesi performansını belirlemeyi sağlayacak verilerin aritmetik ortalaması alınarak karar matrisleri oluşturulmuştur (Lam ve Chin, 2005:767).

2.4. Değerlendirme Kriterlerinin Ağırlıklarının Belirlenmesi

Bankalarda hizmet kalitesinin değerlendirilmesi sağlayan (Şekil 1) her bir kriterlerin ağırlıkları Ahs yaklaşımından yararlanarak belirlenmiş ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde değerlendirmeye alınan dört ana kriterden en yüksek ağırlığa sahip

olan kriterin Güvenilirlik (0.451) olduğu görülmektedir. Güvenilirlik kriterini Güven (0.364), Empati (0.115) ve Fiziksel özellikler (0.07) kriterleri takip etmektedir.

Güvenilirlik ana kriterinde “Hızlı ve Doğru Hizmet Sunmak” (HDH: 0.225), Güven ana kriterinde ise “Kişisel Bilgilerimin Saklanacağına Güven” (KBS: 0.224), Empati ana kriterinde “Çalışanların Hizmet Şevki” (HS:0.05) ve Fiziksel Özellikler ana kriterinde “Şube Dışı Bankacılık Hizmetlerinin Hızlı ve Kullanımının Kolaylığı” (SDHK: 0.027) alt kriteri en yüksek öneme sahip alt kriter olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Değerlendirme Kriterlerinin Ağırlıkları

Fiziksel özellikler (0.07)	1. Teknoloji uyum	0.017
	2. Şube dışı bankacılık hizmetlerinin hızı ve kullanımının kolaylığı	0.027
	3. Modern hoş ortam	0.007
	4. Yaygın şube ağı	0.020
Güvenilirlik (0.451)	1. Zamanında hizmet sunmak	0.165
	2. Problem çözmek çabası	0.061
	3. Hızlı ve doğru hizmet	0.225
Güven (0.364)	1. Kişisel bilgilerin saklanması	0.224
	2. Sorunları çözecek bilgiye sahip olmak	0.072
	3. Müşterilere saygı göstermek	0.031
	4. Bankaya güven	0.037
Empati (0.115)	1. Hizmet şevki	0.050
	2. Özel ihtiyaçlarını anlamak	0.028
	3. Müşterilere özel önem vermek	0.018
	4. Uygun çalışma saatleri	0.018

2.5. Topsis Yöntemiyle Hizmet Performansının Değerlendirilmesi

Bu çalışmada bankacılık sektöründe hizmet performansının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla üç ayrı ticari bankanın Topsis metodu kullanılarak hizmet performansı değerlendirilmiş ve bankalar hizmet performansına göre sıralanmıştır.

Bankaların hizmet performansını değerlendirebilmek için önce her üç bankanın da müşterisi olan toplam 204 kişiye 5’li Likert ölçeğine göre (1: Çok Düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek ve 5: Çok Yüksek) yöneltilen anketlerden elde edilen veriler kullanılarak Tablo 4’deki karar matrisi elde edilmiştir. Karar matrisinin en alt satırında her bir kriterin önemini gösteren ağırlık değerleri bulunmaktadır. Ağırlık değerleri bir önceki başlıkta açıklandığı üzere ikili karşılaştırmaları içeren anketlerin Analitik Hiyerarşi Süreci yaklaşımı aracılığıyla değerlendirilmesi ile elde edilmiştir.

Karar matrisi oluşturulduktan karar matrisindeki veriler $r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$

formülü kullanılarak normalize edilmiş ve Tablo 5’deki değerlere ulaşılmıştır.

Normalize edilmiş değerler ağırlıklar ile çarpılarak ($V_{ij} = \omega_{ij} \times R_{ij}$) ağırlıklı normalizasyon matrisi bulunmuştur (Tablo 6).

Tablo 4: Hizmet Kalitesi Boyutlarına Göre Oluşturulan Karar Matrisi

	Kriterler							
	TU	SDHK	MO	SA	ZH	PCC	HDH	KBS
A bankası	3.8	3.7	3.9	3.7	3.6	3.4	3.7	3.9
B bankası	4.0	3.9	4.2	3.7	3.7	3.6	3.7	4.0
C bankası	3.2	3.2	3.1	3.9	3.3	3.0	3.2	3.8
AĞIRLIK	0.017	0.027	0.007	0.020	0.165	0.061	0.225	0.224
	BS	MSG	BG	HS	IA	MO	UCS	
A bankası	3.6	3.9	3.7	3.4	3.1	3.4	3.5	
B bankası	3.8	3.9	3.7	3.5	3.3	3.6	3.6	
C bankası	3.3	3.4	3.7	2.8	2.7	3.2	3.2	
AĞIRLIK	0.072	0.031	0.037	0.050	0.028	0.018	0.018	

Tablo 5: Normalizasyon Sonucu Elde Edilen Değerler

	Kriterler							
	TU	SDHK	MO	SA	ZH	PCC	HDH	KBS
A bankası	0.595	0.591	0.598	0.562	0.587	0.584	0.597	0.581
B bankası	0.630	0.626	0.643	0.574	0.604	0.623	0.605	0.587
C bankası	0.500	0.509	0.478	0.595	0.539	0.520	0.527	0.565
AĞIRLIK	0.017	0.027	0.007	0.020	0.165	0.061	0.225	0.224
	BS	MSG	BG	HS	IA	MO	UCS	
A bankası	0.583	0.606	0.579	0.602	0.587	0.574	0.581	
B bankası	0.613	0.597	0.579	0.621	0.620	0.607	0.608	
C bankası	0.533	0.526	0.574	0.503	0.520	0.550	0.541	
AĞIRLIK	0.072	0.031	0.037	0.050	0.028	0.018	0.018	

Tablo 6: Ağırlıklı Normalizasyon Değerleri

	Kriterler							
	TU	SDHK	MO	SA	ZH	PCC	HDH	KBS
A bankası	0.0101	0.0160	0.0042	0.0112	0.0969	0.0356	0.1343	0.1300
B bankası	0.0107	0.0169	0.0045	0.0115	0.0996	0.0380	0.1361	0.1314
C bankası	0.0085	0.0137	0.0033	0.0119	0.0890	0.0317	0.1185	0.1265
	BS	MSG	BG	HS	IA	MO	UCS	
A bankası	0.0420	0.0188	0.0214	0.0301	0.0164	0.0103	0.0105	
B bankası	0.0441	0.0185	0.0214	0.0310	0.0174	0.0109	0.0109	
C bankası	0.0384	0.0163	0.0212	0.0251	0.0146	0.0099	0.0097	

Ağırlıklı normalizasyon matrisi kullanılarak İdeal (A^*) ve Negatif İdeal (A^-) çözümler oluşturulmaktadır. İdeal çözüm her sütunun en büyük değerli elemanlarını içermektedir.

$$A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$$

$$A^* = \left\{ \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J \right), \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \right\}$$

$$A^* = \left\{ 0.0107; 0.0169; 0.0045; 0.0119; 0.0996; 0.0380; 0.1361; 0.1314; \right. \\ \left. 0.0441; 0.0188; 0.0214; 0.0310; 0.0174; 0.0109; 0.0109 \right\}$$

Her sütunun en küçük değerli elemanları belirlenerek negatif ideal (A^-) çözümler elde edilir.

$$A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$$

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J \right), \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \right\}$$

$$A^- = \left\{ \begin{array}{l} 0.0085; 0.0137; 0.0033; 0.0112; 0.0890; 0.0317; 0.1185; 0.1265; \\ 0.0384; 0.0163; 0.0212; 0.0251; 0.0146; 0.0099; 0.0097 \end{array} \right\}$$

Ayırım ölçüleri $S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2}$ $S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$ formülleri ile hesaplanır.

$$S_i^* = (0.005178; 0.000514; 0.02423)$$

$$S_i^- = (0.019894; 0.024197; 0.000707)$$

Bir sonraki adım olan ideal çözüme göreli yakınlığın hesaplanması için $C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*}$ formülünden yararlanılır. Böylece A, B, C bankalarının hizmet performansı belirlenmiş olmaktadır.

$$C_i^* (0.793464; 0.979198; 0.028355)$$

Topsis yöntemine değerlendirmeye alınan bankalar hizmet performansı açısından değerlendirilmiş B bankasının en yüksek hizmet performansına, C bankasının ise en düşük hizmet performansına sahip olduğu belirlenmiştir.

Sonuç

Hizmet kalitesi kavramı sunulan hizmetin teknik yönlerinin ötesinde, müşterilerin nasıl bir hizmet beklediği ve sunulan hizmetin müşteri beklentilerini ne derece karşıladığı ile ilgilidir (Tsaur vd. 2002:114). Hizmet firmalarının pazarda yer edinebilmeleri, müşterilerinin zihninde yer tutabilmeleri ve ayakta kalabilmeleri ancak yüksek hizmet kalitesi seviyesi ile mümkündür. Bu da hizmet kalitesinin sürekli olarak firmalar tarafından değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada bankalarda en önemli hizmet kalitesi kriterlerini belirlemek ve bu kriterlere göre üç ayrı ticari bankanın hizmet performansının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla önce bankalarda hizmet kalitesi kriterleri belirlenmiş ardından Analitik Hiyerarşi Süreci yaklaşımı kullanılarak hizmet kalitesi kriterlerinin ağırlığı (önemi) belirlenmiştir. Ardından Topsis yöntemi kullanılarak üç ayrı bankanın hizmet performansı değerlendirilmiş ve en son olarak bankalar hizmet performansı açısından sıralanmıştır.

Çalışmada bankacılık sektöründe en önemli hizmet kalitesi boyutunun güvenilirlik (0.451) olduğu ve güvenilirlik boyutunu güven (0.364) boyutunun takip ettiği belirlenmiştir. İspanya ve Hindistan'da yapılan çalışmalar incelendiğinde bunlarda güvenilirlik (Gonzalez vd., 2004: 323; Mukherjee ve Nath, 2005: 178), Kore ve Yeni Zellanda'da yapılan çalışmada ise güvenilirlik ve empati (Han ve Baek, 2004: 211; Rod vd., 2009: 112) boyutlarının en önemli hizmet kalitesi boyutları olduğu görülmektedir.

Kıbrıs bankalarına yönelik yapılan çalışmada en önemli hizmet kalitesi boyutunun güven en az öneme sahip boyutun ise fiziksel özellikler olduğu belirlenmiştir (Arasli vd., 2005:

519). Bu çalışmada fiziksel özelliklerin diğer boyutlardan daha az önemli olduğu belirlenmiştir. Arap bankalarına yönelik çalışmada ise bu ve diğer çalışmaların aksine en önemli hizmet kalitesi boyutunun fiziksel özellikler ve empati olduğu belirtilmiştir (Al-Tamimi ve Al-Amiri, 2003: 125).

Çalışmada bankacılık sektöründe en önemli hizmet kalitesi boyutlarının güvenilirlik ve güven olarak belirlenmesi örneklemdaki banka müşterilerinin bankalardan bu yönde beklentileri olduğunu göstermektedir. Bu da bankaların hızlı ve doğru hizmet sunmalarını, kişisel bilgilerimin saklanmasına önem göstermelerini ve söz verilen zamanda hizmet sunmaya çalışmalarını gerektirmektedir. Ayrıca çalışanların problemleri çözmek için çaba sarf etmeleri, sorunları çözecek bilgiye sahip olmaları ve müşterilerine saygılı davranmaları bankaların müşteri beklentilerini karşılmasına ve müşteri memnuniyetinin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Çalışma üç ayrı bankanın müşterilerine yönelik olarak yapılmıştır. Üç banka ile aynı anda çalışan müşterilerin bulunması zor olduğu için uygulanabilen anket sayısı sınırlı olmuştur. Aynı zamanda sadece üç banka arasında karşılaştırma yapıldığı için negatif ideal çözümler hemen hemen sadece bir bankanın verilerinden oluşmaktadır. Bu nedenle C bankasının performansı diğer bankalara göre çok düşük çıkmıştır. Banka sayısı artırıldığında performans değerlerinin birbirine yakın çıkma ihtimali artabilecektir.

Bu çalışma örneklem çerçevesinde ele alındığında bankaların müşteri memnuniyetini artırabilmek için hangi kriterler üzerinde durmaları gerektiği konusunda yol gösterici olabilir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda farklı hizmet sektörlerinde hizmet kalitesinin boyutlarını belirlemek ve hizmet performansını değerlendirmek amaçlanabilir. Ayrıca ELECTRE ve PROMETHEE gibi diğer ÇKKV yöntemleri bankacılık sektöründe hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılabilir.

Kaynakça

- ALBAYRAK, Y.E. ve ERKUT H. (2005), "Banka Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımı", **İTÜ Dergisi/d, Mühendislik**, Cilt:4, Sayı:6, 47-58
- AL-TAMIMI, H.H.A. and AL-AMIRI, A. (2003), "Analysing service quality in the UAE Islamic banks". **Journal of Financial Services Marketing**, Vol. 8 Issue 2, pp.119-132.
- ARASLI, H.; KATIRCIOGLU, S. T. and MEHTAP-SMADI, S. (2005), "A comparison of service quality in the banking industry", **International Journal of Bank Marketing**, Vol. 23, No 7, p508-526.
- ATAN, M., BOZDAĞ, N., ALTAN, Ş., (2003), "Hizmet Sektöründe Toplam Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama", **VI. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 29-30 Mayıs.
- BAYKAL, İ. Ö. (2007), Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemlerinin Personel Seçimi Problemine Uygulanması, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği.
- BENÍTEZ, J.M., MARTÍN, J.C. and ROMÁN C (2007), "Using fuzzy number for measuring quality of service in the hotel industry", **Tourism Management**, Vol. 28, No. 2, pp 544-555.
- BERRY, LEONARD L.; PARASURAMAN, A. and ZEITHAML, VALERIE A.. (1994), "Improving service quality in America: Lessons learned", **Academy of Management Executive**, Vol. 8 Issue 2, pp.32-45.
- CHAN F. T.S., CHAN H.K., LAU H.C.V. and IP, R.W.L. (2006), "An AHP approach in benchmarking logistics performance of the postal industry", **Benchmarking: An International Journal**, Vol. 13 No. 6, pp. 636-661.
- CHENG, E.W.L. and LI, H. (2001), "Analytic Hierarchy Process: An Approach to Determine Measures For Business Performance", **Measuring Business Excellence**, Vol. 5 No. 3, pp. 30-37.
- CHENG, E.W.L.; LI, H. and HO, D.C.K. "Analytic Hierarchy Process (AHP)", A Defective tool When Used Improperly" **Measuring Business Excellence**, Vol.6, No. 4. 2002, pp.33-37.
- CHOW, C.C. and Luk, P. (2005), "A strategic service quality approach using analytic hierarchy process". **Managing Service Quality**, Vol. 15 Issue 3, pp.278-289,
- COULTHARD, L. J.M.(2004), "Measuring service quality", **International Journal of Market Research**, Vol. 46 Issue 4, pp479-497.
- FENG, C.M. and WANG, R.T. (2001), "Considering the financial ratios on the performance evaluation of highway bus industry", **Transport Reviews**, Vol. 21 Issue 4, pp.449-467.

- GONZÁLEZ, M.E. QUESADA, G. PICADO, F. and ECKELMAN, C.A. (2004), "Customer satisfaction using QFD: an e-banking case", **Managing Service Quality**, Vol. 14, Issue 4, pp.317-330.
- HAN, S.L. and BAEK, S. (2004), "Antecedents and Consequences of Service Quality in Online Banking: An Application of the SERVQUAL Instrument", **Advances in Consumer Research**, Vol. 31 Issue 1, pp.208-214.
- HODOVIĆ, B.V. and M.BURIC (2005), "Impact of Foreign Direct Investments On The Quality of Services and Development of The Banking System In Bosnia And Herzegovina", **Conference Proceedings: 2005 International Conference Enterprise in Transition**, pp.1409-1433.
- HSU T.K., TSAI, Y.F. and WU, H.H. (2009), "The preference analysis for tourist choice of destination", A case study of Taiwan, **Tourism Management**, Vol. 30, No. 2, pp. 288-297.
- HSU, T.H. and PAN F.F.C. (2009), "Application of Monte Carlo AHP in ranking dental quality attributes", **Expert Systems with Applications**, Vol. 36, Issue 2, Part 1, pp 2310-2316.
- LAM, P. K. and CHIN, K. S. "Identifying and prioritizing critical success factors for conflict management in collaborative new product development", **Industrial Marketing Management**, Vol. 34, November 2005, pp. 761– 772.
- MAHMOODZADEH, S. SHAHRABI, J.. PARIAZAR, M and ZAERI M. S. (2007), "Project Selection by Using Fuzzy AHP and Topsis Technique International", **Journal of Human and Social Sciences** 1;3 © www.waset.org, pp.135-140.
- MIN, H., MITRA, A. and OSWALD, S. (1997), "Competitive benchmarking of health care quality using the analytic hierarchy process: an example from Korean cancer Clinics", **Socio-Economic Planning Sciences**, Vo. 31, No2, pp. 147-159
- MUKHERJEE, A. and NATH, P. (2005), "An empirical assessment of comparative approaches to service quality measurement", **Journal of Services Marketing**, Vol. 19 Issue 3, pp.174-184.
- MURAT, G ve ÇELİK, N. Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi İle Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesini Değerlendirme: Bartın Örneği" **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6, 2007, ss. 1–20.
- NEWMAN, K. (2001), "Interrogating SERVQUAL: a critical assessment of service quality measurement in a high street retail bank" **International Journal of Bank Marketing**, Vol. 19, No. p126-139.
- OLSON D.L. (2004), "Comparison of Weights in Topsis Models", **Pergamon Mathematical and Computer Modelling**, www.elsevier.com/locate/mcm, pp1-8.
- PARASURAMAN, A.; ZEITHAML, and VALARIE, A. (1994), "Alternative Scales for Measuring Service Quality: A Comparative Assessment Based on Psychometric and Diagnostic Criteria", **Journal of Retailing**, Vol. 70, Issue 3, pp201-230.
- PRABHAKARAN, S. and SATYA, S (2003), "An Insight Into Service Attributes In Banking Sector", **Journal of Services Research**, Vol. 3 Issue 1, p157-169.
- RANGONE, A. (1996), "An Analytical Hierarchy Process Framework For Comparing The Overall Performance Of Manufacturing Departments", **International Journal of Operations & Production Management**, Vol. 16 No. 8, pp. 104-119.
- RAO, R.V.(2008), "Evaluation of environmentally conscious manufacturing programs using multiple attribute decision-making methods", **Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers - Part B - Engineering Manufacture**, Vol. 222 Issue 3, pp.441-451.
- ROD, M. ASHILL, N.J. SHAO, J. and CARRUTHERS, J. (2009) "An examination of the relationship between service quality dimensions, overall internet banking service quality and customer satisfaction A New Zealand study", **Marketing Intelligence & Planning**, Vol. 27 No. 1, pp. 103-126.
- SAATY, T.L. (1986), "Axiomatic Foundation Of The Analytic Hierarchy Process", **Management Science**, Vol. 32, No. 7pp.841-855.
- SAATY, T.L. (1994), "How to make a decision: The Analytic Hierarchy Process", **Interfaces**, Vol. 24 No: 6, pp. 19-43.
- SARAVANAN, R.and RAO, K. S. P. (2007), "Measurement of Service Quality from the Customer's Perspective - An Empirical Study", **Total Quality Management & Business Excellence**, Vol. 18 Issue 4, pp.435-449.
- SHYJITH, K. ILANGKUMARAN, M and KUMANAN, S. (2008), "Multi-criteria decision-making approach to evaluate optimum maintenance strategy in textile industry", **Journal of Quality in Maintenance Engineering**; Vol. 14; No. 4, pp.375-386.
- TSAUR, S.H., CHANG, T.Y. and YEN, C.H. (2002), "The evaluation of airline service quality by fuzzy MCDM", **Tourism Management**, Vol. 23, No. 2, pp. 107-115.
- WAN, W. W. N., LUK, C.L. and CHERIS, C. W. C.. (2005), Customers' adoption of banking channels in Hong Kong, **International Journal of Bank Marketing**, Vol. 23, No. 3, p255-272.
- YANG, J. and LEE, H. (1997), "An AHP Decision Model for Facility Location Selection", **Facilities**, Vol. 15, No: 9-10, pp. 241-254.
- YURDAKUL, M. ve İÇ, Y.T. (2003), "Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü Ve Analizine Yönelik Topsis Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma", **Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi**, Cilt 18, No 1, ss.1-18.
- YURDAKUL, M. and İÇ, Y. T. (2005), "Development of a performance measurement model for manufacturing companies using the AHP and Topsis approaches" **International Journal of Production Research**, Vol. 43, No. 21, p.p4609-4641.
- ZAHEDI, F. (1986), The Analytic Hierarchy Process—A Survey of the Method and its Applications", **Interfaces**, Vol.16, No. 4, pp. 96-108.

Hukuksal Açıdan Likidite Senetleri

C. Murat Baykal*

I. Genel Olarak

“Borçlanma” günümüzde devletler için olağan kabul edilen bir gereksinim haline gelmiştir. Gerek ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerin gerekse gelişmiş ülkelerin yapısal özellikleri zaman zaman iç ve dış borçlanmaya başvurmayı zorunlu kılmaktadır. Ekonomi literatüründe kamu kredisi, kamusal kredi, devlet borcu, kamu borcu, kamusal borç gibi kavramlarla ifade edilen devlet borçlanması, devlet veya diğer kamu kuruluşları tarafından alınan borçları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Hızla gelişen piyasalara ve sermaye transferlerine paralel olarak kamusal borçlanma teknikleri de çeşitlenmekte ve bir taraftan finansman amaçlı olarak, diğer taraftan enflasyon, deflasyon, gelir dağılımı, ekonomik büyüme gibi temel makro ekonomik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla gerçekleştirilebilmektedir. Bir başka deyişle, borçlanma, sadece gelir sağlamak için değil, bir maliye ya da para politikası aracı olarak da kullanılabilir. Nitekim, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun (MerBK) 25 Nisan 2001 tarihli ve 4651 sayılı Kanun ile değişik “Açık piyasa işlemleri” başlıklı 52. maddesinde, fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi yönünden, zaman zaman yaşanan konjonktürel dalgalanmaların yarattığı istikrarsızlığın giderilmesi için bir para politikası aracı olarak iskonto esasına dayalı “likidite senedi” ismi altında bir senet düzenlenmesi imkanı yaratılmış ve ilk likidite senedi ihracı yoluyla borçlanma da 20 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Kore (*Monetary Stabilization Bonds*), Şili (*Central Bank Bonds*), Yeni Zelanda (*Reserve Bank Bills*), Hollanda (*Certificates of Deposit*), Endonezya (*Sertifikat Bank Indonesia*) gibi ülkelerin merkez bankaları yanında Avrupa Merkez Bankası (*ECB Debt Certificates*) tarafından da bir para piyasası aracı olarak uzun zamandır kullanılan likidite senetlerinde, kamu borçlanmasında olduğu gibi ileride faizi ile beraber bir ödeme yapılacağı taahhüt edilmektedir. Bununla beraber, likidite senetleri ihracını bir “kamu borçlanması” olarak nitelendirmeye olanak yoktur. Herşeyden önce, söz konusu senetlerin ihracı, kamu borçlanmasını düzenleyen 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun hükümlerine tabi olmadığı gibi, borçlanmanın başlıca yasal dayanağını oluşturan bütçe kanunlarında da yer almamaktadır. Dolayısıyla, likidite senetlerinde kamu borçlanmasında olduğu gibi bir gelir elde etme amacından söz edilemez. Tam tersine, likidite senetlerinin ihracının sadece açık piyasa işlemlerinin etkinliğinin ve esnekliğinin artırılması amacıyla gerçekleştirilebileceği MerBK’da açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır. Öte yandan, kamu borçlanmasında devlet sahip olduğu otoriteyi kullanarak borcunu belli bir süre veya hiç ödemeyebilmekte iken, likidite senetlerini ihraç eden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Banka)’nın vadesinde borcunu ödemediği kaçınılmazdır. Ayrıca, likidite senetleri kısa vadeli ve faiz oranları yüksektir. Kamu borçlanması ise daha uzun vadeli ve nispeten düşük faizlidir.

Bir para politikası aracı olan ve genel çerçevesi MerBK’nın 52. ve 56. maddelerinde belirlenmiş olan açık piyasa işlemlerinin amacı, para politikası hedefleri çerçevesinde para arzının ve ekonomideki likiditenin düzenlenmesidir. Piyasadaki likidite oranı, Banka’nın döviz

* Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Baş Hukuk Müşavirliği ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Hukuk Müşaviri.

alımlarına, Hazine'nin borç yenileme oranına ve faiz dışı fazla tutarına bağlı olarak değişmektedir. Piyasadaki fazla likiditenin, Bankalararası Para Piyasasındaki Türk lirası depo işlemleri ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Repo/Ters Repo Pazarındaki ters repo işlemleri ile gecelik vadede çekilmesi ‐olağan‐ yöntemlerdir. Bununla beraber, bu yöntem teminat ve vergi boyutu yönüyle bankalar ve aracı kurumlar üzerine bir yük getirmektedir. Banka'nın ihraç ettiği likidite senetleri ise faiz geliri ve vergi avantajı sağladığından ‐alternatif‐ yöntem olarak değerlendirilebilir.

Likidite senetleri birincil piyasada yalnızca Banka ile ‐Açık Piyasa İşlemleri Çerçeve Sözleşmesi‐ni imzalamış bulunan bankalar ve aracı kurumlar arasında işlem görmektedir. Buna karşılık, söz konusu senetlerin ikincil piyasada alım-satımı da mümkündür. Bir para politikası aracı olması sebebiyle, Banka dolaşımdaki likidite senetleri miktarını gerektiğinde artıracak, gerektiğinde de itfalar yoluyla ya da ikincil piyasada alımlar yapmak suretiyle azaltabilecektir. Dolaşımdaki fazla paranın toplanması amacıyla çıkartılan bu senetler esas itibariyle MerBK ve Banka düzenlemeleri içinde yer almış, ayrıca bazı ilgili düzenlemelerde münferit hükümlere konu edilmiştir.

II. Merkez Bankası Kanunu ve Banka düzenlemeleri yönünden likidite senetleri

Likidite senetlerine ilişkin temel düzenlemeler, MerBK'nın ve Banka Esas Mukavelesi'nin ‐Açık piyasa işlemleri‐ başlıklı 52. maddeleri; 5 Ekim 2006 tarihli ve 26310 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ (Sıra Numarası: 2006/1) ve Banka Açık Piyasa İşlemleri Uygulama Talimatı'dır. Buna göre, Banka, açık piyasa işlemleri çerçevesinde kendi nam ve hesabına; vadesi 91 günü aşmayan; ikincil piyasada alınıp satılabilen likidite senetleri ihraç edebilecektir. Ancak, likidite senetlerinin devamlı bir alternatif yatırım aracı olma niteliği kazanmasının engellenmesi ve ihraçlarının sadece açık piyasa işlemlerinin etkinliğinin ve esnekliğinin artırılması amacıyla gerçekleştirilmesini teminen ihraçlarının sınırlı tutulması esastır. Banka'nın geri alım vaadi ile satım ve geri satım vaadi ile alım işlemleriyle Türk Lirası depo işlemlerinin anlaşma süresi 91 günü aşmayacak ve sürenin başlangıcı işlemlerin valör tarihi olacaktır.

Likidite senetlerinin ihracı, itfası, teminat olarak kullanılması ve ikincil piyasada işlem görmesine ilişkin hususlar ise, MerBK'nın Banka'nın en yüksek karar organı olan Banka Meclisi'ni açık piyasa işlemlerine ve para politikası araçlarına ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmaya görevli ve yetkili kılan 22. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine ve yukarıdaki 52. madde düzenlemesine dayanılarak çıkartılan Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ ile düzenlenmiştir. Likidite senetlerini düzenleyen hükümlerin çoğu bu Tebliğ'de yer almaktadır.

MerBK likidite senetleri ihracının sınırı konusunda ikili bir belirleme yapmıştır. İlk belirleme süre yönündendir. Buna göre, söz konusu senetler 91 günü aşmayan vadelerle ihraç edilecek ve sürenin başlangıcı işlemlerin valör tarihi olacaktır. Likidite fazlasını toplamak amacıyla yapılan ihraçta borçlanma süresinin uzun olmaması öngörülmüştür. Bunun sebebi bu senetlerin esas itibariyle para piyasası aracı olmalarıdır. Daha açık bir anlatımla, söz konusu senetlerin ihracı ile ekonomide yaşanan enflasyonist baskının hafifletilmesi amacıyla piyasadaki fazla parayı çekerek harcamaları kısıcıcı bir etki yaratmak hedeflenmektedir. Bununla beraber, tüketimin/talebin daralması ekonomik büyüme sürecini olumsuz etkileyeceğinden, bunun kısa süreli olması gerekir. Sürenin bir gün valörden başlayarak 91 gün olarak belirlenmiş bulunması, ihraç ve vade tarihleri arasındaki zaman aralığının tam hafta adedi ile ifade edilebilmesini sağlamaya yöneliktir. Böylelikle senetlerin vade gününün ihraç edildikleri günle aynı olması sağlanmış ve bir kere ihraç edildikten sonra yenilenmelerinin likidite etkisi yaratması önlenmiş olmaktadır.

İkinci belirleme amaç yönündendir. Likidite senetleri sürekli bir yatırım aracı olarak değil, münhasıran açık piyasa işlemlerinin etkinliğini ve esnekliğini artırmak amacıyla ihraç

edilmektedir. Piyasadaki likidite fazlasının kalıcı olarak artması, söz konusu likiditenin mevcut para politikası araçlarıyla etkin olarak çekilmesini zorlaştırabilmekte ve Banka'nın parasal büyüklükler üzerindeki kontrolünün azalması sonucunu doğurabilmektedir. Bu olumsuzluğu gidererek para politikasının etkinliğini artırmak amacıyla fazla likiditenin ikincil piyasada alınıp satılabilen likidite senetleri ile nispeten uzun vadede daha etkin çekilebileceği düşünülmüştür. Öte yandan, süre yönünden benimsenen esasla da bağlantılı olarak, likidite senetlerinin sürekli bir yatırım aracı olamayacaklarının özel olarak belirtilmiş bulunması, Yeni Zelanda, Kore gibi bazı ülke örneklerinin aksine, Hazine ihalelerine alternatif oluşturmama amacını da yansıtmaktadır.

Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ'in 5. maddesi, likidite senetlerinin kıymetli evrak niteliğini haiz tek bir toplu senet şeklinde çıkarılacağını ve basılan toplu senedin Banka'da saklanarak bankalar ve aracı kurumların hesapları arasındaki aktarım ve mutabakatının EFT ve EMKT Sistemlerinde kaydi olarak gerçekleştirileceğini hükme bağlamaktadır. Buna göre, likidite senetleri için kıymet ve para transferleri, ihraç durumunda Banka İstanbul Şubesinde, erken itfa durumunda bankalar ve aracı kurumlar tarafından EMKT Sistemi kullanılarak ve ödeme karşılığı teslimat ilkesi ile gerçekleştirilmektedir. İtfa tarihinde, itfa bedellerinin ödeme işlemleri Banka tarafından EFT Sistemi kullanılarak yapılmaktadır.

Banka nezdindeki piyasalarda teminat olarak gösterilebilecek kıymetler arasında likidite senetleri de yer almakla birlikte, söz konusu senetler Banka bünyesinde ya da İMKB'de Banka'nın taraf olduğu repo-ters repo işlemlerinde kullanılamamaktadır.

Banka gerekli gördüğü hallerde likidite senetlerini geri satın alabilmekte, bir başka deyişle, erken itfada bulunabilmektedir. Bu durum, likidite senetlerinin ikincil piyasada alım-satımının mümkün bulunması ve bu serbestinin Banka için de geçerli olması ile bağlantılıdır. MerBK'da ve Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ'de bir açıklık bulunmamakla birlikte, erken itfanın Banka'nın talebine bağlı olarak kısmen veya tamamen gerçekleştirilebileceğinde tereddüt yoktur. Kaydi ihraç durumunda, kısmen veya tamamen erken itfaya ilişkin olarak Banka tarafından Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK)'na bildirimde bulunulması ve bedeli ödenen likidite senetlerine ilişkin kayıtların MKK nezdinde iptalinin sağlanması gerekeceği de açıktır.

III. Sermaye piyasası düzenlemeleri yönünden likidite senetleri

Likidite senetlerine ilişkin hükümler sadece MerBK ve Banka düzenlemeleri ile sınırlı değildir. Borçlanma aracı olan likidite senetlerinin ihracında ve ikincil piyasada işlem görmesinde sermaye piyasası mevzuatı hükümleri de uygulanmaktadır.

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun (SerPK) 4. maddesinin birinci fıkrasına göre, ihraç veya halka arz olunacak sermaye piyasası araçlarının Sermaye Piyasası Kurulu (Kurul)'na kaydettirilmesi zorunlu olmakla birlikte, anılan maddenin ikinci fıkrası uyarınca Banka tarafından ihraç olunacak sermaye piyasası araçları bakımından böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Söz konusu düzenleme çerçevesinde, likidite senetleri ihracı için Kurul'dan izin alınması gerekmekte, ancak ihraç işleminden sonra Banka tarafından Kurul'a bilgi verilmesi gerekmektedir.

Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ'in 5. maddesi, borsada işlem görmeleri halinde likidite senetleri hakkında Tebliğ hükümleri saklı kalmak kaydıyla sermaye piyasası mevzuatının borsada işlem görme, takas ve saklama hükümlerinin de uygulanacağını belirtmektedir. Nitekim, likidite senetleri, Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca Kurul tarafından menkul kıymet olarak kabul edilmiş ve İMKB Kotasyon Yönetmeliği çerçevesinde İMKB kotuna alınmıştır.

Bilindiği üzere, İMKB tahvil ve bono piyasası işlemlerinin ödeme ve menkul kıymet mutabakatlarının Takasbank üzerinden yapılması nedeniyle, Takasbank katılımcıları EFT ve EMKT Sistemlerini kullanarak Takasbank'a olan nakit ve menkul kıymet takas yükümlülüklerini yerine getirmektedirler. Likidite senetlerinin İMKB'de işlem görmesi halinde, hamillerin itibari değeri üzerinde hisseleri oranında "müşterek mülkiyet hakkı"na sahip oldukları tek bir toplu saklama senedi düzenlenmekte ve tüm paylara ilişkin bilgiler bilgisayar ortamında kayda geçirilerek tedavüle çıkartılmaktadır. Toplu saklama senedinin temsil ettiği ortaklık payları Takasbank merkezinde hak sahipleri adına açılan saklama hesaplarına kaydedilmekte ve ödeme de havale yolu ile elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir. Müşterek mülkiyet payının devri ise, Takasbank nezdindeki kayıtlar üzerinde değişiklik yapmak suretiyle gerçekleştirilmekte ve pay sahiplerinin söz konusu payları devir için Takasbank'a bildirimde bulunarak alıcı adına kaydın yapılmasını sağlamaları gerekmektedir. Bu açıdan, Takasbank kayıtları aleniyeti sağlayıcı bir araç görevi görmektedir.

Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ'de ayrıca, likidite senetlerinin SerPK'ya göre kaydi olarak ihraç edilebileceği de belirtilmektedir. Bu takdirde, anılan Kanunun 10/A maddesi çerçevesinde hamiline yazılı payların MKK nezdinde kayden hesap sahipleri bazında izlenmesi gerekecektir.

Likidite senetlerinin ikincil piyasa işlemleri dolayısıyla yatırım fonları portföyüne alınıp alınamayacağı konusuna da kısaca değinmek gerekmektedir. Konuya ilişkin düzenlemelerde, yatırım fonları portföylerinin sadece menkul kıymetlerden oluşabileceği kabul edilmiştir. Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri:VII, No:10)'nin 4. maddesi yatırım fonlarının özelleştirme kapsamına alınanlar dahil Türkiye'de kurulan ortaklıklara ait hisse senetleri, özel ve kamu sektörü borçlanma senetlerine yatırım yapabileceklerini hükme bağlamaktadır. Aynı Tebliğ'in kurulabilecek yatırım fonu türlerine ilişkin 5. maddesinde ise, devamlı olarak portföyünde vadesine en fazla 180 gün kalmış likiditesi yüksek sermaye piyasası araçları yer alan ve portföyünün ağırlıklı ortalama vadesi en fazla 45 gün olanlar likit fon olarak adlandırılmıştır. Buna göre, Banka tarafından ihraç edilen likidite senetlerinin yatırım fonlarının portföylerine alınmaları da hukuken mümkün bulunmaktadır.

IV. Vergi düzenlemeleri yönünden likidite senetleri 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun "İstisnalar" başlıklı 29. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde 28 Mart 2007 tarihli ve 5615 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, Banka tarafından ihraç edilen likidite senetlerinden elde edilen faiz gelirleri banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna tutulmuştur.

Aynı Kanunun "Nispet" başlıklı 33. maddesinde, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin oranı yüzde 15, kambiyo muamelelerinde ise matrahın binde biri olarak belirlenmiş olup, Bakanlar Kurulu anılan maddede belirtilen vergi oranını bankalararası mevduat muameleleri, bankalar ile SerPK'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte yüzde 1'e, kambiyo muamelelerinde ise sifıra kadar indirmeye ve yukarıdaki oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkili kılınmıştır.

Nitekim, Bakanlar Kurulu bu yetkisine istinaden aldığı 9 Temmuz 2007 tarih ve 2007/12392 sayılı "Bazı İşlemlerde Uygulanacak Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Nispetlerinin Tespitine İlişkin Karar" uyarınca, likidite senetlerinin geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralarla, bu senetlerin vadesi beklenilmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden hesaplanması gereken Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi oranının yüzde 1 olarak uygulanmasını kabul etmiştir. Bakanlar Kurulu'nun anılan kararının isabetli bir karar olduğu açıktır. Böylelikle, yüksek verginin bankaların kaynak maliyetlerini yükseltmesi ve dolayısıyla sistemdeki genel faiz oranlarını artırarak, piyasa işlem hacmini daraltıcı yönde etkide bulunması önlenmiş olmaktadır. Öte yandan, 9 Nisan 2003 tarihli ve 4842 sayılı Kanun ile 488 sayılı Damga

Vergisi Kanununa ekli (2) sayılı tabloda yapılan değişlikle, likidite senetlerine ilişkin işlemler dolayısıyla düzenlenen kağıtlar damga vergisinden de istisna edilmiştir.

V. Likidite senetlerinin hukuki niteliği

MerBK'da likidite senetlerinin menkul kıymet niteliği düzenlenmemiş ve Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ'de de menkul kıymet olarak sayılmamıştır. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere, Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik'te, likidite senetlerinin sermaye piyasası mevzuatı açısından menkul kıymet sayıldığı ve ilgili mevzuat esaslarına göre İMKB'ye kote edilebileceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, likidite senetlerinin birer menkul kıymet olarak kabul edildikleri söylenebilecektir.

Likidite senetleri aynı zamanda birer kıymetli evraktır. Menkul kıymet şeklinde ve hamiline yazılı olarak düzenlenebileceklerinin kabulü, bu senetlerin kıymetli evrak niteliğini taşıdıklarını açıklıkla ortaya koymaktadır. Kaldı ki, Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ'de de bunların kıymetli evrak niteliği taşıdıkları belirtilmiştir. Öte yandan, likidite senetleri 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununda (TTK) kıymetli evrak için düzenlenen tüm unsurları da taşımaktadır. Bu çerçevede, TTK'nın hamile yazılı kıymetli evrak ile ilgili hükümleri de likidite senetleri bakımından uygulama alanı bulmaktadır.

Bununla beraber, likidite senetlerinin sermaye piyasası aracı olarak kullanılabilmeleri için TTK'da belirtilenler dışında diğer bazı unsurları da taşımaları gerekir. TTK sisteminden farklı olarak "vade" likidite senetleri bakımından zorunlu unsurdur. Keza, Banka'nın ticaret unvanı ile adresi, tertip ve seri numarası TTK'da gösterilenler dışında eklenmesi gereken unsurlardandır.

Likidite senetleri hukuki yapı ve nitelikleri bakımından banka bonoları ile benzerlik taşımaktadır. Her ikisi de iskonto esasına dayalı olarak çıkartılan menkul kıymetlerdir. Yine, her ikisinin de ikincil piyasada ihraççılar tarafından alınıp satılması mümkündür. Bununla beraber, aralarında bazı farklar da söz konusudur. İlk fark, ihraç eden kuruluşlar yönündendir. Borçlanma Araçlarının Kurul Kaydına Alınması ve Satışına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:II, No:22) hükümleri uyarınca banka bonolarını kalkınma ve yatırım bankaları ihraç edebildiği halde, likidite senetleri sadece Banka tarafından çıkartılabilmektedir. İkinci fark, banka bonolarının halka arzının veya tahsisli satışının Kurul iznine bağlı olmasına karşılık, likidite senetleri ihracında bu iznin aranmayacak olmasıdır. Üçüncü fark, banka bonolarının emre, nama veya hamiline düzenlenebilmeleri, likidite senetlerinin ise sadece hamiline yazılı olarak ihraç edilebilmeleridir. Bunlar dışında, ihraç limitinde, vadede, ihraç usulünde de farklılıklar söz konusudur.

Kaynakça

- Ulusoy, A. (2006), **Devlet Borçlanması**, Trabzon.
- Turanboy, A. (1998), **Varakasız Kıymetli Evrak**, Ankara.
- Harrison, I. (1998), "Reserve Bank Bills", **New Zealand Reserve Bank Bulletin**, 1988, Vol.51, No.3, pp., 173-176.
- Çeker, M. **Hisse Senetlerinin Halka Arzı, Borsada İşlem Görmesi ve Kaydi Değer Haline Getirilmesi**, Prof. Dr. Oğuz İmregün'e Armağan, İstanbul.
- Tekinalp, Ü. (1988), Evraksız Kıymetli Evraka veya Kıymet Haklarına Doğru, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Haziran, C.XIV, Sa.3, s.1-16.
- Aytaç, Z. (1988), Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Haziran, C.XIV, Sa.3, s.37-62.
- <http://www.ecb.int/mopo/html/index.en.html>
- http://www.centralbank.an/03_03_monetary_policy_05.php
- <http://www.bi.go.id/web/en/Moneter/Lelang+Sertifikat+BI/>
- <http://www.bcentral.cl/eng/publications/policies/polit02.html>
- <http://eng.bok.or.kr/monetarypolicyinKorea>

- 2007/12392 sayılı Bazı İşlemlerde Uygulanacak Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Nispetlerinin Tespitine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı, RG. 18 Temmuz 2007-26586.
- Borçlanma Araçlarının Kurul Kaydına Alınması ve Satışına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, RG. 21 Ocak 2009-27117.
- 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu, RG. 11 Temmuz 1964-11751.
- 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, RG. 23 Temmuz 1956-9362.
- İMKB Kotasyon Yönetmeliği, RG. 24 Haziran 2004-25502.
- 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, RG. 9 Nisan 2002-24721.
- Likidite Senetleri Hakkında Tebliğ, RG. 5 Ekim 2006-26310.
- Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, RG. 6 Ekim 1984-18537.
- 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, RG. 30 Temmuz 1981-17416.
- 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, RG. 9 Temmuz 1956-9353.
- 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, RG. 26 Ocak 1970-13409.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Anonim Şirketi Esas Mukavelesi, RG. 24 Temmuz 1970-13558.
- Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri:VII, No:10), RG. 19 Aralık 1996-22852.

Tüketici Kredileri Hukuki Sorunlar : 4077 Sayılı Yasada Değişiklik Öngören Taslak

Prof. Dr. Seza Reisoğlu*

Türkiye Bankalar Birliği tarafından 3 Haziran 2009 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Tüketici Kredileri Hukuki Sorunlar" konulu konferansta Prof. Dr. Seza Reisoğlu tarafından yapılan sunum metni aşağıda yer almaktadır.

A. Giriş

Anayasanın "Tüketici Korunması" başlıklı 172. maddesine göre "Devlet Tüketicileri Koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır, tüketicilerin kendilerini, koruyucu girişimlerini teşvik eder." Anayasanın bu maddesi uyarınca, 1995 yılında 4077 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş ve 10. maddede "Tüketici Kredileri" Yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur. Tüketici kredisi sözleşmesinin taraflarını, tüketici ve bankalar veya finansman şirketleri oluşturmaktadır. Daha sonra 4077 sayılı Yasada 2003 yılında yapılan değişikliklerle -4822 sayılı Yasa- konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallar (Md. 3/C) için verilen krediler kredi kartları (Md. 10/A) 2007 yılında konut finansmanı Tüketici Kredileri (Md. 10/B) Kanun kapsamına alınmıştır. Konut finansmanının, Sermaye Piyasası Kanununa eklenen 38/A maddesinde tanımlandığı görülmektedir.

Tüketicinin konut finansman kuruluşundan konut edinmesi için kredi alması halinde 10/B maddesi uygulanacak; aksi takdirde konut alımı için tüketicilere bankalarca verilen tüketici kredileri 10. madde hükümlerine tabi olacaktır.

Avrupa Birliği direktiflerinde konut kredileri, tüketim malı kapsamında değerlendirilmemekte, konut alımı için verilen krediler, yatırım kredileri sayılmaktadır. Keza Avrupa Birliğinde, taşınmaz edinimi yanı sıra taşınmazın ıslahına, tamirine ve bu surette yenilenmesine yönelik olmak üzere temin edilen, hizmet için verilen krediler ile belli bir meblağın altındaki ve üstündeki krediler de tüketici kredisinin avantajlarından yararlanamamaktadırlar. Roma sözleşmesinin 51/1. maddesinde de "taşınır bir mal veya işin görülmesi ile ilgili sözleşmeler tüketici sözleşmesi sayılmıştır."

Tüketici (Md. 3/e) "Bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek veya tüzel kişidir. (Md. 3/E)

Yargıtay bir kararında (4 HD 23.10.2008 5579/12612 YKD. Nisan 2009 sh 657)" bir uyuşmazlığın 4077 sayılı yasa kapsamında değerlendirilmesi için taraflar arasında mal veya hizmet satışına ilişkin bir hukuki işlemin bulunması gerekir. Davacının aracı üçüncü kişiden ikinci el olarak satın alması, garanti süresinin geçmesi gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde, davacının anılan yasa kapsamında "tüketici" olduğundan söz edilemez." demiştir.

Avrupa Birliği direktiflerinde tüzel kişiler" tüketici sayılmamıştır. 4077 sayılı Yasada "tüzel kişiler" de tüketici kavramı içinde yer almakta iseler de; Ticaret Şirketlerinin tüm muamele, fiil ve işleri ticari iş sayıldığından (TTK. Md. 3) bir ticari şirketin ticari olmayan amaçlarla bir mal veya hizmet edinmesi, yararlanması söz konusu olmadığından, Yargıtayın da belirttiği gibi (13 HD 206.06.1997 1815/5112 YKD 1997 sa:10, HGK 11.02.2000

* Türkiye Bankalar Birliği, Hukuk Başdanışmanı.

19/1255/1249 YKD 2002 sa: 4 HGK 11.10.2000 19-1255/1249 ilmi ve Kaz. İçt. Dergisi Şubat 2002 sh. 869) ticaret şirketleri tüketici sayılamazlar. Buna karşılık şirketler dışında kalan diğer tüzel kişiler -dernek,vakıf, kamu iktisadi teşebbüsler, meslek odaları- özel kullanım amacıyla -örneğin üçüncü kişilerin eğitim ve tedavisi için mal veya hizmet edinilmesi- ispatlanabilirse, 4077 sayılı Yasaya göre tüketici olarak kabul edileceklerdir. (Tamer İnal Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredileri Sözleşmeleri İstanbul 2005 sh. 59) Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 4077 sayılı Yasada değişiklikler hakkındaki Taslakta, tüzel kişiler "tüketici" tanımından çıkarılmıştır.

Bankacılık faaliyetleri şeklinde verilen tüm hizmetlerin, 4077 sayılı kanunun tanımlandığı tüketici işlemi kapsamına girip girmediği üzerinde de durmak gerekir. Yasaya göre "Hizmet: (Md. 3/d) bir ücret veya menfaat karşılığında yapılan mal sağlama dışındaki her türlü faaliyeti" "sağlayıcı" (Md. 3/g) ticari veya mesleki faaliyetleri kapsamında tüketiciye hizmet sunan gerçek veya tüzel kişileri, "Tüketici işlemi (Md. 3/h) hizmet piyasalarında tüketici ile sağlayıcı arasında uygulanan her türlü hukuki işlemi" ifade eder. Bu tanımlar gözönünde tutulduğunda; gerçek kişilere – ticari şirketler dışında tüzel kişilere" verilen tüm hizmetler tüketici işlemi sayılabilecek ve 4077 sayılı Yasaya tabi olduğu ileri sürülebilecektir. O takdirde Bankaların gerçek kişilere ve bazı tüzel kişilere verecekleri tüm bankacılık hizmetleri örneğin gerçek kişilere verilen her çeşit krediler; tasarruf mevduatları – bir ücret veya menfaat karşılığı olduğundan 4077 sayılı yasa kapsamında sayılacaktır. Nakdi krediler 10. madde kapsamında tüketici kredisi sayılırken; gayri nakdi krediler genel olarak tüketici işlemi sayılabilecektir.

Buna karşılık Bankacılık faaliyetleri özel bir yasa olan Bankacılık Yasasına tabi olup; Bankalar karşısında özel veya tüzel kişiler hakkında koruyucu düzenlemeler Bankacılık Yasasında yer almaktadır. Ayrıca Bankacılık Yasasında yer alan bütün muamele fiil ve işler ticari iş sayıldığı gibi (TTK. Md. 3), tarafların tacir olup olmadığına bakılmaksızın, Bankalar Kanununda tanzim olunan hususlardan doğan hukuk davaları ticari dava sayılır. Bunun istisnası herhangi bir ticari işletmeyi ilgilendirmeyen havale, vedia ve telif hakkından doğan davalardır. (TTK. Md. 4/6) Bir Kararında Yargıtay da (11 HD 15.10.1999 5782/7900) tarafların tacir olup olmadığına bakılmaksızın Ticaret Kanunundan kaynaklanan uyuşmazlıkların tüketici sözleşmeleri sayılmayacağını kararlaştırmıştır. Bu görüş kabul edildiği takdirde Bankacılık Kanununda düzenlenen bankacılık faaliyetlerinin –verilen hizmetlerin- tüketicinin korunması hakkında kanuna tabi olması için açıkça, 4077 sayılı Yasada yer alması veya bu yasaya atıf yapılması gerekecektir. Nitekim 4077 sayılı Yasada kredi veren tanımı içinde "tüketiciye nakdi kredi vermeye yetkili banka" ya yer verildikten sonra (Md. 3/k) 10. maddede genel olarak bankalarca verilen tüketici kredileri, 10/A maddesinde nakdi krediye dönüşen kredi kartı harcamaları ve 10/B maddesinde konut finansman kuruluşları olan bankaların tüketicilere verdikleri konut kredileri düzenlenmiştir.

Bakanlık tarafından hazırlanan Taslakta, (I) bendinde "müteşebbis: kendi işi, işletmesi, zanaatı veya mesleğine ilişkin ticari amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek ya da tüzel kişi" t) bendinde "Tüketici işlemi, hizmet piyasalarında tüketici ile müteşebbis arasında yapılan her türlü hukuki işlem" şeklinde tanımlanmış, "Finansal hizmetlere ilişkin mesafeli sözleşmeler" başlıklı 9/A maddesinde Finansal hizmetlerin uzaktan pazarlanmasına ilişkin "finansal hizmetlere ilişkin mesafeli sözleşmeler düzenlenmiştir.

Taslaktaki yeni düzenlemeler yasaladığı, özellikle "müteşebbis" tanımının bankaları da kapsadığı kabul edildiği takdirde, gerçek kişilere verilen her türlü banka hizmetinin 4077 sayılı yasa hükümlerine tabi olacağı iddiaları ağırlık kazanacaktır.

Yargıtay kararlarına göre (15 HD 09.04.2002 5915/1689 Zevkliler – Aydoğdu Tüketicinin Korunması Hukuku Ankara 2004 sh. 978, 11 HD 09.10.2003 2574/9052 İnal. sh. 747

HGK 24.09.2003 15-498/493 Ankara Baro Der 2004/ı sh. 232) eser sözleşmeleri nitelikleri gereği tüketici sözleşmeleri değildirler. Bu genel bilgiler dışında, 4077 sayılı Yasanın 10,10 A ve 10 B maddelerinde düzenlenen ve her biri ayrı bir inceleme konusu olabilecek tüketici kredileri üzerinde ayrıntılı olarak durulmayacak, bu maddelerden her birinde yer alan düzenlemeler nedeniyle 4077 sayılı Yasa açısından ortaya çıkabilecek hukuki sorunlar tartışılacaktır.

B. Genel Olarak Tüketici Kredisi Sözleşmeleri

a) Tüketici kredisi tanımı

10. maddenin 1. fıkrasında Tüketici Kredisi “Tüketicilerin bir mal veya hizmet edinmek amacıyla kredi verenden nakit olarak aldıkları kredidir” şeklinde tanımlanmıştır. Tüketici kredisi sözleşmesinin taraflarını tüketici ile banka veya finansman şirketi oluşturmaktadır. Tüketici kural olarak bir gerçek kişi, istisnai olarak bir tüzel kişidir. Banka kredileri başlıca nakdi ve gayri nakdi krediler olarak sınıflandırılmakta; ancak sadece nakdi krediler Tüketici Kredisi sayılmaktadır. Nakit olarak verilen krediler bir malın (Md. 3/C) “taşınır eşya veya konut ve tatil amaçlı taşınmaz eşya” veya bir hizmetin (Md. 3/D) -örneğin tatil kredisi- edinilmesini amaçlamaktadır.

Bankalar tarafından gerçek kişilere verilen nakdi krediler, bireysel kredi olarak tanımlanmakta, tüketici kredileri bunların bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Bireysel nakdi kredilerin, tüketici kredisi sayılması için kredinin mal veya hizmet edinme amacıyla verilmesi gerekmektedir. Bu “amacın” gerçekleşmesi için ise; gerçek kişinin mal veya hizmet edinmek amacıyla Bankadan kredi -örneğin taşıt kredisi- talep etmesi ve Bankanın tüketici kredisi vermeyi kabul etmesi gerekir. Gerçek kişiye tüketici kredisi talep etmeden nakdi kredi tahsisi halinde, -örneğin genel kredi sözleşmesi imzalanması- (19 HD 15.03.2004, genel kredi sözleşmesi imzalanması nedeniyle davalı şirketi tüketici saymamıştır.) bu kredi herhangi bir bireysel kredi işlemi görecektir; bankanın, gerçek kişinin aldığı krediyi nerede kullanacağını -tüketimde veya borç ödemede, ödünç vermede, bağışta- araştırma yükümlülüğü bulunmayacak, 10. madde uygulanmayacaktır.

Bakanlık tarafından hazırlanan taslakta tüketici kredisi tanımı değiştirilmiş. “nakdi kredi” yerine sadece kredi denilmekle yetinilmiş ve “tüketici kredisi sözleşmesi, kredi verenin tüketiciye ödemenin ertelenmesi, ödünç veya benzeri finansman şekilleri aracılığıyla kredi verdiği veya kredi vermeyi taahhüt ettiği sözleşmeyi ifade eder” denilmiştir. Bu tanıma göre de, Bankanın kendisinden kredi talep eden gerçek kişinin tüketici olduğunu, bu krediyi ticari ve mesleki amaçlar dışında bir mal veya hizmet satın almada kullanacağını- bilmesi gerekir. Diğer bir deyişle, kişi bankaya tüketici olarak kredi istediğini bildirmelidir. Taslakta ayrıca “kredi aracı” tanımı getirilmiştir. Bu tanıma göre (Md. 3/9) bu kanun uygulamasında “kredi aracı: bir kredi veren olarak hareket etmeyen ve kendi ticari veya mesleğinin seyri sırasında parasal veya başka bir kararlaştırılmış mali karşılık şeklinde olabilecek bir ücret karşılığında; tüketicilere kredi anlaşmaları sunan veya takip eden veya bunların dışında kredi anlaşmaları konusunda hazırlık çalışmaları yaparak tüketicilere yardımcı olan veya kredi veren adına tüketicilerle kredi anlaşmaları yapan gerçek veya tüzel kişiyi” ifade eder. Ancak belirtmek gerekir ki; kredi aracısının kredi veren banka adına, tüketici kredisi sözleşmesi yapıp yapamayacağı, özel bir kanun olan Bankacılık Kanunu açısından değerlendirilecektir.

b) Sözleşmede ön görülen kredi şartlarının sözleşme süresi içinde tüketici aleyhine değiştirilememesi

Tüketici kredisi sözleşmesindeki kredi şartlarının tüketici lehine değiştirilmesi geçerli olacak; tüketici aleyhine değiştirilmesi halinde ise -tüketici değişikliği kabul etse dahi- yasadaki emredici hüküm nedeniyle değişiklikten önceki şartlar geçerliliğini koruyacaktır.

c) İstenecek teminatların kredi sözleşmesinde gösterilmesi

Tüketici kredisi için istenebilecek teminatlar açısından maddede bazı kısıtlamalar yer almaktadır. 10/3. fıkrasına ve 10/B maddesinin 8. fıkrasına göre “Tüketici kredisinin teminatı olarak şahsi teminat verildiği hallerde, kredi veren asıl borçluya başvurmadan, kefilden borcun ifasını isteyemez.”

Kefiller dışında “şahsi teminatlar” da -örneğin garanti verilmesi- söz konusu olabilir ise de; burada sadece kefil olunması halinde bir kısıtlama öngörülmüştür. Ancak asıl borçluya başvurmadan kefilden borcun iflasının istenememesi, alınacak kefaletin adi kefalet mi olacağı tartışmasına yol açmıştır. Zira adi kefaletten söz edilebilmesi için; asıl borçluya müracaat edilmiş olması yeterli olmayıp; borçlunun iflas etmesi veya hakkındaki takibin semeresiz kalması gerekir. (Bk. Md. 486)

Müteselsil kefalette ise alacaklı, asıl borçluya müracaat etmeden doğrudan kefil takip edebilir. 4077 sayılı Yasa ile tüketici korunduğundan; kefil ise bu yasaya göre tüketici sayılmadığından, ilk önce borçluya başvuru dar yorumlanacak; bankanın öncelikle tüketici borçluya başvurması şartıyla; borcun ödenmemesi halinde tüketici kredisi sözleşmesini imzalayan müteselsil kefile başvurusu kabul edilecektir. Kaldı ki, burada adi kefaleti kabul etme, tüketici hakkında aciz vesikası alınıncaya kadar takip etmeyi zorunlu kılacağından; tüketici lehine bir yorum sayılmayacaktır. Bakanlık tarafından hazırlanan taslakta (Md. 10/14) “adi kefalet” vurgulanmaktadır.

Bankanın, ödemeleri bir kıymetli evraka bağlaması -örneğin bankanın bono alması- ya da krediyi kıymetli evrak kabul etmek suretiyle teminat altına alması yasaktır. Kıymetli evrak “bunlarda mündemiç olan hakkın senetten ayrı olarak dermeyeran edilemediği gibi, başkalarına devredilemeyeceği” şeklinde tanımlanmıştır. Teminat olarak verilebilecek başlıca kıymetli evrak, bankaya teminat amaçlı temlik cirosu ile devredilecek hisse senedi, tahvil veya kambiyo senetleri (poliçe, bono, çek), olarak belirlenmektedir. Kıymetli evrak tüketici tarafından teminat olarak bankaya verilemeyecek; hisse senetleri, tahviller yanı sıra tüketici borcunun ifası için hamili veya lehtar olduğu bono ve çekleri de teminat amaçlı devredilemeyecektir. 10/6. maddede “Bu yasağa rağmen bir kıymetli evrak alınacak olursa, tüketici bu kıymetli evrakı kredi verenden geri isteme hakkına sahiptir” denildiğinden, Banka kıymetli evrakı iade etmese de; tüketici aleyhine kıymetli evrakı takibe koyamayacak, banka elindeki kıymetli evrakı ciro veya temlik ederse, bu ciro veya temlik geçerli, olacak ancak bu nedenle tüketicinin uğradığı zararı banka tazmin etmekle yükümlü olacaktır. Kıymetli evrakı Bankanın üçüncü kişilere ciro etmesi halinde tüketicinin bir zarara uğraması ise kıymetli evrak ciro edilen kişinin hukuken tüketiciye başvurup örneğin bono veya çek bedelini tahsil etmesi veya keşidecinin ciro ve temlik edilen hisse senedi veya tahvil nedeniyle, bu senetlerdeki mülkiyet hakkını kaybetmesi gibi hallerde söz konusu olacaktır. Kıymetli evrakın üçüncü kişiler tarafından tüketicinin borcunu teminen bankaya teminat olarak verilmesi ise geçerlidir.

Bakanlıkça hazırlanan taslakta (Md. 10/16) kıymetli evrak yerine kambiyo senedi denilmiş, böylece hisse senedi, tahvil gibi kıymetli evrakın Bankaya teminat olarak verilmesi mümkün olmuştur.

d) Kredinin vadesinden önce kapatılmasına ilişkin şartlar

Borçlar Kanununa göre (Bk. Md. 80) borçlunun borcunu vaktinden önce ödemesi mümkün ise de; borçlunun vadeden önce tediye bulunmasından dolayı mukavele veya adeten mezun olmadıkça bir miktar tenzilat icrasına hakkı yoktur. Buna karşılık, borç erken ödendiği için; Bankanın da ileriki tarihler için faiz talep hakkı doğmayacaktır. Alacaklı “akdin hükmünden veya mahiyetinden veya hal icabından, anlaşılıyorsa” borcun vaktinden önce ifasını kabul etmeme hakkına sahiptir. Nitekim bankalar özellikle kredi faizlerinin düşmesi

halinde, kredi borcunun vaktinden önce ifasını reddetmektedirler. Tüketici kredilerinde ise vaktinden önce ifa ile ilgili özel bir düzenleme getirilmiştir. 10/2-h maddesinde, tüketici kredisi sözleşmesinde “.... kredinin vadesinden önce kapatılmasına ilişkin şartlar yer alır” denilmekte ise de; 10. maddeye göre Banka, örneğin vadesinden önce kredinin geri ödenmeyeceğini veya ödenirse cezai şart olarak bir ödemede bulunulacağını sözleşmeye koyamayacaktır. Zira 10/4 maddesine göre “Tüketici, kredi verene borçlandığı toplam miktarı önceden ödeyebileceği gibi, aynı zamanda vadesi gelmemiş bir ya da birden çok taksit ödemesinde de bulunabilir. Her iki durumda da kredi veren ödenen miktara göre faiz ve komisyon indirimini yapmakla yükümlüdür”. Faiz ve Komisyon indirimi ile ilgili olarak benzer düzenleme 10/B maddesinin 12. fıkrasında da vardır. Bu fıkralar emredici niteliktedir. Sözleşmede yer almasa da, tüketici vadesinden önce her zaman krediyi kapatabilir. Ancak burada faiz ve komisyon miktarında indirimden söz edilmekte ise de, kastedilen faiz oranında veya komisyon miktarında indirim değildir. Tüketici erken ödeme halinde; ileriki tarihler için faiz ve komisyon ödemeyeceği gibi, önceden peşin olarak ödenmiş olan faiz ve komisyonların erken ödenmiş borç ile orantılı bir bölümünün iadesini isteyebilecektir. Örneğin Banka bir yıl için peşin faiz ve komisyon tahsil etmiş, ancak tüketici 6 ayın sonunda tüm kredi borcunu ödemiş ise; alınan bir yıllık faiz ve komisyondan altı aylık bölüm ana paradan indirilecektir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan “Tüketici Kredilerinde Erken Ödeme İndirimi ve Kredinin Yıllık Maliyet Oranını Hesaplama Usül Ve Esasları Hakkında Yönetmelikte (RG 1 Ağustos 2003 Sayı 25186)” kredinin tamamının (Md. 7) ve/veya taksitlerinden bir veya birkaçının (Md. 6) erken ödenmesi hususları düzenlenmiştir. Kredinin tamamının erken ödenmesi başlıklı 7. maddeye göre “Erken ödeme taksit tarihinde yapılıyorsa, vadesi gelen taksit ödemesi, geriye kalan taksit tutarları içerisindeki ana para borcu ve varsa o tarihe kadar tahsil edilmemiş faiz ve kamusal yükümlülükler tahsil edilir. Erken ödeme iki taksit tarihi arasında yapılıyorsa, ödeme planında yer alan en son ödenmiş taksit tarihi ile, erken kapatma işleminin gerçekleştiği tarih arasında ana paraya işlenen faiz tutarı, en son ödenmiş taksit tarihi itibarıyla geriye kalan taksit tutarları içindeki ana para borcu ve varsa o tarihe kadar tahsil edilmemiş faiz ve kamusal yükümlülükler tahsil edilir.

10/B maddesinin 13. fıkrasında -10/4. maddesinden farklı olarak- faiz oranının sabit olarak belirlenmesi halinde, sözleşmede yer verilmek suretiyle tüketicinin vadesinden önce ödemede bulunması halinde Bankanın “erken ödeme” ücreti talep edebileceği, ancak bu ücretin gerekli faiz indirimi yapılarak hesaplanan ve tüketici tarafından yapılan erken ödeme tutarının yüzde ikisini geçmeyeceği kabul edilmiştir.

e) Kredinin yabancı para birimi üzerinden kullanılması

10/2. fıkrasında, sözleşmede yer alacak hususlar ile ilgili “(b) bendinde” faiz ve diğer unsurlarla birlikte toplam borç tutarının yer alması zorunluluğu getirilmekte, buna karşılık “(ı) bendinde kredinin yabancı para birimi cinsinden kullanılması durumunda, geri ödemeye ilişkin taksitlerin ve toplam kredi tutarının hesaplanmasında hangi tarihteki kurun dikkate alınacağına ilişkin şartlar”ın belirtileceği kabul edilmekte, böylece tüketici kredisinin yabancı para birimi üzerinden verilebileceği, o takdirde ise 10/2 fıkrasının (b) bendinin değil, fakat (ı) bendinin uygulanacağı sonucuna varılmaktadır. Yabancı para üzerinden tüketici kredisi verilmesi ile ilgili 10. maddesinin 2. fıkrasının (ı) bendi 10. maddenin 4822 sayılı Yasa ile 06.03.2003 tarihindeki değişikliğinde ilave edilmiştir. Benzer hüküm 10/B maddesinin 15. fıkrasının e bendinde de vardır. Bu tarihten önceki tüketici kredilerinde faiz ve diğer unsurlarda toplam borç miktarı sabit olacağından; bankaların yabancı para üzerinden veya dövize endeksli tüketici kredisi açmaları mümkün olmuyordu.

Yabancı para üzerinden tüketici kredisi verme imkanı tanınırken, “geri ödemeye ilişkin taksitlerin ve toplam prim tutarının hesaplanmasında hangi tarihteki kurun dikkate alınacağına ilişkin şartlar”ın sözleşmede yer alması zorunluluğu nedeniyle tüketiciye, geri ödemede

yabancı para veya kararlaştırılan kur üzerinden Türk Lirası ile ödeme hakkı tanımış olmaktadır. Sözleşmede belli tarihteki kur esas alınabileceği gibi, “taksitlerin ve toplam kredi tutarının hesaplanmasında tüketicinin fiilen ödeme yaptığı tarihteki kurun esas alınacağı da kararlaştırılabilir.”

Belirtmek gerekir ki; 32 sayılı Türk Parasını Koruma Kararına göre, bankalar Türkiye’de yerleşik kişilere istisnai hallerde -ihracat ve döviz kazandırıcı işlemlerle ilgili - döviz kredisi açabilmektedirler, 10/2 fıkrasının (ı) bendinin ve 10/B maddesinin 2. fıkrasının (I) bendinin 32 Sayılı Karara bir istisna oluşturduğu ise ileri sürülemeyecektir. Yabancı para üzerinden- kredi kartları hariç- tüketici kredisi verilemeyecektir. Buna karşılık 10 ve 10/B maddelerinde yer alan hüküm göz önünde tutulduğunda; yabancı para üzerinden verilen tüketici kredileri ile ilgili sözleşmede, kredinin vadesinde Türk Lirası olarak ödenmesine de imkan verildiğinden; burada döviz kredisi değil, fakat dövize endeksli tüketici kredisi söz konusu olacaktır. Dövize endeksli Türk Lirası kredilerinde yabancı para, sadece Türk Lirasının getirisi açısından önemli olduğundan bugüne kadar 32 Sayılı Türk Parasını Koruma Kanununa aykırılık söz konusu olmamıştır. Ancak son olarak 32 Sayılı Kararın (RG 16 Haziran 2009 sa. 27260) 17. maddesine eklenen fıkralarla;

“e) Bankalar, Türkiye’de yerleşik kişilere ticari ve mesleki amaçlarla dövize endeksli kredi kullanırlar.

f) Türkiye’de yerleşik kişilerce bu maddelerin (b) ve (e) fıkraları ve Bakanlıkça belirlenecek haller dışında yurt içinden ve yurt dışından döviz veya dövize endeksli kredi kullanılmaz.”

denilmiştir. Ancak bankaların gerçek kişilere dövize endeksli kredi açabilmeleri 4077 Sayılı Yasa ile düzenlendiğinden; 32 Sayılı Kararda yapılan değişikliklerin gerçek kişilere verilen tüketici kredilerini etkilemeyeceği ileri sürülebilir.

Dövize endeksli Türk Lirası tüketici kredilerinde, gecikme faizi üzerinde durmak gerekir. Tüketici kredisi sözleşmelerinde gecikme faizi “akdi faiz oranının yüzde otuz fazlasını” geçemeyecektir. Ancak dövize endeksli Türk Lirası kredilerinde; kur farkları da kredinin getirisini oluşturduğundan akdi faiz oranları çok daha düşük olmaktadır. Temerrüt faizlerinin bu düşük faiz oranlarının yüzde 30’undan fazla olmaması sorun yaratabilecektir. Bu sorunun çözülmesi için; yabancı paranın fiilen ödeme tarihindeki Türk Lirası karşılıklarının esas alınması böylece kredinin vadesinden fiili ödeme tarihine kadar yabancı para birimi esas alınarak yüzde 30 fazla temerrüt faizi ödenmesi uygun ve geçerli olacaktır.

f) Tüketicinin borcunu ödemede temerrüde düşmesi ve bankanın alacağıın tamamını muaccel kılma hakkı

Tüketici kredisinin taksitide bağlanması halinde 10/3. fıkrasında özel bir düzenleme getirilmiştir. “Kredi veren, taksitlerden birinin veya bir kaçının ödenmemesi halinde kalan borcun tümünün ifasını talep hakkını saklı tutmuş ise, bu hak ancak kredi verenin tüm edimlerini ifa etmiş olması durumunda ve tüketicinin birbirini izleyen en az iki taksiti ödemede temerrüde düşmesi halinde kullanılabilir. Ancak kredi verenin bu hakkını kullanabilmesi için en az bir hafta süre vererek muacceliyet uyarısında bulunması gerekir”. Benzer hüküm 10/B maddesinin 5. fıkrasında da vardır. Ancak verilecek süre bir aydır.

Buna karşılık sözleşmede, taksitlerin bir veya bir kaçının ödenmemesi halinde borcun tamamının muaccel olacağına dair bir hüküm bulunması halinde de herhangi bir taksit vadesinde ödenmez ise, tüketici sadece bu taksit için temerrüde düşecek ve banka temerrüde düşülen taksit veya taksitler için tüketiciyi takip edebilecektir. Sözleşmede tüm borcun muaccel kılınabilmesi için ise birbirini izleyen en az iki taksitle tüketicinin temerrüde düşmesi

gerekecek, ancak bu şartların gerçekleşmesi yeterli olmayacak; en az bir hafta süre vererek tüm borcun muaccel kılınması gerekecektir. Bir haftalık –veya bir aylık- sürenin iki taksitin ödenmesinden hemen sonra verilmesi zorunlu değildir. Ancak temerrüde düşülen iki taksitin ödenmesine rağmen borcun tamamını muaccel kılma, bir hakkın kötüye kullanılması sayılabilecektir.

10. maddenin 3. ve 10/B maddesinin 5. fıkrası tüketicinin aldığı krediyi taksitler halinde ödemesi halinde uygulanır. Tüketiciler kredi borcunu vadesinde defaten deyecekse Borçlar Kanununa göre (Bk. Md. 101/2) vadede ödememe halinde temerrüt ortaya çıkacaktır. Ayrıca bu durumda muacceliyet uyarısında bulunulması gerekmez. Bk. 101/2. fıkrasına göre “Borcun ifa edileceği gün müttefikan tayin edilmiş ise mücerret bu günün hitamı ile borçlu mütemerrit olur”.

10/B maddesinde (fıkra 4) “Borçlunun temerrüde dşmesi halinde konut finansman Kuruluşu borçluya temerrüt tarihinden itibaren beş iş günü içinde iadeli taahhütlü posta yoluyla bildirimde bulunmakla yükümlüdür” denilmektedir. Beş iş günü geçtikten sonra da bildirimde bulunma geçerli olacak; ancak Banka 10/B maddesindeki bu yükümlülüğünü yerine getirmedikten 25. maddenin 2. fıkrasına göre hakkında idari para cezası uygulanacaktır.

Taksitlerin ödenmesinde temerrüde düşülmesi halinde, bankanın tüm alacağını muaccel kılmasıyla ilgili özel bir düzenleme getirilmiştir. Tüketiciler kredisi sözleşmesinin diğer hallerde sona erdirilmesinde ve alacağın tümünün geri ödenmesini istemede Borçlar Kanununun genel hükümleri uygulanacaktır.

10 ve 10/B maddelerine atıf yapılmamasına rağmen haksız şartlarla ilgili 6. madde ve reklam ve ilanlarla ilgili 16. madde tüketiciler kredisi veren Bankalar içinde bağlayıcıdır.

C. Tüketiciler Kredisi Sayılan Kredi Kartı Harcamaları (Md. 10/A)

a) Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu

2006 tarih ve 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu (RG 1 Mart 2006 s. 26095) ile uzun süre Tasarı halinde kalan banka kartları ile kredi kartları uygulaması yasal bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. Banka kartı (Md. 3/D) mevduat hesabı veya özel cari hesapların kullanımı dahil, bankacılık hizmetlerinden yararlanmayı sağlayan kart, kredi kartı (Md. 3/e) “Nakit kullanımı gerektirmeksizin mal ve hizmet alımı veya nakit çekme olanağı sağlayan basılı kartı veya fiziki varlığı bulunmayan kart numarasını” ifade eder.

Kredi kartları ile esas itibariyle mal ve hizmet alımı söz konusu olduğundan, bu kartlarla yapılan harcamaların belli koşullarla tüketiciler kredisi sayılması doğru ise de; 5464 sayılı yasada tıpkı tüketiciler gibi kart hamilleri de korunduklarından, ilave korunmaya gereksinme varsa gerekli düzenlemenin 5464 sayılı Yasada yapılması kanun tekniği açısından daha doğru iken; kredi kartları ile ilgili 10/A maddesi zorunlu olarak 4077 sayılı Yasada yer almıştır. 4077 Sayılı Yasaya 10/A maddesi; kredi kartları ile ilgili Kanun Tasarısı Yasalaşmadığı için geçici olarak 2003 yılında ilave edilmiş, ancak kredi kartları ile ilgili yasa 2006 yılında yasalaşırken; kanun tekniğine aykırı olarak 10/A maddesi yürürlükten kaldırılmamıştır.

b) Tüketiciler kredisi sayılan kredi kartı harcamaları

Banka ile kredi kartı hamili arasındaki sözleşme, Bankacılık Kanunu açısından “bir gayri nakdi” kredi sözleşmesi oluşturmakta, Banka kart hamilinin mal veya hizmet alması sonucu iş yerlerine borçlanmalarını garanti etmektedir. Genelde borçlu lehine verilen bir garanti, borçlunun borcunu ödememesi halinde, garanti veren bankayı ödeme yükümlülüğü

altına sokmakta; banka alacaklının garanti olunan borcun ödenmediğini bildirmesi halinde garanti olana ödemede bulunmakta ve ödediği meblağı borçluya rücu etmektedir. Bankanın garantisi nedeniyle ödediği meblağı borçluya rücu etmesi, aralarındaki sözleşmeye dayanmakta; ancak sırf bu nedenle Banka ile borçlu arasında bir nakdi kredi sözleşmesi söz konusu olmamaktadır. Borçlunun borcunu ödemesi Banka tarafından kısmen de olsa ertelendiği veya taksitlendirildiği takdirde ise gayri nakdi kredi ilişkisi nakdi kredi ilişkisine dönüşmektedir. Kredi kartlarında, tüketicinin yaptığı harcama sonucunda iş yerinin kart hamiline başvurmadan doğrudan Bankaya başvurusu da hukuki durumda bir değişiklik yaratmamaktadır. 3182 sayılı Bankalar Kanununa ilişkin 11 no.lu Tebliğde ise “Kredi kartlarının kullanılmasından doğan ve buna ilişkin ödemelerin bankalarca gerçekleştirilmesi sonucunda kredi kartı hamilinden talep edilen tutar tahsil edilinceye kadar nakdi kredi olarak değerlendirileceği” kabul edilmiş ise de bu görüşe katılmak mümkün değildir.

10/A maddesinin 1. fıkrasında “kredi kartı ile mal ve hizmet alımı sonucu nakdi krediye dönüşen veya kredi kartı ile nakit çekim suretiyle kullanılan krediler de 10. madde hükümlerine tabidir” denilmektedir. Belirtmek gerekir ki; kredi kartı uygulamasında; kart hamilinin yaptığı harcamaları, son ödeme tarihinde tümüyle Bankaya ödemesi halinde kendisinden herhangi bir faiz talep edilmediği gibi, banka alacağı da nakdi krediye dönüşmemektedir.

Kredi kartı ile yapılan harcamaların sadece asgari bir bölümünün -yüzde 20- veya daha fazlasının -ödenmesi, bakiyenin ertelenmesi veya taksitlendirilmesi halinde ise, mal veya hizmet alımı nakdi krediye dönüşmekte ve 10/A maddesinin uygulanması gerekmektedir. Buna karşılık 10/A maddesinde kredi kartı ile nakit çekiminin de tüketici kredisi sayılmasına katılmak mümkün değildir. Zira kredi kartı ile çekilen nakdin tüketimde kullanılıp kullanılmayacağı belli değildir. Kredi kartı hamilinin çektiği nakdin örneğin borç ödemede, borç vermede veya bağıştta kullanılması mümkündür.

Bakanlık tarafından hazırlanan Taslakta (Md. 10/1) “..... kredi kartlarına ilişkin sözleşmeler, ödemelerin ertelenmesi veya taksitle ödeme imkanı sağlamaları halinde tüketici kredisi sözleşmesi olarak değerlendirilir” denilmektedir. Kredi kartı ile nakit çekimi taslakta çıkarıldığı gibi ilk taslakta yer alan banka kartları ve kredili mevduat hesapları da birinci fıkradan çıkarılmıştır.

Hiç kullanılmayan kredi kartları ile banka arasındaki kredi sözleşmesi de gayri nakdi kredi niteliğinde olduğundan ve bir tüketici kredisi oluşturmadığından 4077 sayılı Yasaya tabi değilse de; kart kullanıldıktan sonra, sözleşme yapılamayacağından başlangıçtan itibaren tüketici kredisi ile ilgili sözleşmelerde aranan koşullara uyulacaktır.

c) 10/A maddesinde; diğer tüketici kredilerinden farklı olarak kredi kartları için özel düzenlemeler

Tüketicie gönderilen dönemsel hesap özetleri (Md. 10/A-1) 10. maddenin 2. fıkrasının (d) bendinde öngörülen ödeme planı hükmündedir. Kart hamili asgari ödeme tutarını vadesinde ödemez ise gecikme faizi dışında yükümlülük altına sokulamaz.

10/A-3 maddesine göre kredi veren, faiz artırımını 30 gün önce tüketiciye bildirmek zorundadır. Bankanın tek taraflı faiz artırabilmesi için tüketici kredisi sözleşmesinde kendisine bu hakkın tanınmış olması gerekir. Faiz artırımını 30 günün sonundan itibaren ileriye dönük olarak geçerli olacaktır. Tüketici, bildirim tarihinden itibaren ve en geç altmış gün içinde tüm borcu ödeyip kredi kullanmaya son verirse, faiz artırımını kendine uygulanmayacaktır. Tüm borca ana para yanında faiz ve varsa sözleşmesel diğer borçlar da dahildir.

Mal ve hizmetin kredi kartı ile satın alındığı durumlarda (Md. 10/A-3) satıcı veya sağlayıcı, tüketiciden komisyon veya benzeri bir isim altında ilave ödemede bulunmasını isteyemez. Buna aykırı hareket eden satıcı veya sağlayıcı idari para cezasına çarptırılır. (Md. 25/2)

d) 10/A maddesine tabi kredi kartlarına uygulanacak 4077 sayılı Yasanın ilgili maddeleri,

Bu tür krediler, Tüketici Kredisini düzenleyen 10. maddeye tabi olacak, ancak nitelikleri gereği 10. maddenin 2. fıkrasının (a) (b) (h) ve (ı) bentleri ile 4. fıkra hükmü uygulanmayacaktır. 10. maddenin (I) bendindeki yabancı para cinsinden verilen tüketici kredileri ile ilgili bendin, kredi kartları harcamalarına uygulanmaması; kredi kartları ile yabancı para üzerinden harcama yapılamayacağı şeklinde değil, tam aksine (I) bendinde ön görülen koşullara bağlı olmaksızın -32 sayılı kararın tanıdığı imkanlar çerçevesinde- serbestçe yabancı para üzerinden harcama yapılabileceği şeklinde yorumlanacaktır. Nitekim uygulama kredi kartları ile yurt dışında belli meblağa kadar yabancı para üzerinden harcama yapılabileceği şeklindedir.

Hazine Müsteşarlığının 2008-32/34 sayılı “Türk Parası Kıymetini Koruma” hakkında 32 sayılı karara ilişkin Tebliğın (RG 28 Şubat 2008 sa: 26801) “krediler” başlıklı 11. maddesinin 10. fıkrasına göre “Bankalar, Türkiye de yerleşik kişilere, kredi kartlarını yurt dışındaki harcamaları için 50.000 dolarlık limit içerisinde rotatif kullanabilirler. Ancak hesap bakiyelerinde 50.000 dolarlık limit üzerinde oluşacak depasmanın 30 gün içinde kapatılması gerekir”.

Buna karşılık, Türkiye de yerleşik kişilerin 32 sayılı karara göre Türkiye de döviz üzerinden mal ve hizmet satın almaları mümkün bulunmamakta Yargıtay (7 CD. 06.07.1995 5599/6330) bir kararında satılan bilezik karşılığında döviz kabul etmenin suç oluşturduğu sonucuna varmaktadır. Bu durumda kredi kartı ile de döviz üzerinden Türkiye de alışveriş yapılması söz konusu olmayacak, Banka işyerine mutlaka Türk lirası üzerinden ödeme yapacaktır.

- Bağlı krediyi düzenleyen 10/A maddesinin 5. fıkrasına, “ayıplı mal” başlıklı 4/3 maddesinde ve “kampanyalı satışlar” başlıklı 7/3. maddesinde atıf yapılmıştır.
- “Sözleşmedeki Haksız Şartlar” başlıklı 6. maddenin 6. fıkrasında “10/A maddesinde yazılı olarak düzenlenmesi ön görülen tüketici sözleşmeleri en az on iki punto ve koyu siyah harflerle düzenlenir” denilmiştir.

4077 sayılı Yasanın haksız şartları düzenleyen 6. maddesi ve ticari reklamlar ve ilanlarla ilgili 16. maddesi; kredi kartı çıkaran bankalara da uygulanacaktır. Bakanlıkça hazırlanan taslakta 10/A maddesi yürürlükten kaldırılmış ve 10/B maddesi 10/A maddesi olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık taslağın değişiklik ön gördüğü 4077 sayılı Yasanın 10. maddesinin 1. fıkrasında “kredi kartlarına ilişkin sözleşmeler, ödemenin ertelenmesi veya taksitle ödeme imkanı sağlamaları halinde tüketici kredi sözleşmesi olarak değerlendirilir” denilmiştir. Kredi kartları ile ilgili hususların 4077 sayılı yasada yer almaması, gerekirse 5464 sayılı yasaya ilave yapılması uygun olacaktır.

D. Konut Finansmanı Şeklinde Tüketici Kredileri (Md. 10/B)

a) Genel Olarak

5582 sayılı Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 2007 tarihinde (RG 06.03.2007) gün ve 26454 sayılı) yürürlüğe girmiş ve çeşitli kanunlar arasında 4077 sayılı Yasaya 10/B maddesi ilave edilmiştir.

5582 sayılı kanunla Sermaye Piyasası Kanununa eklenen çeşitli maddelerde konut finansmanını teşvik edici hükümlere de yer verilmiş; bankaların konut finansmanı sonucu ipotekli alacaklarını teminat göstererek ipotekli menkul kıymet ihraçları (Md. 13/A), ihraç edilen ipoteye dayalı menkul kıymetler karşılığında toplanan paralarla “Konut Finansman Fonu” Kurulması (Md. 38/B); Bankaların münhasıran konut finansmanından kaynaklanan alacaklarını devralmak ve alacakların teminat olarak alınması suretiyle kaynak temini amacıyla “ipotek finansmanı kuruluşları” kurulması (Md. 39/A) öngörülmüş olmasına rağmen, SPK’ya eklenen maddelerin hayata geçirilmesi, çeşitli düzenlemelerin Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yapılmasını gerektirmekte olup bugüne kadar bu düzenlemeler gerçekleştirilmemiştir. Ancak bu durum, Bankaların Sermaye Piyasası Kanununa eklenen maddelerden bağımsız olarak 4077 sayılı Yasanın 10/B maddesine göre konut kredisi vermelerini etkilememektedir.

Konut finansmanını teşvik etmek üzere İcra İflas Kanununun çeşitli maddelerine getirilen değişiklik ve ilavelerle (İİK. Md. 45, Md. 128 Md. 128/a, Md. 134, Md. 149/a) konut finansmanından kaynaklanan alacakların takibinde, bankalar lehine yapılan düzenlemeler ise 5582 sayılı Yasanın Resmi Gazetede yayımlandığı 6 Mart 2007 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Acaba 10/B maddesinden sonra, banka dilerse 3. maddedeki “konut ve tatil amaçlı taşınmaz mal” edinmeyi amaçlayan kredileri, 10. madde hükümleri çerçevesinde verebilir mi? Öncelikle belirtmek gerekir ki “tatil amaçlı taşınmaz mal edinme” konut kapsamı içinde olup 10/B maddesine göre konut kredisi verilebilecektir. 3. maddeye konut 2003 yılında 4077 sayılı yasaya ilave edilmiştir. Artık bankalarca verilecek konut kredilerinde 10/B maddesi uygulanacaktır. Kaldı ki, 10/B maddesi bankaların lehinedir. Bu maddeye göre verilen konut kredilerinde bankaların yükümlülükleri konutun hiç veya zamanında teslim edilmemesi halinde verdiği kredi ile konutun ayıplı olması halinde ise verdiği kredi miktarı ile ve bir yıl süre sınırlıdır. Ayrıca; konut kredilerinin banka tarafından takibi halinde, İİK da alacaklı banka lehine düzenlemeler getirilmiştir.

Mortgage kredisi olarak da adlandırılmasına rağmen konut kredilerinin ipotek karşılığı verilmesi konusunda ne 10/B maddesinde ne de SPK’ya eklenen ve konut finansmanını tanımlayan 38/A maddesinde herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Buna karşılık Sermaye Piyasası Kurulu, Maliye Bakanlığı’nın görüş istemesi üzerine sadece ipotek teminatlı kredileri konut finansmanı kapsamında değerlendirmiştir. Sermaye Piyasası Kurulunun görüşünde (22.10.2008 tarihli ve B.02.1.SP.K.0.15 / 16736) konut kredisinin “Mortgage” olarak bilindiğine değinildikten sonra “5582 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme gereği, Sermaye Piyasası Kanunu’nun 38/A maddesinde konut finansmanı tanımlanırken, tanımda “konut edinimi amacıyla kredi kullanılması” ifadesi kullanılmak suretiyle, her ne kadar konutun ipotek olarak alınması açık olarak yer almamakla beraber, esas amaçlanan ülkemiz koşulları göz önünde bulundurularak tamamlanmış konutlar için verilen kredilerin yanında konut arzına destek vermek amacıyla, ipotek tesisi mümkün olan, arsası ve projesi hazır ancak henüz inşaatına başlanmamış konutlar ile inşaat halindeki konutların da alınması için verilen kredileri de sisteme dahil etmek olmuştur.” şeklinde yapılan genel değerlendirmeler çerçevesinde, Kurul Karar Organı’nın 26.09.2008 tarihli ve 26/1059 sayılı kararı ile “Kredi konusu konutun ipotek alınmadan nakit karşılığı kullanılması halinde, kredinin “konut kredisi” niteliğinden ziyade standart bir “tüketici kredisi” niteliği taşıyacağı, bu itibarla konut finansmanı kapsamından çıkacağı, zira SPK’na eklenen 38/A maddesi uyarınca “konut edinimi amacıyla kredi kullanılması” konut finansmanı kapsamına alınırken, kredi kurumuna tüketicinin kredi kullanma amacını tespit etme yükümlülüğünün getirildiği, kredi kullanma amacının tespitinde en önemli unsurun ipotek olduğu düşünüldüğünde, ancak ipotek teminatlı kredilerin konut finansmanı kapsamında değerlendirilebileceği,” ifade edilmiştir. Bu görüşe katılma mümkün değildir. 10/B maddesinde konut kredisinin mutlaka ipotek karşılığı verilebileceğine olan bir düzenleme bulunmamaktadır. SPK 38/A maddesinde

de “konut edinimi amacıyla” kredi kullandırılması” öngörölmüş” esas amaçlanan” şeklinde başka amaçlardan söz etmesi yasaya aykırılık oluşturmuştur.

Maliye Bakanlığı bir bankanın başvurusu üzerine “konut kredilerinde konutun kredi vadesi sona ermeden ve kredi bakiyesi kapatılmadan üçüncü bir kişiye satılması halinde, kredi “konut edinimi” amacı kalmayacağından konutun satış tarihinden itibaren söz konusu kredi, konut kredisi niteliğini kaybedecektir.” (Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı 24.03.2009 Sa.B.071CIB0.01.68/68).” demektedir ki, bu değerlendirme de Yasaya aykırıdır. Zira ne 5582 sayılı Yasanın herhangi bir maddesinde ne de SPK Md. 38/A veya Tüketici Koruma Yasasının 10/B maddesinde tüketicinin; konut kredisi ile iktisap ettiği konutu; kredi tamamen ödeninceye kadar satamayacağı; aksi takdirde örneğin kredinin konut kredisi niteliğini kaybedeceği konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Maliye Bakanlığı yukarıda değinilen her iki halde de, Bankaların konut kredisine sağlanan vergi istisnasından yararlanamayacağı sonucuna varmıştır. 5582 sayılı yasanın 30 uncu maddesi ile, gider vergileri kanununun “istisnadır” başlıklı banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesna muamelelerle ilgili 29. maddesine y bendi eklenmiştir. Y bendine göre “... konut finansmanı kuruluşlarının.... 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’na 38/A maddesinin birinci fıkrasında tanımlanan konut finansmanı kapsamında yaptıkları tüm işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar” istisna kapsamındadır.

b) Konut finansmanının 10. maddeden bağımsız düzenlenmesi

SPK 38/A maddesine göre konut finansmanı;

- Konut edinimleri amacıyla tüketicilere kredi kullandırılması
- Konutların finansal kiralama yoluyla tüketicilere kiralanması
- Sahip oldukları konutların teminatı altında tüketicilere kredi kullandırılması olarak

belirlenmiş olup, bu tanım 4077 sayılı Yasanın 3. maddesinde ön görölen tüketicinin konut ve tatil amaçlı taşınmaz edinimini ifade etmektedir. Burada “konut edinimleri amacıyla tüketicilere kredi kullandırılması” üzerinde durulacaktır.

10/B maddesi 4077 sayılı Yasada yer aldığından ve maddede de açıkça “tüketiciden” söz edildiğinden, konut finansmanının bir tüketici kredisi oluşturduğu tartışmasızdır. Ancak 10/A maddesinden farklı olarak, genel tüketici kredilerini düzenleyen 10. maddeye atıf yapılmamış, 10. maddede yer alan hususlar ayrıntılı biçimde ve bir bölümü tekrar niteliğinde olmak üzere 10/B maddesinde düzenlenmiştir. Bu nedenle 10/B maddesinin tek başına konut finansmanını düzenlediği söylenebilir.

Buna karşılık; bağılı krediyi düzenleyen 10/B maddesinin 9. fıkrasına, “ayıplı mal” başlıklı 4/3. maddesinde ve “kampanyalı satışlar” başlıklı 7/3. maddesinde atıf yapılmıştır. Keza “Sözleşmedeki Haksız Şartlar” başlıklı 6. madde ve genel olarak “Ticari Reklamlar Ve İlanlar” başlıklı 16. madde tüketiciyi hedef alan tüm reklam ve ilanlara uygulanacağından konut finansmanında da göz önünde tutulacaktır. Aşağıdaki bölümlerde 10/B maddesindeki yeni düzenleme niteliğindeki başlıca hususlara değinilmiştir.

c) Tüketicie sözleşme öncesi Bilgi Formu verme zorunluluğu

Banka, konut kredisi vermeden önce tüketicie sözleşmenin koşullarını içeren Bilgi Formu vermek zorundadır. Bilgi Formunun tüketicie verilmesini takip eden bir iş günü geçmeden imzalanan sözleşme geçersizdir. Sözleşmenin en az bir gün sonra imzalandığını ispat için, bilgi formunda bir tarih bulunması zorunludur.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı "Konut Finansmanı Kuruluşlarınca verilecek sözleşme öncesi Bilgi Formu Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği yürürlüğe sokmuştur". (RG 31 Mayıs 2007, sa: 26538)

Yönetmelikte (Md. 5) Bilgi Formunda verilen "bilgiler konut finansman kuruluşları için bağlayıcı niteliktedir" denilmiştir.

Yönetmelikler (Anayasa Md. 124) kanuna aykırı olamazlar. 10/B maddesinin 1. fıkrasında açıkça "... kredi işlemleri ile ilgili genel bilgiler vermek" üzere tüketiciye Bilgi Formu verme yükümlülüğü getirilmiştir. Verilen bilgiler konut kredisi koşulları ile ilgili olacaktır. Verilen genel nitelikteki bilgilerin Bankalar için bağlayıcı olacağı hükmü yasaya aykırı ve geçersizdir.

Türkiye Bankalar Birliği, Bakanlığa gönderdiği 10 Ekim 2007 tarihli yazısında, Bilgi Formunun Bankaları bağlayıcı olacağı şeklindeki yönetmelik hükmünün kanuna aykırı olduğunu bildirmiştir.

Bakanlık, Türkiye Bankalar Birliğine gönderdiği yazıda (19 Aralık 2007 B. 14.O.TRK.0.16 sa: 1600)

"İlgili uygulama yönetmeliğinde yer alan "Bu bilgiler konut finansmanı kuruluşları için bağlayıcı niteliktedir" ifadesi, sadece tüketicileri bilgilendirmeye yönelik olup bankalarca yapılacak risk analizi neticesinde uygun olmayan tüketiciye kredi kullandırılması mecburiyeti getirmemekte olup bankalar, risk analizi çerçevesinde, tüketicilere kredi verip vermemekte serbesttir" demıştır.

d) Hayat sigortası ve konut sigortası yaptırma zorunluluğunun bulunmaması

Konut kredilerinde; rehin alınan taşınmazlarla ilgili ve bankanın riskini temin eden "dain ve mürtehin" lehine konut sigortası ve kredilerin 10-20 sene gibi uzun vadeli olmaları nedeniyle kredi borçlusunun hayat sigortası yaptırması ve vefat halinde bankanın kredi alacağı için sigorta şirketine başvurması büyük önem taşımaktadır.

Bilgi Formu ile ilgili Yönetmelikte (Md. 6/2) "Formun ön yüzünde yer alacak şekilde en az on altı punto ve koyu siyah harflerle, hayat sigortası, konut sigortası gibi yapılması isteğe bağlı sigortaların yaptırılmasının zorunlu olmadığına dair ibarenin yazılması gerekmektedir" denilmektedir.

Tüketicinin sigorta yaptırmaya zorlanamayacağı kuşkusuzdur. Ancak konut ve hayat sigortası yaptırmayı kabul etmeyen tüketiciye, Bankanın konut kredisi vermeye zorlanamayacağı da kuşkusuzdur. Tüketici sigorta yaptırmayı kabul ettiği takdirde bu yükümlülüğün konut kredisi sözleşmesine dercedilmesi; sigortaların her yıl yenilenmesinin zorunlu olması halinde konut kredilerinin 5-20 yıl vadeli olması nedeniyle gerekli ve zorunlu olmaktadır.

Bakanlığın, Türkiye Bankalar Birliğine gönderdiği yazıda (19 Aralık 2007 sa: B 14.O. TRK . 016.00) "10/B maddesinde hayat ve konut sigortası yaptırmanın zorunlu olduğuna dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Yasal düzenleme ile zorunlu hale getirilmeyen bir uygulamanın yönetmelik ile zorunlu tutulmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir. Açıklanan nedenle, konut finansmanı sözleşmesinin kurulması sırasında konut ve hayat sigortası yaptırılmasının tüketicinin isteğine bırakıldığı açıktır" denilmektedir.

Bilgi formunun, bankalar için bağlayıcı olmadığı Bakanlık tarafından da kabul edilmesi ve bankayla tüketici arasında yapılan sözleşmenin geçerli olması nedeniyle, tüketici sözleşmesinde tüketicinin sigorta yaptırması –yasada açıkça konut finansman sözleşmele-

rinde yer alması zorunlu hususlar arasında “n) varsa sözleşmeye konu olan konuta ilişkin sigorta bilgileri” (Md. 10/B-n) sayıldığından ve ayrıca bu konuda kanuni bir yasakta bulunmadığından- geçerli olacaktır.

Bilgi Formunun -yönetmelik (Md. 6)- bankalar için bağlayıcılığının yasal bir dayanağı olmaması nedeniyle; Bakanlıkça hazırlanan taslakta 4077 sayılı yasanın 10/B maddesine son fıkra eklenerek “konut finansmanı kuruluşu tarafından kredi verilmesi, isteğe bağlı sigortaların yaptırılması şartına bağlanamaz. Tüketicinin sigorta yaptırmak istemesi halinde ise isteğe bağlı sigorta şirketi ile imzaladığı poliçe kredi veren tarafından kabul edilmek zorundadır” denilmiştir.

e) Konutun satışının gerçekleşmesi üzerine konutu tahliye yükümlülüğü

Kredi ile alınmış olan konutların daha iyi koşullarda satışını sağlamak için taşınmaz satışının gerçekleşmesi üzerine tüketicinin veya konutun zilyetliğini elinde bulduran kişinin -örneğin kiracının- konutu tahliye yükümlülüğü öngörülmüştür. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen tüketici veya zilyetliği elinde bulduran üçüncü kişiye karşı İİK. 26 ve 27. maddelerine göre tahliye için konutun yeni sahibinin icraya başvurabileceği kabul edilmiştir. (Md. 10/B-7)

Borçluya ait bir taşınmazın icra yoluyla satılması halinde; İİK. 135. maddeye göre, taşınmaz alıcıya ihale edilip bedeli alındıktan sonra “Taşınmaz borçlu tarafından veya hacizden evvelki bir tarihte yapıldığı resmi bir belge ile belgelenmiş olup bir akde -noterde kira sözleşmesi- dayanmayarak başkaları tarafından işgal edilmekte ise on beş gün içinde tahliyesi için borçluya veya işgal edene bir tahliye emri tebliğ edilir. Bu müddet içinde tahliye edilmez ise zorla çıkarılıp taşınmaz alıcıya teslim olunur.”

10/B maddesinin 7. fıkrasında tahliye konusunda bir özel düzenleme getirilmiş ve bu fıkranın uygulanması için “konutun satışının gerçekleşmesi” yanı sıra “elde edilen bedelin kalan borcu aşan kısmının tüketiciye ödenmesi” şartı getirilmiştir. Konutun satışının tüketicinin borcunu karşılamaması halinde, 7. fıkra uygulanmayacak; satılan konutun tahliyesi İİK. 135. maddeye göre mümkün olacaktır.

E. Tüketici Kredilerinde İstenebilecek Masraflar

Tüketici kredilerinde, banklarca alınabilecek masraflara 10,10/A ve 10/B maddelerinde değinilmiştir.

10. maddenin 2. fıkrasının (b) bendinde “Faiz ve diğer unsurlarla birlikte toplam borç tutarı” denilmiş olup ayrıca d bendine göre “... anapara, faiz, fon ve diğer masrafların ayrı ayrı belirtildiği ödeme planının” tüketici kredileri sözleşmesinde yer alması zorunludur. 10/A maddesinde, sayılan hususlar dışında 10. maddenin uygulanacağı kabul edildiğinden, kredi kartı ile ilgili kredi sözleşmeleri hakkında da 10. maddenin 2/d bendi uygulanacaktır. 10/A maddesinin 2. fıkrasında banka tarafından tüketiciye gönderilen dönemsel hesap özetleri “10. maddenin 2. fıkrasının (d) bendinde öngörülen ödeme planı hükmündedir” denilmek suretiyle de “masraflara” atıf yapılmış olmaktadır. 10/A maddesinin 2. fıkrasında “Dönemsel hesap özetinde yer alan asgari ödeme tutarının vadesinde ödenmemesi halinde tüketici 10. maddenin (f) bendinde yer alan gecikme faizi dışında herhangi bir isim altında yükümlülük altına sokulamaz” denilmekte ise de; burada kastedilen temerrüt dolayısıyla tüketicinin ilave yükümlülük altına sokulmaması olup; 10. maddenin 2. fıkrasındaki “masraflarla” ilgili değildir.

Bankalar tüketici kredileri sözleşmelerinde yaptıkları veya yapacakları masrafları ayrıntılı biçimde ödeme planında belirtmek koşuluyla talep edebilirler. Fahiş masraf taleplerinin ise 6. madde kapsamında “haksız şart” olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Konut kredilerinde de 10. maddeye paralel olarak “Toplam borç tutarının ana para, faiz ve diğer giderler itibariyle dağılımına” konut kredi sözleşmesinde yer verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. (Md. 10/B-14)

Bir tüketici kredisi sayılan kredi kartları ayrıca 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu’na tabidir. Bu Kanun’un 24. maddesine göre “...sözleşmede yer almayan .. masraf gibi adlar altında hiçbir şekilde ve surette ödeme talep edilemez ve kart hamilinin hesabından kesinti yapılamaz. Sözleşmede kart hamilinin haklarını zedeleyici ve kart çıkaran kuruluş lehine tek taraflı haksız şartlar sağlayan hükümlere yer verilemez.”

Bakanlık tarafından hazırlanan taslakta (Md. 3/h) “kredinin toplam maliyeti: Noter masrafları hariç olmak üzere, sözleşmesel faiz, komisyon, vergi ve varsa sigorta primi tutarları, kredi sözleşmesine ilişkin yardımcı hizmet giderleri ve değişik isimler altında alınan her türlü masraflar dahil olmak üzere tüketicinin ödemesi gereken toplam tutarı ifade eder”, denilmiş. Ayrıca (Md. 10/2) “Tüketiciden, kredi kartı üyelik ücreti veya benzeri isimler altında, kullanım bedeli olarak ücret, kredi kartının geçerlilik süresi boyunca bir defaya mahsus olarak alınabilir. Kredi kartının geçerlilik süresi üç yıldan az olamaz. Kredi kartı üyelik ücretinin azami tutarı TC Merkez Bankası tarafından belirlenir.” şeklinde bir kısıtlama getirilmiştir.

Kredi kartlarında bankaların kart kullanıcılarından sözleşmelerde bu konuda açık hüküm bulunmasına rağmen “kullanım karşılığı yıllık ücret veya “kredi kartı yıllık ücreti” isteyip istemeyecekleri tartışma konusu olmuştur. Tüketici sorunları Hakem heyeti, bir banka tarafından haksız kredi kartı üyelik ücreti alındığına dair başvuruyu kabul etmiş; itirazı inceleyen tüketici mahkemesi hakem heyetinin kararını iptal etmiştir. Kesin nitelikte karar Başsavcılıkça Kanun yararına temyiz edilmiştir. Yargıtay (13 HD 02.05.2008.4345 RG 23.07.2008 sa:26943) bankaların kredi kartı üyelik ücreti almasını haksız şart olarak değerlendirmiştir. Bu karara aşağıda “haksız şartlar” bölümünde değinilecektir. Bakanlık Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü Valiliklere gönderdiği yazıda (B 14 O TRK 0 16 00 00) 13. Hukuk Dairesinin bu kararına değinerek; Yargıtayın içtihal birliğini sağlama amacına yönelik bu kararının tüketici sorunları hakim heyetleri tarafından dikkate alınmasını istemiştir. Belirtmek gerekir ki yüksek mahkemenin bu kararı 4077 sayılı yazının 6/1 maddesinde yazılan üç unsurun birlikte bulunması zorunluluğuna aykırı olup; bir emsal karar niteliği taşımamaktadır.

F. Tüketici Kredilerinde, Tüketicinin Sözleşmeden Caymasının Mümkün Olmaması

Borçlar kanununda sözleşmeden cayma değil, fakat belli koşullarda icap ve kabulün geri alınması kabul edilmiştir. Sözleşme inikat ettikten sonra, tek taraflı olarak -özel kanunlarda bu imkan tanınmadıkça veya sözleşmede aksi açıkça kararlaştırılmadıkça- cayma mümkün değildir.

Sözleşmeden cayma, 4077 sayılı Yasanın 8 ve 9. maddelerinde düzenlenmiştir.

Kapıdan satışlarla ilgili 8/3. maddesine göre “Bu tür satışlarda -kapıdan satışlar- tüketici teslim aldığı tarihten itibaren yedi gün içinde malı kabul etmekte veya hiçbir gerekçe göstermeden ve hiçbir yükümlülük altına girmeden reddetmekte serbesttir. Hizmetlerin satışında ise bu süre sözleşmenin imzalandığı tarihten itibaren başlar”.

Kapıdan satışlarda satıcının ve sağlayıcının yükümlülüklerini düzenleyen ilgili 9. maddenin 2. fıkrasında ise satıcının ve sağlayıcının kapıdan satışlarla ilgili sözleşmede tüketicinin cayma hakkının bulunduğu açıkça kabul ve taahhüt etmeleri öngörülmüştür.

Tüketici kredilerini düzenleyen 10,10/A ve 10/B maddelerinde ise inikat etmiş bir tüketici kredisi sözleşmesinden cayma düzenlenmemiştir.

Kapıdan satışlarda cayma hakkı, mal ve hizmetlerle ilgili olarak satıcı ve sağlayıcılara karşı kullanılabilir. Kredi veren banka, kapıdan satışlarda ne satıcı, ne de sağlayıcıdır. Nitekim gerek 4077 sayılı Yasada ve gerekse kapıdan satışlarla ilgili Yönetmeliklerde, kredi veren, sağlayıcı tanımından ayrı olarak tanımlanmış olup; tüketici kredisi 10.10/A ve 10/B maddelerine ve ayrıca bu maddelere yapılan atıfları içeren (Md. 4.4/A) veya tüketici kredilerine uygulanacağı madde metninden açıkça anlaşılan (Md. 6ve Md. 16) maddelere tabidirler.

Bakanlıkça hazırlanan taslakta ise, 10/5-6. maddesinde tüketicinin cayma hakkına sahip olduğu; cayma hakkının sözleşmede yer almasının gerektiği ve 14 gün içinde bu hakkını kullanabileceği kabul edilmiştir. 10/8. maddeden, tüketicinin krediyi aldıktan sonra da cayma hakkını kullanabileceği, o takdirde aldığı krediyi; krediyi iade edeceği tarihe kadar - faydalanılan süre- hesaplanacak sözleşmesel faiz ile birlikte 30 gün içinde iade etmesi gerekeceği düzenlenmiştir. 10/19. maddeye göre “Tüketicinin mal veya hizmet tedarikine ilişkin sözleşmeden cayma halinde, bağlı kredi sözleşmesi de herhangi bir tazminat veya cezai şart ödeme yükümlülüğü söz konusu olmadan sona erer”. Konut kredileri ile ilgili maddede ise sözleşmeden caymaya yer verilmemiştir.

G.Tüketici Kredisi Sözleşmelerinde Haksız Şartlar

“Sözleşmedeki haksız şartlar” başlıklı 6. madde, esas itibariyle satıcı veya sağlayıcının tüketici ile yaptığı sözleşmelere uygulandığı halde aynı maddenin 2.fıkrasında “tarafardan birini tüketicinin oluşturduğu her türlü sözleşmede yer alan haksız şartlar tüketici için bağlayıcı değildir” denildiğinden, haksız şartlarla ilgili 6. madde tüm tüketici sözleşmelerine (Md. 10,10/A,10/B) uygulanacaktır. Nitekim Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan “Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkında Yönetmeliğin” (RG 13 Haziran 2003 sa: 25137) kapsam maddesinde (Md. 2) satıcı, sağlayıcı yanı sıra “kredi veren”de sayılmaktadır.

Bakanlıkça hazırlanan taslakta, 6. maddenin 2. fıkrasına yer verilmemiş, buna karşılık “satıcı veya sağlayıcı” yerine “müteşebbis” denilmiştir.

6. maddeye göre;

- bankanın tüketici ile müzakere etmeden tek taraflı olarak sözleşmeye koyduğu,
- tarafların sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerini de iyi niyet kurallarına aykırı düşecek biçimde,
- tüketici aleyhine dengesizliğe neden olacak sözleşme koşulları

haksız sayılır ve tüketici için bağlayıcı değildir. 6. maddenin 1. fıkrasında yazılı koşulların hepsinin birlikte bulunması gerekir. Nitekim Bakanlığın tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü tarafından Valiliklere gönderilen 12 Şubat 2007 tarihli yazıda (B 14 0 TRK 0 16 0000) herhangi bir sözleşme hükmünün haksız şart olarak değerlendirilmesi ve bu nedenlerle tüketici için bağlayıcı olmaması için, 4077 sayılı yasanın 6. maddesinin 1. fıkrasındaki üç unsuru birlikte taşıması gerekir denilmiştir.

Sözleşmedeki şartlar

- tüketici ile müzakere edilmiş ise
- müzakere edilmemiş, ancak iyi niyet kurallarına aykırı değilse
- müzakere edilmemiş, iyi niyet kurallarına aykırı, ancak tüketici aleyhine dengesizliğe neden olmamış ise bu şartların haksız şart olduğu ileri sürülemez.

Sözleşmenin tüketici ile müzakere edilip edilmediğini, kimin iddia ve ispat etmesi gerektiği konusunda 6. maddenin 4. fıkrası uygulanacaktır. “Eğer bir sözleşme şartı önceden hazırlanmışsa ve özellikle standart sözleşmede yer alması nedeniyle tüketici içeriğine etki edememişse, o sözleşme şartının müzakere edilmediği kabul edilir.” Bu durumda bankaların tüketici kredi sözleşmeleri standart ve matbu sözleşmeler olduğundan bunların müzakere edilmediği karinesi geçerli olacaktır. Ancak bankanın bu karinenin aksini ispat etmesi, - örneğin sözleşmeyi tüketici ile müzakere ettiğini, tüketicinin el yazısı ve imzası ile beyan ve kabul etmesi- geçerli olacaktır.

Yargıtaya intikal eden bir olayda (13 HD 02.05.2008 4345/6088) kredi kartı veren banka tüketiciden yıllık 30TL üyelik ücreti kesmiştir. Yıllık üyelik ücreti sözleşmede yer almaktadır. Yüksek mahkeme kararında “Taraflar arasındaki 22.12.1995 tarihli sözleşmede kart kullanıcından kart kullanım ücretinin alınacağı belirtilmiştir. 22.12.1995 tarihli sözleşme incelendiğinde; sözleşmenin davacı banka tarafından matbu standart olarak hazırlanıp boş olan kısımların rakam, isim ve adresler yazılarak doldurulduğu, sözleşmenin on iki punto koyu siyah harflerle düzenlenmediği görülmektedir. Davacı, tüketici aleyhine olan ve tüketiciyi kart kullanımı ücreti adı altında bir külfete sokan sözleşme hükmünün tüketici ile ayrıca müzakere edilerek kararlaştırıldığını iddia ve ispat edememiştir. Böyle olunca sözleşmedeki kredi kartı üyelik ücreti alınacağına dair hükmün açıklanan yasa ve yönetmelik hükümleri karşısında haksız şart olduğu kabul edilmelidir.” denilmiştir. Yargıtayın sözleşmenin oniki punto koyu siyah harflerle düzenlenmemesini bir geçerlilik şartı mı, yoksa haksız şart mı saydığı anlaşılamamaktadır. Buna karşılık sözleşme hükmünün müzakere edilmemesini tek başına “haksız şart” saymak mümkün değildir. 6. maddede öngörülen üç kıstasın birlikte bulunması gerekir. Eğer kredi kartı yıllık üyelik ücreti, tüketici ile müzakere edilmemiş olsa bile; iyi niyet kurallarına aykırı değilse veya tüketici aleyhine dengesizliğe neden olmamışsa haksız şart sayılmayacaktır.

Yargıtay bir diğer kararında (13 HD 14.12.2004 9747/18207 İnal sh. 788) “Tüketici sözleşmenin düzenlenmesinden uzun bir süre geçtikten sonra, bu sözleşmenin haksız şart içerdiğinden bahisle talepte bulunulamaz” demek suretiyle tüketicinin bu tür bir talebini iyi niyet kurallarına aykırı bulmuştur. Bakanlık Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü Valiliklere gönderdiği bir yazıda (B14 0 TRK 016 0000) Yargıtayın bu kararına değinerek;

“görüldüğü gibi, Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin kararında kredi kartı üyelik ücreti alınacağına ilişkin sözleşme şartının haksız şart olarak kabul edilmesi

- i- sözleşmenin oniki punto siyah harflerle düzenlenmemesi
- ii- bu sözleşme hükmünün tüketici aleyhine olması
- iii- anılan sözleşme hükmünün tüketiciyi kart kullanım ücreti adı altında bir külfete sokması
- iv- belirtilen sözleşme hükmünün tüketici ile ayrıca müzakere edilerek kararlaştırıldığının iddia ve ispat edilmemesi ve sözleşmenin davacı banka tarafından matbu standart olarak hazırlanıp boş olan kısımların rakam, isim ve adresler yazılarak doldurulması

hususları ile açıklanmıştır.”

demiştir.

4077 sayılı Yasanın 6. maddesine göre bir sözleşme hükmünün haksız şart sayılması için müzakere edilmemesi yanısıra iyi niyet kurallarına aykırı olması ve tüketici aleyhine dengesizliğe neden olması gereklidir. Yargıtay kararında sözleşme maddesinin “müzakere edilmemesi” dışında diğer iki unsur tartışılmamış olup; bu kararın Bakanlık tarafından tüketici hakem heyetlerince gözönünde tutulması için Valiliklere sirküle edilmesi isabetli olmamıştır.

Sözleşmenin tüm maddelerinin müzakere edilmesi zorunlu olup, tüketicinin bazı maddeleri müzakere ve kabul etmesi, diğer maddelerin haksız fiil oluşturmasını etkilemeyecektir.

6. maddenin 6. fıkrası tüketici kredisi sözleşmelerine -(10 ve 10/A) maddeleri dahil 10/B maddesindeki konut finansmanı hariç- uygulanır ve bu sözleşmeleri en az on iki punto ve koyu siyah harflerle düzenlenmesi zorunludur. Bu düzenlemenin bir geçerlilik şartı oluşturup oluşturmadığı konusunda maddede bir açıklık yoktur. Ancak 4077 sayılı Yasanın tüketiciyi korumayı amaçladığı göz önünde tutulduğuna, bu düzenleme emredici nitelikte sayılabilir. Buna karşılık aynı fıkroda devamla “ve sözleşmede bulunması gereken şartlardan bir veya bir kaçının bulunmaması sözleşmenin geçerliliğini etkilemez. Bu eksiklik satıcı ve sağlayıcı tarafından derhal giderilir” ibaresi kredi verene de uygulandığı ve “sözleşmenin en az on iki punto ve koyu siyah harflerle düzenlenmesi” bir şart olarak kabul edildiği takdirde, tüketici kredisi sözleşmesinin on iki punto ve koyu siyah harflerle düzenlenmemiş olması - bankanın bu eksikliği derhal gidermesi koşulu ile- sözleşmeyi geçersiz kılmayacaktır.

Bakanlıkça hazırlanan taslakta “sözleşmenin en az on iki punto ve koyu siyah harflerle düzenlenmesi” hükmü 6/6. madde değişikliğinde çıkarılmıştır. Ayrıca “Bu davalarda, müteşebbis sözleşme şartının tüketici lehine olduğunu ileri sürse bile, tüketici lehine yorum yöntemi uygulanmaz” denilmiş olup, bu ilavenin ne amaçla konulduğu ve nasıl yorumlanacağı anlaşılmamıştır.

6. maddenin 7. fıkrasına göre “Bakanlık standart sözleşmelerde yer alan haksız şartların tespit edilmesine ve bunların sözleşme metninden çıkarılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye” yetkilidir. Kuşkusuz Bakanlık 6. maddenin 1. fıkrasında ön görülen kıstasları hep birlikte göz önünde tutacaktır. Bakanlıkça hazırlanan taslakta, Bakanlığın haksız şartları sözleşmeden çıkarma yetkisine yer verilmemiştir.

Bakanlık tarafından yürürlüğe konulan “Haksız Şartlarla” ilgili yönetmelik ekinde “yol gösterici mahiyette ve sınırlayıcı olmamak üzere haksız olarak kabul edilebilecek şartlar listesi yer almaktadır” denilmekte ve 10. maddede haksız şartlar 17 adet olarak sayılmaktadır. Kuşkusuz ihtilaf halinde Bakanlığın “haksız şartlarla” ilgili tespitleri mahkemece göz önünde tutulacak ise de bağlayıcı olmayacak; mahkeme 4077 sayılı Yasanın 6. maddesine göre kararını verecektir.

4077 sayılı Yasanın 25/1 maddesine göre “6. maddenin 7. fıkrası uyarınca Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara aykırılığı tespit edilen her bir sözleşme için idari para cezası uygulanacaktır. Bankaların on binlerce tüketici kredisi sözleşmeleri akdettikleri göz önünde tutulduğunda, 25. maddenin diğer fıkralarından farklı olarak “her bir sözleşme” için ayrı ayrı idari para cezası öngörülmesi çok ağır bir yaptırımdır, azami limit getirmesi gerekir. Buna karşılık 7. fıkra bir bütün olarak ele alındığında; yaptırım uygulanması için Bakanlığın sözleşmelerdeki haksız şartları tespit etmesi yanı sıra, bankadan bu şartların sözleşme metninden çıkarılmasını istemesi, ancak buna bankanın uymaması halinde söz konusu olacaktır.

Bir sözleşme maddesinin “haksız şart” oluşturması için Bakanlığın mutlaka “haksız şart” olarak belirlemesi dahi gerekli olmayacak; tüketicinin başvurusu üzerine, mahkemenin sözleşmedeki şartı haksız şart olarak değerlendirmesi mümkün olacaktır.

Bakanlıkça hazırlanan taslakta 6. maddenin 2. fıkrası çıkarılmış, ancak satıcı ve sağlayıcı yerine müteşebbis denildiğinden ve müteşebbis tanımında kredi veren de bulunduğundan, tüketici kredisi veren bankaların yükümlülüğü aynen devam edecektir.

H. Bağlı Tüketici Kredileri

a) Bağlı kredi tanımı

Bankaların verdikleri tüketici kredileri ile alınan bir malın veya hizmetin hiç ya da zamanında teslim veya ifa edilmemesi veya ayıplı olmasından ötürü, satıcı, sağlayıcı ile birlikte tüketiciye karşı müteselsilen sorumlu oldukları kredilere, bağlı tüketici kredisi denilmektedir. AB direktifinde (Md. 15) tüketicinin kredi veren bankaya başvurabilmesi için, satıcı ya da sağlayıcıya karşı “tüm hukuki çareleri kullanmış, ancak sözleşme uyarınca hak kazandığı sonucu elde edememiş olması” gereklidir. Tasarıda ise “müteselsil sorumluluk” aynen korunmuştur.

b) 10 ve 10/B maddelerine göre tüketici kredisinin bağlı kredi sayılmasının koşulları

Hangi tüketici kredilerinin bağlı kredi sayılacağı 10. maddenin 5. fıkrasında düzenlendiği gibi benzer bir tanımda 10/B maddesinin 9. fıkrasında yer almıştır. 10. maddenin 5. fıkrası, kredi kartlarının tabi olmayacağı fıkralar arasında yer almadığından; (Md. 10/A 1. fıkra) bağlı kredilerle ilgili 10. maddesinin 5. fıkrası kredi kartları ile ilgili harcamalarda da göz önünde tutulacaktır. Buna karşılık 10/A maddesinin gerekçesinde “kredi kartı ile yapılan alışverişlerin, 10. maddede belirtilen bağlı kredi olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığı” belirtildiğinden 10/A maddesinde, 10. maddenin 5. fıkrası yerine 4. fıkranın uygulanmayacağına belirtilmesi suretiyle hataya mı düşüldüğü hatıra gelecektir.

Bu maddelere göre, bir tüketici kredisinin bağlı kredi sayılması için kredinin,

- belli marka bir mal veya hizmet satın alınması
- belirli bir satıcı veya sağlayıcı ile satış sözleşmesi yapılması şartı ile verilmesi

gerekmektedir. “Belli marka bir mal” denildiğinden, bankanın verdiği taşıt kredisi ile örneğin tüketicinin aldığı herhangi marka bir otomobil bankanın “belli marka bir mal” tanımına girmeyecek veya tüketiciye verilen “tatil kredisi”, tüketici bu krediyi dilediği tatil köyünde kullanabileceği için bağlı kredi söz konusu olmayacaktır. Aynı sonuç bankanın verdiği konut kredileri için de geçerlidir.

Buna karşılık banka belli marka mal -örneğin Toyota marka otomobil- veya belli bir hizmet -(A) tatil köyünde tatil yapma- satın alınması diğer bir deyişle kredinin münhasıran belirlenen bu mal veya hizmet alımında kullanılması şartıyla, tüketici kredisi açarsa bu kredi bağlı kredi sayılacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, bankanın satıcı veya sağlayıcı ile herhangi bir anlaşma yapmaksızın, kendiliğinden belli marka mal veya hizmet satın alması şartıyla kredi açması, böylece belli satıcı veya sağlayıcıya çıkar sağlaması için bir neden olmadığı gibi hayatın normal akışına da aykırıdır. Aksinin tüketici tarafından ispatlanması gerekir. Banka bu tür bir şartı mutlaka belli marka mal veya hizmeti satan ve sağlayan kişi ile bir anlaşma yapması halinde ileri sürecektir. Uygulamada satıcı veya sağlayıcı mal veya hizmetin adını vererek belirlediği banka kredisi ile alınabileceğini ilan ve reklamlarında belirtmektedirler.

Uygulamada bankalar, verecekleri tüketici kredisinin miktarını ve teminat değerini belirlemek için örneğin taşıt kredisini tahsis etmeden önce satın alınacak taşıtın proforma faturasını talep etmektedirler. Burada hiçbir şekilde bankanın belli bir malı satın alma şartı ile tüketici kredisi açması söz konusu değildir. Tüketici dilediği belli malı satın alabilecek olup; bankanın satıcı ile birlikte müteselsil borçlu olduğu ileri sürülemeyecektir. Yargıtaya intikal eden bir olayda Yüksek Mahkeme (13 HD 22.11.2006 11331/15280) 4077 sayılı Yasanın 10.

maddesinin 5. fıkrasına atıf yaparak “somut olayda davalı banka verdiği krediyi 17.11.2003 tarihli proforma faturaya bağlı olarak vermiş olup, proforma faturada kredi ile alınan aracın “2004 model Citroen C3 1.4 HDI 16V” marka ve modeli olduğu açıkça anlaşılmasına göre, bağlı kredi kullanan bankanın da sorumlu tutulması gerekir” demiştir. Bu karara katılma mümkün olmadığı gibi; emsal teşkil etmeyeceği düşünülmektedir.

10/B maddesinin 9. fıkrasında da “belirli bir konutun satın alınmasına” değinilmekte ise de Bankanın sadece tüketicisi kredisi vermesi, miktarı ve alacağı teminat açısından, satın alınacak konutun, önceden tapusunu talep etmesi ve konut üzerinde alacağını teminen ipotek tesis etmesi, hatta taşınmazın bedelinin tüketicinin talimatıyla satıcıya ödenmesi bağlı kredi iddiasını haklı gösteremez.

Bağlı kredi kural olarak, bankaların belli bir satıcı veya sağlayıcı ile yaptıkları sözleşmelerde söz konusu olmakta, malını veya hizmetini satmak isteyen satıcı veya sağlayıcı banka ile anlaşmakta; bankaya sağladığı avantajlar nedeniyle; banka belli satıcıdan veya sağlayıcıdan mal veya hizmet alması şartıyla, örneğin daha düşük faizli kredi vermekte, buna karşılık kredi tketicisiye değil, onun adına satıcıya ödenmekte ve satıcı 4077 sayılı Yasanın 7. maddesine göre çok defa Bakanlığın iznini alarak kampanyalı satış yapmakta, 7. maddenin 3. fıkrasında, kampanyalı satışlarda 10/5. maddesine göre tüketicisi kredisi veren bankanın, satıcı ve sağlayıcı ile birlikte müteselsilen sorumlu olduğuna değinilmektedir.

Bakanlığıa hazırlanan taslakta, bağlı krediler, 10 maddede yapılan değişikliklerle Avrupa Birliği direktiflerine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. 10. maddenin 18. fıkrası olarak n grlen düzenlemeye göre,

Tüketicisi kredisinin münhasıran belirli bir malın veya hizmetin tedarikine ilişkin bir sözleşmenin finansmanı için verildiği ve bu iki sözleşmenin objektif açıdan ekonomik bir birlik oluşturduğu hallerde bağlı kredi sözleşmesi söz konusu olur.

Ekonomik birliğin varlığı;

a) satıcı veya sağlayıcısının tüketicisi için krediyi finanse ettiği,
b) nc tarafta finanse edilmesi durumunda kredi verenin kredi sözleşmesinin imzalanması veya hazırlanması ile ilgili olarak satıcı veya sağlayıcısının hizmetlerinden yararlandığı veya belirli bir mal veya hizmetin verilmesinin kredi sözleşmesinde açıkça belirtildiği durumlarda kabul edilir.

Bakanlığıa hazırlanan taslakta, benzer bağlı kredi tanımı konut finansmanında da getirilmiş, Ancak bankanın sorumluluğu, satıcı, sağlayıcı ile birlikte “tüketicisinin satım sözleşmesinden dönme veya bedel indirimi hakkını kullanması” şartına bağlanmıştır. Konut finansmanı kuruluşunun sorumluluğu kullandırdığı kredi miktarı ile sınırlıdır.

c) 10. maddenin 5. fıkrası ve 10/B maddesinin 9. fıkrasına göre bağlı kredilerde bankanın müteselsil sorumluluğu

10. maddenin 5. ve 10/B maddesinin 9. fıkralarına göre “malın veya hizmetin hiç veya zamanında teslim ve ifa edilmemesinden ötürü” bankanın satıcı ve sağlayıcı ile birlikte müteselsil sorumluluğu Bk. 141 vd. maddelerine tabi olmakta; 10. maddeye göre tüketicisi satıcı ve sağlayıcılara karşı ileri zarar ziyan ve diğer taleplerini aynen kredi verene karşı da ileri sürebilmektedir. Buna karşılık 10/B maddesine göre konut kredilerinde bankanın, konut kredisinden ötürü müteselsil sorumluluğu, kullandırdığı kredi miktarı ile sınırlı olmaktadır.

Satıcı veya sağlayıcısının mal veya hizmeti hiç veya zamanında teslim veya ifa etmemesi halinde, tüketicisinin taleplerini öncelikle kredi veren bankaya yönelteceği söylenbilir.

Bakanlık taslağında (Md. 10/20) bağlı kredilerde bankanın sorumluluğu verilen kredi miktarı ile sınırlıdır.

d) 4. maddenin 3. fıkrası ve 4/A maddesinin 3. fıkrasına göre bağlı kredilerde bankanın müteselsil sorumluluğu

Bağlı krediyi ve koşullarını belirleyen 10 ve 10/B maddelerinde “bir malın veya hizmetin hiç veya zamanında teslim ve ifa edilmemesi” hali düzenlenmiş, ancak zamanında teslim ve ifa edilmesine karşın malın veya hizmetin ayıplı olmasına değinilmemiştir.

4 ve 4/A maddelerinde, 10 ve 10/B maddelerine atıf yapılarak hangi kredinin bağlı kredi sayılacağı ve ayıplı mal ve hizmet nedeniyle de satıcı veya sağlayıcı ile birlikte kredi verenin müteselsil borçlu olduğu belirlenmiştir.

“Ayıplı mal başlıklı 4. maddeye göre;

– Bu madde kapsamında ayıba karşı sorumlu olanların -kredi veren dahil- sorumluluğu -daha uzun süre sorumluluk üstlenmemiş ise- ayıp daha sonra ortaya çıksa bile malın tüketiciye teslim tarihinden itibaren iki yıllık zaman aşımına tabidir. Bu süre konut ve tatil amaçlı taşınmaz mallarda beş yıldır.

Ancak satılan malın ayıbı, tüketiciden satıcının ağır kusuru veya hilesi ile gizlenmiş ise zaman aşımı süresinden yararlanılamaz. (4. fıkra) Yargıtaya göre (4 HD 04.07.2003 7048/9167 İnal.) “Davacının aracı birden fazla tamire götürülmesi nedeniyle, servislerin aynı arızanın tamirle giderilmeyeceğini bilmesi gerekir. Bunun davalıya söylenmemesi ve davalıyı oyalama sonucunu doğuran bu gibi durumlarda zaman aşımı işlemez”.

Ayıplı olması nedeniyle maldaki değer düşüşü veya tüketicinin seçimlik hakkı ile ilgili talepler 2 yıllık zaman aşımına tabi tutulmuş iken; ayıplı malın verdiği zararlardan ötürü -örneğin ayıplı otomobilin bu yüzden kaza yapması ve neden olduğu zarar- zaman aşımı süresi ayıplı malın tüketiciye tesliminden itibaren üç yıldır. Bu talepler zarara sebep olan malın piyasaya sürüldüğü günden başlayarak on yıl sonra ortadan kalkar.

– Tüketici, malı ayıplı olduğunu bilerek almış ise kredi verenden ayıp nedeniyle bir talepte bulunamayacak, ayıplı malın verdiği zarardan sorumluluk ise devam edecektir. (5. fıkra)

– Ayıplı maldan ötürü, bankaların 10. maddeye göre zarardan sorumluluklarında bir sınırlama yok iken, 10/B maddesine göre bağlı kredi vermeleri halinde sorumlulukları, taşınmazın teslimi tarihinden itibaren bir yıl süre ve kullanılan kredi miktarı ile sınırlıdır.

“Ayıplı hizmet” başlıklı 4/A maddesinde de; 4. maddeye paralel biçimde sağlayıcının ve kredi verenin hakkında 2 ve 3 yıllık zaman aşımı süreleri; sağlayıcının ağır kusuru veya hilesi halinde zaman aşımından yararlanamayacağı; tüketicinin ayıplı hizmeti bilerek alması halinde -ayıplı hizmetin verdiği zarar hariç- bu madde hükümlerinden yararlanamayacağı hükümleri yer almaktadır.

e) Bağlı kredi nedeniyle tüketicinin zararını karşılayan bankanın satıcı veya sağlayıcıya rücu

Tüketicinin uğradığı zararları -mal veya hizmetin hiç veya zamanında teslim ve ifa edilmemesi yahut ayıplı olması nedeniyle- ödeme zorunda kalan banka, Bk. 51/2. maddeye göre “tarafından hata vaki olmamış ve üzerine borç almamış olduğu halde kanunen mesul

olan kimse” durumunda olacağından, tüketicie ödediği meblağların tamamını, sözleşmeden ötürü sorumlu olan satıcı veya sağlayıcıya rücu edecektir.

Buna karşılık Banka verdiği krediden ötürü, sadece sözleşmeye dayanarak tüketicie başvuracaktır.

G. Ticari Reklamlar ve İlanlar (Md. 16)

Ticari Reklamlar ve İlanlar ile ilgili 16. madde tüketicie aldatıcı, yanıltıcı veya onun tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici vd. konularda reklam ve ilanları yasaklamakta olup; 10/10/A ve 10/B maddelerine dayanarak tüketici kredisi veren Bankalar da bu madde kapsamındadır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan Ticari Reklam ve İlanlara İlişkin İlkeler ve Uygulama Esaslarına Dair Yönetmeliğin 7. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendi aşğıdaki şekilde değiştirilmiştir (RG 21 Mart 2009, sa: 27176)

“Kredi hizmetlerine ilişkin reklamlarda, kredinin türü ve vadesi, istenen teminatlar ya da aranan diğer özellikler ve geri ödeme koşulları hususlarında tüketicie yanıltabilecek ifadelere yer verilemez. Reklamlarda kredinin faiz oranına yer verilmesi durumunda; noter masrafları hariç olmak üzere, sözleşmesel faiz, vergi ve varsa sigorta primi tutarları, kredi sözleşmesine ilişkin yardımcı hizmet giderleri ve değişik isimler altında alınan her türlü masraflar dahil, tüketicinin ödemesi gereken toplam maliyetin aylık ve yıllık yüzde değeri olarak açık ve anlaşılır bir biçimde belirtilmesi zorunludur”.

25. maddenin 7. fıkrasında, 16. maddeye aykırılık halinde 3 aya kadar reklam ve ilanları tedbiren durdurma ve/veya düzeltme ve/veya idari para cezası verilmesi ön görülmüştür.

İ. Tüketici Sorunları Hakem Heyeti ve Tüketici Mahkemeleri

a) Tüketici sorunları hakem heyeti

Bakanlık, il ve ilçe merkezlerinde bu kanunun uygulanmasından doğan uyuşmazlıklara çözüm bulmak amacıyla en az bir tüketici sorunları hakem heyeti oluşturmakla görevlidir. (Md. 22/1). Herhangi bir ayırım yapılmadığı için bu zorunluluk tüketici kadar satıcı, sağlayıcı ve tüketici kredisi veren için de geçerlidir.

Tüketici sorunları hakem heyeti 25. maddede ceza yaptırımına bağlanmış hususlar dışındaki tüm uyuşmazlıklarda görevli ve yetkilidir.

Değeri belli bir meblağın altında bulunan uyuşmazlıkların çözümü için mutlaka tüketici sorunları hakem heyetine başvuru zorunludur. Bu uyuşmazlıklarda verilen hakem heyeti kararları tarafları bağlar. Kararlar, İİK. hükümlerine göre yerine getirilir. Taraflar bu kararlara karşı on beş gün içinde tüketici mahkemesine itirazda bulunabilirler. İtiraz hakem heyeti kararının icrasını durdurmaz. Ancak talep halinde mahkeme hakem heyeti kararının icrasını tedbir yoluyla durdurabilir. Tüketici mahkemesinin vereceği karar kesindir. Avrupa Birliği direktiflerine göre belli miktar üzerindeki krediler tüketici kredisi korunmasından yararlanmaktadır.

Belli meblağın üzerindeki uyuşmazlıklarda hakem heyetine gidilmesi ihtiyarîdir, gidildiği takdirde tüketici sorunları hakem heyeti karar verme zorunda olup, hakem heyetinin vereceği bu kararlar tüketici mahkemelerinde delil olarak ileri sürülebilir. (Md. 22/6) Ancak bu kararların delil olarak değerlendirme sonucunda kabul edilmesi tamamen tüketici mahkemelerinin takdirindedir. Yargıtay bir kararında (13 HD 11.06.1996 5334/5952) “Hakem heyetle-

rinin alacağı kararların taraflar yönünden kuvvetli bir delil oluşturacağına amaçlandığında kuşku ve duraksamaya yer olmamalıdır” demektedir.

Bakanlık taslağında, tüketici sorunları hakem heyetine 2000 TL'nin altında olan uyuşmazlıklarda – Büyük şehir statüsündeki illerde 2000-3000 TL arasındaki uyuşmazlıklarda il tüketici sorunları hakem heyetine- başvuru zorunluluğu getirilmiş, buna karşılık bu meblağın üzerindeki uyuşmazlıklarda tüketici sorunları hakem heyetine başvuruda bulunulması ve hakem heyetlerince verilecek kararların, tüketici mahkemelerinde delil olarak ileri sürülmesi hususlarına 22. maddede yer verilmemiştir.

b) Tüketici mahkemeleri

4077 sayılı Yasanın 23/1 maddesine göre: Bu kanunun uygulanması ile ilgili her türlü ihtilâflara tüketici mahkemelerinde bakılır. Tüketici davaları tüketicinin ikametgahı mahkemesinde de açılabilir. (Md. 23/3)

Bakanlık ve tüketici örgütleri de genel olarak tüketicileri ilgilendiren hallerde tüketici mahkemelerinde dava açabilirler.(Md. 23/4)

Yargıtay, tüketici mahkemelerinin görev ve yetkilerinin belirlenmesi konusunda verdiği bir kararda (19 HD 16.06.2003 2002/8638 2003/4611 İnal. Sh. 821) “Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun amacı, kanunun adından da anlaşılacağı gibi tüketiciyi korumaktır. Başka bir deyimle bu kanunun uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların Tüketici Mahkemesinde görülebilmesi davanın tüketici tarafından açılması halinde mümkündür” gerekçesi ile tüketici kredisi veren bankanın açtığı davanın genel mahkemede görülmesini kararlaştırmış iken, daha sonraki kararlarında (19 HD 13.02.2004 1386/1203 İnal. Sh: 808 İstanbul HGK 03.03.2004 19-139/134 İnal. Sh. 809) 4077 Yasanın uygulanması ile ilgili olarak çıkacak her türlü ihtilâflarda tüketici mahkemelerinin görevli olduğu sonucuna varmıştır. Bu durumda tüketici kredilerinde Bankalar da kesin karar veren Tüketici mahkemelerinde dava açma zorundadırlar.

Yargıtayın, tüketici mahkemelerinin görevli olup olmadığı konusunda verdiği kararlar, aynı zamanda ihtilafın 4077 sayılı yasaya tabi olup olmadığını; tüketicinin korunmasının gerekip gerekmediğini de belirlemektedir. Tüketici mahkemelerinin görev ve yetkileri konusundaki Yargı kararlarına göre;

- Konut amaçlı taşınmaz alımından doğan uyuşmazlıklarda tüketici mahkemeleri yetkilidir. (13 HD 20.11.2006 10294/15137)

- Dava tapu iptali ve tescil talebine ilişkindir. Satın alınan taşınmazın tüketici tarafından kullanılmayıp, konut olarak kullanılmak üzere kiraya verilmesi alışverişe konu olan malın konut niteliğini değiştirmez. Konut amacı ile taşınmaz alımından kaynaklanan uyuşmazlıklarda tüketici mahkemeleri yetkilidir. (HGK 09.04.2008 14-311/311)

- Uyuşmazlığın tüketici mahkemesinde görülebilmesi için taraflar arasında tüketici kredisi sözleşmesi bulunması gerekir. (19 HD 21.02.2005 582/1628)

- Dövizle endeksli tüketici kredisinde uyarılama davası tüketici mahkemesinin görevi içindedir. (HGK 19.02.2003 11-26/84 İlmi ve Kazai İçt. Der. Haziran 2004 sh. 2676, 11 HD 09.10.2003 2574/9052 İnal. 747)

- Ayıplı mal satımından kaynaklanan uyuşmazlıklarda tüketici mahkemesi görevlidir. (13 HD 23.05.200 32516/6572 İnal. sh. 738)

- Davacı vekili, müvekkilinin hamili bulunduğu kredi kartını çalan dava dışı 3. kişilerin davalı işyerinden yaptıkları alışveriş nedeniyle kredi kartı aldığı Bankaya ödemek zorunda kaldığı 370 milyon lira için borçlu olmadığı tespit edilmiş ve davalı işyerinden bu meblağın tahsilini, ihbar edilen olarak ilgili Bankanın davaya dahil edilmesini istemiş, Yargıtay kredi kartı hamili ile kredi kartı veren arasındaki tüketici işlemleri 4077 sayılı Yasa kapsamında değerlendirilebilirse de kredi kartı hamilinin haksız kullanım nedeniyle 3. kişi ile olan ihtilafında genişletici yorum yolu ile bu madde kapsamında değerlendirilerek tüketici mahkemesinin görevli kabul edilmesi doğru görülmüştür” demiştir. (3 HD 4.10.2004. 8496/10283 İnal 789)

- Ticari amaç olmaksızın satın alınmış olsa dahi, sözleşmenin taraflarının tacir olduğu sorunların çözümünde tüketici mahkemeleri yetkili değildir. (19 HD 02.07.2007 2063/6925)

Bakanlık tarafından hazırlanan taslakta 4077 sayılı yasanın uygulanması ile ilgili olarak tüketici ile müteşebbis arasında çıkacak uyuşmazlıklara tüketici mahkemelerinde bakılacağı, tüketici sorunları hakem heyeti kararlarına yapılacak itirazlar hariç olmak üzere, müteşebbislerin tüketici mahkemesine başvuramayacağı kabul edilmiştir. Bankalarda müteşebbis tanımı içinde değerlendirildiğine göre; bankalar tüketicilere karşı genel mahkemelerde dava açacaklardır.

J. Tüketici Kredileri ile İlgili Ceza Hükümleri

Kredi veren bankaları doğrudan ilgilendiren 6. maddesinin 7. fıkrası, 10. madde, 10/A maddesi, 10/B maddeleri ile ilgili ceza hükümleri 25. maddenin 1 ve 2. fıkrasında düzenlenmiştir.

25. maddenin 1. fıkrasına göre 6. maddenin 7. fıkrası uyarınca Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara aykırılığı tespit edilen her bir sözleşme için,

25. maddenin 2. fıkrasına göre “... 10. maddede, 10/A maddesinde, 10/B maddesinde belirtilen yükümlülükler aykırı hareket edenler hakkında

idari para cezası uygulanır.”

25. maddede “her bir sözleşmeye aykırılık” denmiyorsa; sadece Bankanın yükümlülüklerine aykırılık söz konusu ise, Bankaya tek bir ceza verilecektir. Örneğin 6. maddenin 7. fıkrasına aykırılık halinde “her bir sözleşme” denildiği halde, 10, 10/ A ve 10/B maddelerinde belirtilen “yükümlülükler aykırılık halinde” denilmektedir. Bakanlıkça hazırlanan taslakta ise ilgili fıkralarda “her bir işlem için” denildiğinden; bankaların standart sözleşmelerde on binlerce tüketici ile yaptıkları sözleşmeler “işlemler” nedeniyle ayrı ayrı cezalandırılmaları çok ağır bir külfet oluşturacağından, her fıkra için mutlaka bir üst sınır belirlenmelidir.

26. maddeye göre, 25. maddenin 1. fıkrasındaki ceza Bakanlık tarafından, ikinci fıkrasındaki ceza o yerin mülki amiri tarafından uygulanır.

Bu kanunda düzenlenen her türlü para cezası idari niteliktedir. Bu cezalara karşı tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz idarece verilen cezanın yerine getirilmesini durdurmaz. İtiraz üzerine idare mahkemesince verilen kararlar kesindir. 26. maddede açıkça belirtilmemesine rağmen yetkili icra mahkemesi verilen cezanın uygulanmasını tedbir niteliğinde durdurabilir.

Operasyonel Risk Yönetiminde Senaryo Analizi

Ertuğrul Umut Uysal*

1.Giriş

Risk yönetimine ilişkin uluslararası düzenlemelerin temelinde bulunan Basel II Uzlaşısı'nın¹ kabul edilmesinin ardından, operasyonel risk bankalarda kapsamlı bir uygulama olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Günümüzde, yurt içinde yerleşik çoğu bankada ve gelişmiş ülkelerdeki bankalarda operasyonel risk yönetimi ile ilgili yapılanmalar mevcuttur. Operasyonel risk yönetimine verilen önem gün geçtikçe artmaktadır.

Literatürde Daiwa Bank ve iflas etmiş olan Barings Bank'ta gerçekleşmiş olan usulsüz alım satım işlemleri büyük operasyonel risklere örnek olarak gösterilmektedir. Son dönemde ise uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bir bankada, bu örneklerden daha büyük tutarlı ve yüz yılın finans skandalı olarak nitelendirilen bir operasyonel risk yaşanmıştır. 2008 yılının başında, Societe Generale Bank'ta Jerome Kerviel tarafından yapılan ve aylarca fark edilmeyen yetkisiz vadeli işlemler sonucu 4,9 milyar euro'luk zarar gerçekleşmiştir. Bankadan 22,5 milyon müşterisine özür mektubu gönderileceği açıklanmıştır. Türkiye'de HSBC Bank Genel Müdürlük Binasına 20 Kasım 2003'de yapılan bombalı saldırı ve hesapların kayıt dışına alınması ile gerçekleştirilen usulsüz uygulamaların yaşandığı İmar Bank olayı iyi birer operasyonel risk örneğidir.

BDDK tarafından, Basel II'ye geçiş sürecinin bir parçası olarak, Haziran 2007 itibariyle operasyonel riske esas tutar², sermaye yeterliliği rasyosuna dahil edilmiştir. Bu tarihten itibaren bankalar Temel Gösterge Yaklaşımıyla hesaplama yapmaktadırlar. Ayrıca, bankalarda operasyonel risk düzeylerinin tespiti ile ilgili çeşitli analizler yapılmakta, kayıp verileri toplanmakta, ileri ölçüm yöntemleri, risk azaltımı ve kontrol süreçlerinin iyileştirilmesi üzerine çalışmalarda bulunmaktadır. Yaşanmakta olan global krizden önce yabancı sermayeli bankaların sektörde sayısının artması ile birlikte operasyonel risk yönetimi birimlerine yurt dışından teknik bilgi birikimi (know-how) aktarımı gerçekleşmiştir.

Tüm bu gelişmeler paralelinde yurt içinde ve yurt dışındaki bankalarda operasyonel risk yönetiminin etkinliği ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Hem operasyonel risk yönetimi çerçevesinde bir analiz yöntemi olarak kullanılması, hem de ileri ölçüm yaklaşımlarının önemli bir bileşeni olması nedeniyle senaryo analizleri bu tartışmaların önemli bir parçasıdır.

Senaryo analizi gerçekleştiğinde büyük tutarlı zararlara yol açan, beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel risklerin değerlendirilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Senaryo analizleri hazırlanırken bankanın operasyonel risk profili subjektif kriterler çerçevesinde analiz edilir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde operasyonel risk ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde operasyonel risk yönetimi kapsamında senaryo analizine yer verilmektedir. Dördüncü ve son bölümde ise sonuç bulunmaktadır.

* T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Risk Yönetimi Daire Başkanlığı, Kıdemli Risk Analisti

2. Operasyonel Riskin Genel Olarak Değerlendirilmesi

2.1. Operasyonel Riskin Tanımı ve Kapsamı

BDDK tarafından operasyonel risk, banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilememesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın ve sel gibi felaketlerden veya terör saldırılarından kaynaklanabilecek zarar olasılığı olarak tanımlanmaktadır.³

Operasyonel riskin tanımı hukuki riski kapsamakta olup, strateji ve itibar riskini kapsamamaktadır.

Basel Komitesi operasyonel risk kayıp olay türlerini yedi başlık altında belirlemiştir;

- Dahili suistimal eylemleri; içerden en az bir kişinin iştirak ettiği; farklı davranma ve ayrımcılık eylemleri hariç, dolandırma, zimmete geçirme ya da ilgili yönetmelikler, kanunlar veya şirket politikasını ihlal etme gibi eylemlerden kaynaklanan zararlar,
- Harici suistimal eylemleri; bir üçüncü şahsın ika ettiği; dolandırma, zimmete geçirme ya da ilgili yönetmelikleri, kanunları ihlal etme gibi eylemlerden kaynaklanan zararlar,
- Çalışma/istihdam uygulamaları ve işyeri emniyeti; çalışma, sağlık veya emniyet kanunları veya sözleşmelere aykırı eylemler, bedensel yaralanma tazminat taleplerinin ödenmesi veya farklı davranma/ayrımcılık eylemlerinden kaynaklanan zararlar,
- Müşteriler, ürünler ve iş uygulamaları; belirli müşterilere karşı üstlenilen mesleki yükümlülüklerin bilmeden veya ihmal sonucunda yerine getirilmemesinden ya da bir ürünün niteliği veya tasarımından kaynaklanan zararlar,
- Fiziksel malların hasarları; doğal afetler veya başka olaylar nedeniyle fiziksel mal ve varlıkların kaybolması veya hasar görmesinden kaynaklanan zararlar,
- İşin kesintiye uğraması ve sistem arızaları; işin kesintiye uğramasından ve sistem arızalarından kaynaklanan zararlar,
- İşlemler, teslim ve süreç yönetimi; işlemlerin hatalı yapılmasından veya hatalı süreç yönetiminden ya da alım satım işleminin karşı tarafıyla ve satıcılarla ilişkilerden kaynaklanan zararlardır.

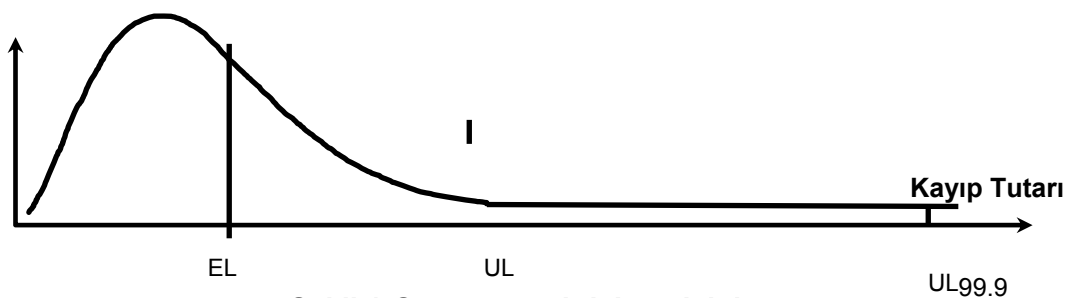
2.2. Operasyonel Riskin Diğer Risk Türlerinden Farkı

Operasyonel riskin diğer risk türlerinden farkları, aynı zamanda operasyonel riskin önemli özelliklerini yansıtmaktadır. Senaryo analizi aşağıda incelenecek bu özellikler kapsamında etkin bir role sahiptir.

2.2.a. Operasyonel risk verisinin yapısı diğer risklerden farklıdır.

Kayıp İhtimali

EL

Şekil 1: Operasyonel risk verisinin yapısı

Operasyonel risk verisi ile ilgili eğrinin şekli yukarıdaki gibidir. Ortalama kayıp düzeyi EL (Expected Loss) ile, beklenmeyen kayıp düzeyi UL (Unexpected Loss) ile, sıra dışı olayların düzeyi (Catastrophic Loss) ise yüzde 99,9 güven aralığı ifade eden $UL_{99,9}$ ile gösterilmiştir. Operasyonel risklerin ölçümünde bu güven aralığı bir standarttır. Bu düzeyin modellenmesinde istatistiki olarak uygun ve güvenilir bir yöntem olarak genellikle uç değer teoremi kullanılmaktadır.

Hesaplanacak operasyonel risk sermaye ihtiyacı düzeyini önemli ölçüde etkileyen kuyruk değerlerdir. Bunun sebebi, ihtimali düşük, şiddeti yüksek beklenmeyen ve sıra dışı olayların bu bölümde yer almasıdır.

Bilgi sistemlerinin çökmesi, kasırga, sel, deprem, terör saldırısı gibi nedenler sonucu bankanın büyük zarara uğraması, müşteri bilgilerine suistimal amaçlı ulaşım ve oluşabilecek büyük zararlar, yetkisiz büyük montanlı türev işlemler yapılması suretiyle oluşabilecek büyük zararlar vb. riskler bu kapsamdadır.

Yaşanmakta olan global krizden sonra ünü artan ve London Business School'da konuk profesör olarak ders vermekte olan yazar Nassim Nicholas Taleb beklenmeyen ve sıra dışı olayları siyah kuğu⁴ olarak tanımlamaktadır.

Taleb tarafından siyah kuğu olarak nitelenen olayların 3 ortak özelliği vardır;

- sıra dışı,
- olağanüstü etki gücüne sahip,
- beklenmedik olmasına rağmen, ortaya çıkışından sonra, olay

öngörülebilir hale getirecek birtakım açıklamaların yapılması.

Taleb siyah kuğuların insanoğlunun tarihindeki önemini vurgulamakta ve bu konuda teorik yeni açılımlar yapmaktadır. Ciddi bir bankacılık geçmişi de bulunan Taleb, "nasıl zengileştirdim" konulu kitaplar yerine "nasıl fakirleştirdim" konulu kitapların daha çok ilgisini çekeceğini ifade etmiştir. Taleb'in vurgusu, karşılaşılabilecek bilinmeyenlerin, bildiklerimizden daha önemli olduğu şeklindedir. Bankalar için de durum aynıdır ve umulmayan olaylara hazırlıklı olmaları (expect the unexpected) gerekir.

Senaryo analizi beklenmeyen ve sıra dışı, bankaların kendi operasyonel risk veri tabanlarında olmayan olayların etkilerinin analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Senaryo analizleri hazırlanırken, beyin fırtınası yapılmakta, subjektif değerlendirmelerle uzman görüşleri bir araya getirilmektedir.

2.2.b. Operasyonel riskin diğer risk türleri gibi yönetsel açıdan ayrı değerlendirilmemesi gerekmektedir. Tüm süreçlerde meydana gelebileceği ve tüm diğer risklerle ilintili olabileceği bilinmelidir. Bankaların operasyonel risk yönetim biçimlerinde farklılıklar olmasına rağmen, sadece iç sistemler çatısı altında (risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim) değerlendirilmesinin, operasyonel risk yönetiminin etkinliğini azalttığı hipotezi tüm bankalar için geçerlidir. Operasyonel risk kültürü tüm bankada oluşturulmalıdır. Bu nedenle operasyonel risk yönetiminin, banka organizasyon yapısındaki iş kolu çalışanları tarafından, mevcut kontrol süreçlerinin üzerine zorla eklenmiş olan bir süreç olarak görülmemesi gerekir. Bu tip bir algılamaya, iş kollarındaki yöneticilerin, operasyonel riske gereken önemi vermemeleri sonucunu doğurabilir ve operasyonel risk yönetiminin süreçlere entegrasyonu zorlaşır.

Konusuna göre bankadaki pek çok birimin katılımı ile oluşturulacak çalışma grupları tarafından yapılması ve uzman görüşü gerektirmesi nedeniyle, senaryo analizleri operasyonel risk kültürünün bankada yerleştirilmesi aşamasında önemli rol oynar. Ayrıca,

banka içindeki kontrol bilincinin artırılmasını amaçlayan öz değerlendirme çalışmaları ile birlikte yapılabilir.

2.2.c. Operasyonel riskin diğer risk türlerinden bir diğer farkı da kurum risk profili ile ilgilidir. Örneğin, bir bankanın piyasa riski profili operasyonel risk profiline göre daha kolay değiştirilebilir. Riski oluşturan pozisyon kapatılabilir, bu pozisyona korunma sağlanabilir (hedge edilebilir). Piyasa riski ölçüm sonuçlarından, risk yönetimi sürecinde günlük düzeyde yararlanılabilir. Ancak, operasyonel risk ölçüm sonuçlarından, riske en duyarlı olan ileri ölçüm yaklaşımlarında dahi günlük düzeyde yararlanılması mümkün değildir, çünkü bir bankanın operasyonel risk profilinin hızla değiştirilmesi olanaksızdır. Bankada bu profili belirleyen operasyon çeşitlerinin, operasyonel limitlerin, (örn; şube banko vezne personeli işlem limiti) iş süreçlerinin, kontrol düzeyinin, sistem altyapısının, dış çevrenin, organizasyon ve personel yapısının hızla değiştirilmesi söz konusu değildir.

Subjektif değerlendirmelerle bankaya özgü operasyonel risk profilinin senaryo analizi kapsamında operasyonel risk sermaye ihtiyacı hesaplamasına dahil edilmesi, ileri ölçüm yaklaşımlarında mümkündür. Bu konu ilerleyen bölümde daha ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

2.3. Operasyonel Risk Yönetiminin Genel Çerçevesi

Kredi ve piyasa risklerinin yönetimi ile kıyaslandığında, operasyonel riskin kapsamlı bir uygulama olarak değerlendirilmesinin yeni bir olgu olması, bankaların büyüklükleri, yaptıkları işlemlerin çeşitliliği ve uzmanlık alanlarının farklılıkları gibi nedenlerle bankaların operasyonel riski yönetim biçimleri farklılık arz etmektedir. Ancak, tüm bankalarda operasyonel risk yönetiminin öneminin arttığı ifade edilebilir.⁵

Bunun nedenleri arasında;

- ürünlerin, süreçlerin ve mevzuatın karmaşıklaşması,
- satın alma ve şirket birleşmelerinin artması,
- küresel düzeyde hizmet veren şirketlerin çoğalması ve ulaştıkları büyüklük düzeyi,
- rekabetin ve belirsizliklerin artması,
- suistimallerin boyutlarının büyümesi,
- kontrol süreçlerinin tüm gelişmeler karşısında zayıf kalması,
- 7 gün 24 saat hizmet sunumu,
- belirli hizmetlerde taşeron kullanımı,
- bankacılık sektöründe bilgi sistemlerinin ve internetin öneminin artması vb.

sayılabilir.

Bankalarda operasyonel risk yönetimi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler;

- tanımlama/tespit,
- ölçüm ve
- azaltım/kontrol

olarak üç genel başlık altında değerlendirilebilir. İlk iki başlık operasyonel risklerin izlenmesi kapsamındadır.

2.3.a. Operasyonel risklerin doğru bir şekilde tanımlanması ve tespit edilmesi, tutarlı bir operasyonel risk yönetimi sistemi ve kontrol çerçevesinin oluşturulması için ön şarttır.

Operasyonel risklerin tanımlanması ve tespiti kapsamında yapılacak analizler aşağıda belirtilmiştir;

I. Operasyonel Risk Kayıp Veri Tabanı: Bankanın karşılaştığı tarihsel kayıp verilerinden oluşur. Bankanın maruz kalabileceği sıra dışı olayları içermediği gibi, beklenmeyen risklerin de pek azını içerir. Bu veri tabanında frekansı yüksek, şiddeti düşük olaylar bulunmaktadır. Toplanan kayıp verisinin, kurum çapındaki kontrol zayıflıklarının belirlenmesinde gerektiği gibi kullanılması önemlidir.

II. Anahtar Risk Göstergeleri: Operasyonel risklerin gerçekleşme ihtimallerini işaret eden göstergelerdir. Bir banka çalışanının düzenlediği muhasebe fişlerindeki iptallerin artması, limit aşımı adetleri, vadesinden önce bozulan mevduat adetleri gibi örnekler verilebilir. İleri ölçüm yaklaşımını kullanan bir bankanın anahtar risk göstergelerinden günlük düzeyde yararlanması gerekir.

III. Öz Değerlendirme: Operasyonel risk kültürünün bankada oluşturulması, çalışanların kontrol bilincinin artırılması amacıyla öz değerlendirme yapılmaktadır. Anket, yüz yüze yapılan görüşme ve toplantılar öz değerlendirme yöntemleridir. Öz değerlendirme çalışmaları kapsamında, personelin operasyonel riskler ve kontrollerle ilgili yapılan değerlendirmelere bizzat katılımı sağlanır. Puan kartları ile kalitatif değerlendirmelerin kantitatif bulgulara çevrilmesi mümkündür.

IV. Risk Haritaları: Bu yöntemde çeşitli bölüm ve departmanlar, organizasyon fonksiyonları veya proses akışları risk tiplerine göre haritalanır. Bu uygulama, bankanın zayıf olduğu alanları ortaya çıkartabilir ve yönetim tedbir ve eylemlerin öncelik sırasını bu çalışma sonuçlarına göre belirleyebilir. Risk haritaları kapsamında, banka şubeleri, belirlenmiş bölgeler ya da organizasyon yapısındaki iş kollarının operasyonel risk düzeyleri derecelendirilebilir. Bu derecelerin hesaplanmasında;

- operasyonel riskin düzeyi ve kontrollerin etkinliği ile ilgili çalışanların değerlendirmeleri,
- anahtar risk göstergeleri ve
- kayıp veri tabanından elde edilen veriler

operasyonel risk yönetimi birimleri tarafından, belirli ağırlıklarla, çeşitli yöntemler kullanılarak değerlendirmeye dahil edilir. Risk haritası sonuçları, risk odaklı denetim planlamasında önemli girdilerden birisi olarak kullanılabilir.

V. Senaryo Analizleri: Operasyonel risklerin tanımlanması ve tespiti kapsamında ileri ölçüm yaklaşımını kullanmayan bir bankada beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel risklerin analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Bölüm 3.3'te daha ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

2.3.b. Operasyonel risklerin ölçümü kapsamında 3 yaklaşım bulunmaktadır;

1. Temel Gösterge Yaklaşımı
2. Standart Yaklaşımlar
3. İleri Ölçüm Yaklaşımı

Gerek Temel Gösterge Yaklaşımında, gerekse Standart Yaklaşımında operasyonel riske esas tutarın belirlenmesinde temel parametre brüt gelirdir.⁶ Standart Yaklaşımın en önemli farkı brüt gelirin bankacılıkta tanımlanmış sekiz faaliyet kolunda ayrı ayrı hesaplanması ve farklı katsayılar kullanılmasıdır.

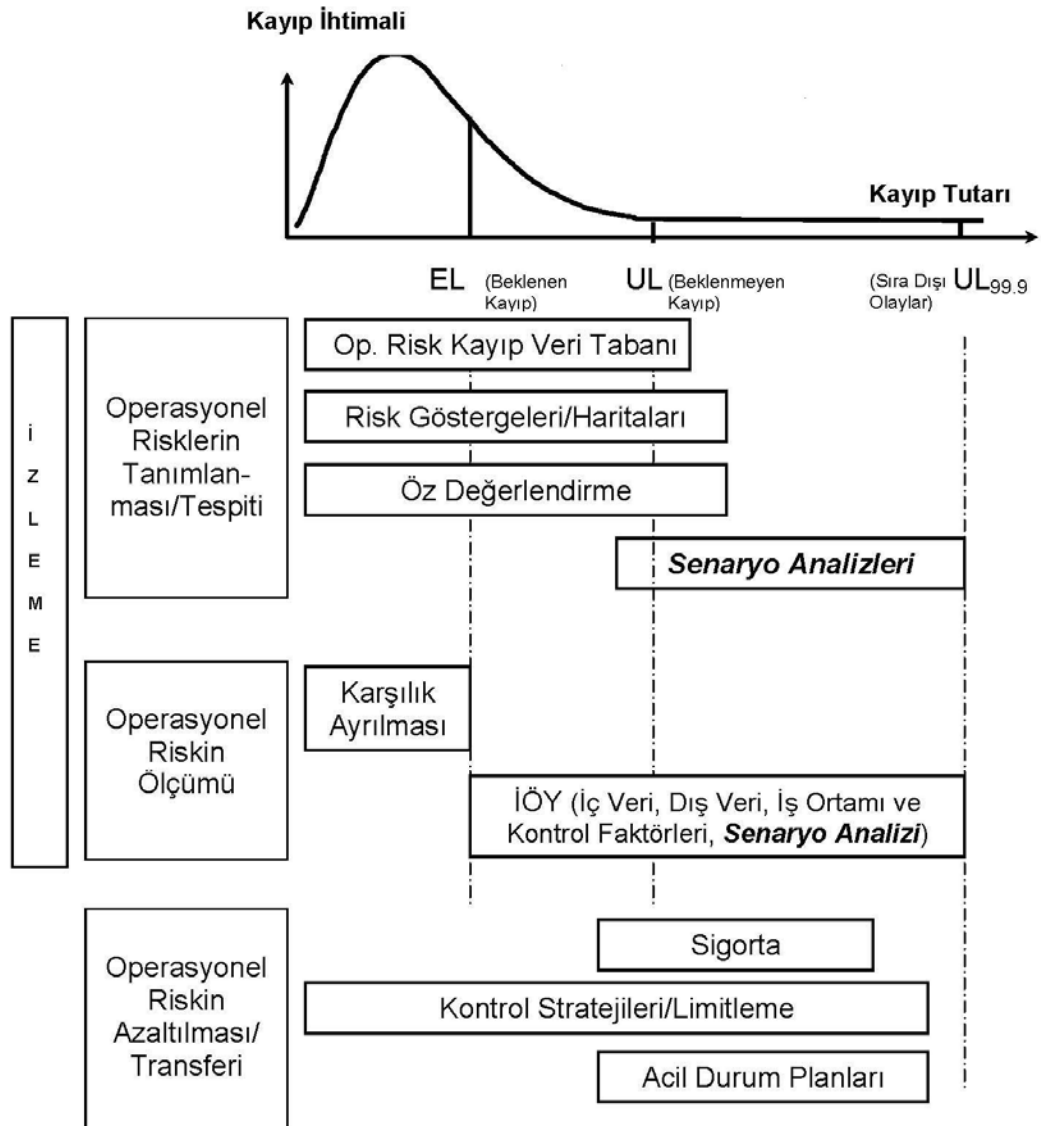
Türkiye'de bankalar Temel Gösterge Yaklaşımını kullanarak operasyonel riske esas tutar hesaplamaları yapmaktadırlar. Operasyonel riske esas tutar sektör sermaye yeterlilik

rasyosunu, Aralık 2007 itibariyle yaklaşık 2,7 puan azaltmıştır.⁷ Sermaye yeterliliği rasyosuna dahil edilmek üzere Standart Yaklaşımı veya İleri Ölçüm Yaklaşımını kullanan bir banka henüz yoktur. Risklerin daha etkin ölçüldüğü İleri Ölçüm Yaklaşımına geçiş gerek daha etkin risk yönetimi gerekse özkaynak yönetimi açısından bankalar tarafından değerlendirilmektedir.

2.3.c. Operasyonel risk yönetimi sisteminin önemli aşamalarından birisi de operasyonel risklerin azaltılması/transfer edilmesidir. Bu kapsama;

- Sigorta kullanımı,
- Taşeron kullanımı,
- Kontrol,
- Limit uygulaması ve
- Acil durum planlarının hazırlanması

girmektedir. Operasyonel risk yönetimi sistemi aşağıda şematize edilmiştir.

Şekil 2:Operasyonel risk yönetimi sistemi

Şemadan görüleceği üzere operasyonel risk kayıp veri tabanı, öz değerlendirme çalışmalarını, risk göstergeleri/haritaları analizleri ile beklenen operasyonel riskler ile beklenmeyen operasyonel risklerin bir bölümü değerlendirilebilir. Ancak, kuyruk bölgesindeki riskler senaryo analizleri kapsamında değerlendirilirler.

Temel Gösterge ve Standart Yaklaşımlar sonucu hesaplanacak sermaye gereksinimi gerçek operasyonel risk düzeyini yansıtmadığı için ölçüm kutucuğunda İleri Ölçüm Yaklaşımları ifade edilmiştir. Bu kutucuk operasyonel riskin yüzde 99,9 güven aralığında modellendiğini göstermektedir. Şemadan görüleceği üzere beklenen operasyonel riskler için bankanın yıllık gider bütçesinden karşılık ayrılması mümkündür. Beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel riskler için ise sermaye tutulması gerekmektedir. Ancak, bir bankanın asgari yasal sermaye yükümlülüğü hesaplamasını sadece beklenmeyen ve sıra dışı kayıplara dayandırabilmesi için beklenen kayıp risklerini ölçtüğünü ve muhasebeleştirdiğini kendi ulusal denetim otoritesini tatmin edecek şekilde gösterebilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, denetim otoriteleri, bankanın yasal sermaye yükümlülüğünü beklenen kayıplar, beklenmeyen kayıplar ve sıra dışı olayların toplamı olarak hesaplamasını isteyeceklerdir.

Operasyonel risklerin azaltımı/transferi kapsamında bankacılık sektörüne yönelik geliştirilmiş sigorta ürünlerinin olduğunun belirtilmesi gerekir. Senaryo analizleri kapsamındaki risklerin transfer edilmesi amacıyla kullanılacak bu sigorta ürünleri, Bölüm 3.3'te değerlendirilecektir.

3. Operasyonel Risk Yönetiminde Senaryo Analizi

3.1. Genel Değerlendirme

Senaryo analizinin gerçekleştiğinde büyük tutarlı zararlara yol açan, beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel risklerin değerlendirilmesinde kullanılan bir yöntem olduğu ve hazırlanırken bankanın operasyonel risk profilinin subjektif kriterler çerçevesinde analiz edildiği belirtilmişti. Senaryo analizi, yönü geleceğe dönük (ex-ante) bir analiz yöntemidir. Bu durum operasyonel risk yönetimine yaratıcı bir perspektif kazandırmaktadır.

Operasyonel risklerin tanımlanması ve tespiti kapsamındaki senaryo analizi haricindeki yöntemler genel olarak bilinen operasyonel risk olaylarına odaklanmaktadır. Bu riskler, risk azaltım araçlarının en iyi uygulandığı bankaların yıllık gider bütçelerinden karşılık ayrılması mümkün olan risklerdir. Ancak sıra dışı olaylar bankaları çok büyük zararlara uğratabilmektedir. Banka çok büyük risklere maruz kalmış ve ayakta kalmayı başarmış bir banka değilse, bu tür risklere veri tabanlarında rastlanmaz. Bu riskler, frekansı düşük, şiddeti yüksek, gerçekleştiğinde bankaların sermaye yeterliliği düzeyini olumsuz yönde etkileyebilecek, diğer risk türlerini tetikleyebilecek, çok az sayıda bankanın karşılaşmış olabileceği risklerdir. Nitekim geçmişte bu tür operasyonel risklerin Barings Bank örneğinde olduğu gibi bankaları iflasa sürüklediği dahi gözlemlenmiştir. 2002-2003 yıllarında daha çok iç kayıp verisine odaklanmış olan Avrupa'daki büyük bankaların operasyonel risk yöneticilerinin, kayıp veri toplama sürecini oluşturduktan sonraki süreçte daha çok senaryo analizlerine odaklandıkları belirtilebilir. (Wood, 2005)

Senaryo analizlerine kayıp olay türleri bazında aşağıdaki örnekler verilebilir;

- Dahili suistimal eylemleri;
 - yetkisiz, usulsüz büyük tutarlı türev işlemler yapılması suretiyle oluşabilecek büyük zararlar,
 - banka üst düzey yöneticilerinin dahil olabileceği, itibar riski de yaratan, büyük tutarlı zimmet olayları,
 - banka müşteri bilgilerinin personel tarafından kötü niyetli 3. şahıslara iletilmesi,

- Harici suistimal eylemleri;
 - bilgi güvenliğinin 3. kişiler tarafından ihlal edilmesiyle banka müşteri bilgilerine dışardan ulaşım ve oluşabilecek büyük zararlar,
 - büyük soygunlar,
 - banka bilgi sistemine virüs bulaştırılması,
- Çalışma/istihdam uygulamaları ve işyeri emniyeti;
 - çalışanların toplu olarak iş bırakması,
 - belirli bir bölgedeki personelin bulaşıcı hastalıklara maruz kalması ve iş akışının durması,
- Müşteriler, ürünler ve iş uygulamaları;
 - bankanın ürün fiyatlandırma sürecinde gerçekleşecek bir hata sonucu büyük zararların ortaya çıkması,
 - banka tarafından planlanan bir yatırımın proje aşamasında yanlış analiz yapılması sonucu yatırımın büyük zarara uğratılması,
 - bankanın kara para aklama sonucu maruz kalacağı zarara ek olarak oluşacak itibar riski ve müşteri kaybı,
- Fiziksel malların hasarları;
 - -Bankanın deprem bölgesinde olan birimlerinin ve personelinin riskin gerçekleşmesi sonucu zarar görmesi, iş akışının durması,
 - -Banka genel müdürlüğüne bombalı terör saldırısı yapılması,
- İşin kesintiye uğraması ve sistem arızaları;
 - Bankanın genel müdürlüğünün veya sistem alt yapısının bulunduğu binanın veya belirli bir bölgedeki şubelerin sistemlerinin kesintiye uğraması, bilgi sistemlerinin çökmesi,
 - EFT veya SWIFT sisteminin çökmesi,
 - İnternet bankacılığı hizmetinin uzun süreli kesintiye uğraması,
- İşlemler, teslim ve süreç yönetimi;
 - Plastik kart (kredi kartı, banka kartı) işlemlerini taşıyan firmaya devretmiş bir bankanın kart bilgilerinin hizmet aldığı firma tarafından suistimal edilmesi suretiyle yapılan usulsüzlükler,
 - Bankanın bir dış ülkedeki faaliyetlerinin mevzuat değişikliği sonucu durdurulması,
 - Bankanın önemli müşterilerinin varlıklarında banka kaynaklı operasyonel hatalar sonucu kayıplar oluşması, bu durumun yargıya ve medyaya taşınması.

Senaryo analizi sonuçlarının iki şekilde kullanılması mümkündür;

1. İleri ölçüm yaklaşımını kullanmayan bir bankada, kalitatif sonuçlarından, operasyonel risklerin tanımlanması ve tespiti aşamasında,

2. İleri ölçüm yaklaşımını kullanan bir bankada, kantitatif sonuçlarından model girdilerinden bir tanesi olarak.

3.2. İleri Ölçüm Yaklaşımı Kapsamında Senaryo Analizinin Kullanılması

İleri ölçüm yaklaşımı kapsamında senaryo analizi, subjektif uzman görüşleri doğrultusunda, çeşitli operasyonel risk faktörleri dikkate alınarak beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel risk olaylarının şiddetinin ve frekansının tahmininde kullanılmaktadır. Modelleme sürecinde yaklaşık 20 adet senaryonun kullanılması uygundur.⁸ Sermaye hesaplama sürecinde kullanılacağı için senaryolar arasında minimum düzeyde korelasyon olmasına dikkat edilmelidir.

Tüm kayıp türleri ya da faaliyet kolları için senaryo hazırlanmasına gerek yoktur. Risk ölçüm sistemi, belirli faaliyet kollarında ve kayıp olaylarında kayıp eğrisinin kuyruk şeklini etkileyen önemli operasyonel risk belirleyici faktörlerini kapsamak için yeterli düzeyde çeşitlendirilmemişse senaryo analizi gereklidir. İleri ölçüm yaklaşımını kullanan bir bankada, senaryo analizi operasyonel risk kayıp olay türleri arasındaki korelasyonların belirlenmesinde banka tarafından kullanılmakta olan varsayımların değerlendirilmesinde de kullanılır.

Senaryo analizinin haricinde operasyonel risk ileri ölçüm yaklaşımının 3 girdisi daha vardır. İleri ölçüm yaklaşımının girdileri şunlardır;

1. İç Veri,
2. İş Ortamı ve Kontrol Faktörleri,
3. Dış Veri,
4. Senaryo Analizi.

Yukarıdaki girdilerden sermaye ihtiyacını etkileme düzeyi açısından en önemlisinin senaryo analizi olduğu belirtilebilir.

Bankaların kendi elindeki veriler ilk iki madde kapsamında oluşmaktadır. Bu veriler o bankanın maruz kalabileceği risklerin bir alt kümesi olabilir, çünkü bankalar hiç yaşamadıkları risklere de maruzdurlar. Üçüncü sıradaki dış veri ise bankaların bir anlaşma çerçevesinde ilettikleri verileri bir konsorsiyum bünyesinde toplamaları ve bu verilerin grup üyeleri ile paylaşılmasıyla ya da kamuya açık verilerin alınmasıyla elde edilebilir.

Operasyonel risk eğrisindeki beklenmeyen kayıpların bir bölümü dış veriden elde edilebilir. Bununla birlikte dış verinin senaryo analizinin yerini ikame etmesi mümkün değildir, dış verinin doğru alınması ve ölçeklendirilmesi banka içine alınıp kullanılması sürecinde gereklidir. Dış veri kapsamında alınan risk verilerinin gerçekleştiği bankalardaki kontrol zayıflıklarının ve olaya neden olan sebeplerin bilinmemesi ve bankaların risk profillerinin farklı olması, verilerin banka içinde kullanılması sürecinde dezavantaj oluşturur.

İlk 3 madde kapsamındaki veriler geçmişte kalmıştır, sınırları mevcuttur. Bu nedenle operasyonel risk sermaye yükümlüğünün hesaplanmasında bu veriler yetersiz kalmaktadır.

Senaryo analizinin Basel Bankacılık Komitesi tarafından ölçüm sürecine dahil edilmesi, Komitenin operasyonel risk ölçüm sürecinde objektif kriterler arasına subjektif kriterlerin de dahil edilebileceğini kabul etmesi açısından önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bankaların operasyonel risk sermaye ihtiyacı düzeylerinin belirlenmesi sürecinde subjektif değerlerin de etkisinin olacağı kabul edilmiş olmaktadır. Operasyonel risk ölçüm yönteminin diğer risk türlerinden önemli bir farkı bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bankaların operasyonel risk profillerinin farklılıklar arz etmesi ve söz konusu subjektiflik nedeniyle senaryo analizlerinin belirli standartlar üzerine oturtulması doğru bir çaba değildir. Ancak, senaryo analizlerinin model kapsamında uygulanabilir ve gerçekçi olması gerekmektedir.

Bankada ileri ölçüm yöntemi kapsamında hazırlanan senaryolar yazılı hale getirilmeli ve yılda en az bir kez güncellenmelidir. Senaryonun konusu, birbirlerini tetikleyen olaylar, risklerin nedenleri ve uzman görüşleri banka tarafından belirlenecek bir formatta ortaya konmalıdır. Yazılı hale getirilmiş senaryo açık bir dile sahip olmalı ve anlaşılır olmalıdır. Senaryo kapsamında elde edilen verilerin operasyonel risk sermaye gereksinimini etkilemesi nedeniyle Denetim Otoritesi tarafından inceleneceği tabidir.

Senaryo analizlerinin hazırlanması:

Senaryo analizlerinin üç aşamada hazırlanabileceği belirtilebilir;

- Hazırlık aşaması
- Değerlendirme aşaması
- Veri kalitesi aşaması

Hazırlık Aşaması:

Hazırlık aşaması en önemli aşamadır. Bu aşamada oluşturulacak çalışma grupları tarafından bankanın risk profili değerlendirilerek, maruz kalınabilecek büyük operasyonel risklerin neler olabileceği konusunda beyin fırtınası yapılır. Çalışma gruplarının en az iki kere toplanması uygundur. Bu gruplarda senaryonun konusuna göre, iş kolu yöneticileri, operasyon birimlerinin yöneticileri, risk yöneticileri, hukuk biriminden uzmanlar, iç kontrolörler, uyum görevlileri, bilgi güvenliği ve sistem uzmanları bulunmalıdır.

Operasyonel risk yöneticileri tarafından, operasyonel risk sermaye gereksinimi ve sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplama sürecine dahil olacakları, açık bir biçimde bu uzmanlara iletilmelidir.

Hazırlık aşamasında senaryo bazında gerçekleşmesi muhtemel operasyonel riskin tetiklediği kredi, piyasa ve itibar riskleri gibi diğer riskler ve riskler arasındaki nedensellik ilişkileri belirlenmelidir.

Bu aşamada senaryoya konu olan operasyonel riskin şiddet ve frekansının belirlenebilmesine yönelik hedef değişkenler tanımlanır. Değişkenlerin belirlenmesinde fikir edinme açısından tarihsel kayıp verilerinin sebeplerinden, dış kayıp verisindeki büyük risklerden, anahtar risk göstergelerinden ve öz değerlendirme sonuçlarından yararlanılabilir. Bankanın kullandığı kontrol, limit uygulaması ve sigorta gibi risk azaltım araçlarının etkileri bu aşamada değerlendirilir.

Hedef değişkenlerin belirlenmesi ile ilgili aşağıdaki örnekler verilebilir.

Bir deprem senaryosunda;

- bankanın deprem riski yüksek olan bölgedeki şubelerinin adedi, bu bölgedeki binaların depreme dayanıklılıkları, görecekleri zararın düzeyi, etkilenmesi muhtemel personel adedi, şubelerin aksayacak olan kritik işlemleri vb. veriler riskin şiddet düzeyinin belirlenmesi ile ilgili değişkenler olarak belirlenebilir.
- Deprem konusunda ülkedeki yetkili kuruluşların açıklamaları ise frekansın belirlenmesi ile ilgili kaynak olarak kullanılabilir.

Bankada bilgi sistemlerinin çökmesi ve işlemlerin durması üzerine oluşturulmuş bir senaryo kapsamında ise;

- şiddetin belirlenmesinde, olduğu alan ve çeşidine göre bu arızanın kaç günde giderilebileceği, muhtemel müşteri kaybı, aksayacak kritik işlemler ve oluşacak zararın büyüklüğü ile sistem arızasının giderilmesi için harcanacak tutar vb.,
- frekansın belirlenmesinde, banka işlem hacminin sistem kapasitesini zorladığı zamanlardaki göstergeler, önlenemeyen virüs saldırılarının, telekom kesintilerinin ve sisteme yüklenen yeni program ve uygulamaların sıklığı vb. değişkenler kullanılabilir.

Değişkenlerin bankanın operasyonel risk profili değerlendirilerek her yıl güncellenmesi gerekir. Güncelleme sonrasında elde edilen yeni şiddet ve frekans verilerinin ileri ölçüm yaklaşımı sonucu hesaplanan sermaye ihtiyacı düzeyini etkileyeceği tabidir.

Değerlendirme Aşaması:

Hesaplanacak operasyonel risk şiddet ve sıklık düzeyi ile ilgili olabilecek;

- banka dışında yapılmış olan analizler,
- kamuya açık sigorta verileri ve
- büyük tutarlı dış operasyonel risk olaylarının

değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçlarla karşılaştırılması bu aşamada yapılır. Değişkenler üzerinde çalışan uzman kişilerin pozisyonu, tecrübesi, bankada veya konusunda kaç yıldır çalıştığı ve eğitim durumu önemlidir. Senaryo analizinin hazırlanması bir çalışma grubu formatında olduğu için, uzmanların kendi görüşleri doğrultusunda oluşacak olumsuz tablo ve katkılarının etki düzeyleri konusunda rahat olmaları ve birbirlerinden etkilenmemeleri gerekmektedir. Bu nedenle senaryo hakkındaki ilk görüşleri yazılı olarak alınabilir.

Senaryoyu modele dahil ederek uygulayacak kişinin değişkenler konusunda uzmanlarla hemfikir olması bu aşamada sağlanır.

Veri Kalitesi Aşaması:

Bu aşamada değişkenlerin modele dahil edilmesi ve senaryonunun uygulanması söz konusudur. Senaryolar sonrası oluşan operasyonel risk sermaye ihtiyacı düzeyinin makul olması gerekmektedir. Senaryoların ayrı ayrı sonuca etkileri ve hesaplanan operasyonel risk sermaye ihtiyacının değişimi bu safhada analiz edilir. Senaryonun hazırlanmasında emeği geçen uzmanlarla geri besleme süreci oluşturulur.

3.3.Operasyonel Risklerin Tanımlanması ve Tespiti Kapsamında Senaryo Analizinin Kullanılması

İleri ölçüm yaklaşımını kullanmayan bir bankada, senaryo analizi çalışmalarının kalitatif sonuçlarından operasyonel risklerin tanımlanması ve tespiti aşamasında yararlanılabılır. Senaryo analizlerinin hazırlanması aşamasında banka personelinin bankanın operasyonel risklerini tanımları, risklerin nedenleri, etkileri ve azaltım yöntemlerini değerlendirmeleri amaçlanır.

Bu çalışma tarzında ileri ölçüm yaklaşımı kapsamındaki senaryo analizi formatından daha esnek davranılması mümkündür. Senaryolarda sayı sınırlaması yoktur. Senaryolar arasındaki korelasyon ilişkileri önemsizdir. Senaryolar birbirine geçmiş olabilir. Daha düşük şiddetli operasyonel risklere ilişkin senaryoların adedi daha fazla olabilir. Çalışma grupları daha küçük tutulabilir.

Senaryo analizlerinin öz değerlendirme çalışmaları ile birlikte yürütülmesi mümkündür. Öz değerlendirmenin anket yöntemi uygun bir araç değildir, ancak bir iç kontrolörün ve risk yönetimi biriminden bir çalışanın katılımın sağlanacağı çalışma grubu toplantısı bu amaç için yeterli olacaktır. Sonuçların ilgili personel ile paylaşılması gerekir. Böylece iş kolundaki yöneticilerin ve personelin önemli operasyonel riskler hakkında bilinçlenmeleri ve kontrol fonksiyonlarının artırılması sağlanmış olacaktır.

Senaryo analizi çalışmaları doğrultusunda önemli operasyonel riskler ile ilgili farkındalık ve risk yönetimi bilincini artacağı için risk azaltım araçlarından yararlanma düzeyi artar. Yeni sigorta ürünlerinin alınması veya mevcut sigortaların gerçek risk düzeyine göre revize edilmesi, operasyonel risk limitlerinin güncellenmesi, kontrol kaynaklarının dağılımının gözden geçirilmesi sağlanır.

Senaryo analizleri kapsamındaki operasyonel risklerin sigortalanması mümkündür. Sigorta en iyi risk transfer yöntemidir. Türkiye'deki bankaların operasyonel risklerinin sigortaları, Türkiye'de faaliyet gösteren broker firmalar tarafından yurt dışında yapılmaktadır. Bu sigortalar şunlardır;

Banker's Blanket Bond Poliçesi, suistimal sonucu banka personelinin haksız parasal kazanç sağlaması, hırsızlık, soygun, sahte çek gibi gibi dış kaynaklı olaylar ve sahtekârlıklar sonucu bankanın uğrayacağı zararları teminat altına almaktadır. Elektronik ve bilgisayar kaynaklı suçlar da son yıllarda poliçelerin kapsamına alınmıştır.

Yönetici ve Çalışan Sorumlulukları Poliçesi, banka üst yöneticilerinin hatalarından, kusurlarından ötürü yasal mercilere karşı maddi sorumlulukları kapsamaktadır.

İstihdam Uygulamaları Yükümlülükleri Poliçesi, banka yönetimlerinin, personel tarafından ayrımcılık, işten çıkarılma, terfi ettirilmeme gibi nedenlerle mahkemeye verilmesi sonucu uğranılacak zararları teminat altına almaktadır.

Mesleki Sorumluluk Poliçesi çalışan hatalarından ötürü oluşan karşı tarafın zararlarının tazmini amacıyla kullanılmaktadır.

Yetkisiz alım-satımları ve organizasyonel yükümlülükleri sigortalayan poliçeler de son dönemlerde düzenlenmeye başlanmıştır.

Senaryo analizlerinden acil durum planlarının içeriğinin genişletilmesinde yararlanılabilir. Senaryo analizi kapsamında beyin fırtınası yapılacağı için acil durum planlarının eksik kalmış olan bölümleri genişletilebilir, önlemlerin düzeyi artırılabilir ya da acil durum planları belirli senaryo formatları üzerine oturtulabilir. Acil durum planı tüm bankaya açık olduğu için senaryolar hakkında tüm bankanın bilgisi olacaktır.

4. Sonuç

Bankalar sık karşılaştıkları küçük operasyonel risklere karşı gerekli önlemleri kolaylıkla almaktadır. Ancak, küresel düzeyde, bilişim teknolojisini üst düzeyde kullanarak 7 gün 24 saat hizmet sağlayan, karmaşık ürün ve süreçlerin kullanıldığı, satın alma ve birleşmelere sahne olan, belirli hizmetlerin taşeronlara devredildiği bankacılık sektörünün, büyük zararlara yol açabilecek operasyonel risklere maruz olduğu açıktır.

Risk yönetimi sistemlerinin karşılaşılabilecek beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel risklere karşı gerekli önlemleri almış olması ve makul düzeyde bir sermayenin banka bünyesinde bulundurulmasını sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, bu sistemlerden risklerin doğru bir şekilde tespit edilmesi, tanımlanması ve ölçümünde, kontrol zayıflıklarının belirlenmesinde, banka çapında risk kültürünün oluşturulması ile personelin tümünün oto kontrol düzeyinin geliştirilmesinde, daha sağlıklı performans modellerinin oluşturulmasında, stratejik kararların alınmasında, risklerin azaltımı ve transferinde yararlanılmalıdır.

Tüm bu hedeflere sadece kayıp verilerini kullanarak ölçüm yapılması suretiyle ya da diğer ölçüm modelleri üzerinde yoğunlaşarak ulaşılamaz. Bankaların subjektif kriterler içeren çeşitli kalitatif çalışmalar da yapmaları gerekir. Faaliyet kollarındaki uzmanlar, edindikleri risk kültürünü bir ekip çalışması kapsamında birleştirerek, bankalarına özgü operasyonel risk profilini değerlendirmeli ve maruz kalınabilecek beklenmeyen ve sıra dışı operasyonel riskleri senaryo formatında belirlemelidir.

İleri ölçüm yaklaşımını kullanan ve kullanmayan bankalarda senaryo analizleri yukarıda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkin role sahiptir.

Dipnotlar

¹ Uluslararası düzeyde BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası) tarafından çıkarılmış olan ve Basel II prensiplerinin ortaya konduğu “Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması” ve “Operasyonel Risklerin Yönetim ve Denetimi İçin Sağlam Uygulamalar” dökümanları operasyonel risk ile ilgili düzenlemelerin temelinde bulunmaktadır.

² 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”

³ 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”

⁴ Yazarın tüm dünyada ününü artıran “Siyah Kuğu” isimli bir kitabı mevcut olup Türkçe’ye de çevrilmiştir.

⁵ Bu görüşü destekleyecek, muteber dünya çapında yapılmış anketler mevcuttur. Örneğin, Deloitte Touche Tohmatsu firması tarafından düzenlenmekte olan “Global Risk Yönetimi Anketi”. 2007 yılında beşincisinin sonuçları açıklanmıştır.

⁶ Brüt gelir, net faiz gelirlerine, net ücret ve komisyon gelirlerinin, temettü gelirlerinin, ticari kâr/zararın (net) ve diğer faaliyet gelirlerinin eklenmesi, satılmaya hazır ve vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler hesaplarında izlenen menkul kıymetlerin satışından kaynaklanan kâr/zarar ile olağanüstü gelirler (İştirak ve bağlı ortaklık hisseleri ile gayrimenkul satış kazançları dahil) ve sigortadan tazmin edilen tutarların düşülmesi suretiyle hesaplanır.

⁷ BDDK (Aralık 2007), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı 8, s.118

⁸ Risk Business International Limited web sitesi, (2005) “Scenario Workshop; Synopsis of the New York Workshop”, katılımcı finans kuruluşları; AXA UK, Bank of America, Citigroup, Deutsche Bank, Dresdner Kleinwort Wasserstein, Fifth Third Bank, HSBC, JP Morgan Chase, KeyCorp, Lehman Brothers, Man Group, Merrill Lynch, Morgan Stanley, People’s Bank, RBS Greenwich Capital, Scotia Bank, State Street, Wachovia, Wells Fargo ve Risk Business Group.

Kaynakça

- ALTINTAŞ, M. A. (2006), **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Turhan Kitabevi
- Basel Bankacılık Denetim Komitesi (2004) “Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Birbirleriyle Uyumlaştırılması (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı)”, BDDK çevirisi.
- Basel Bankacılık Denetim Komitesi (2003), “Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk”, www.bis.org
- BDDK (Aralık 2007), **Finansal Piyasalar Raporu**, Sayı 8, s.118
- HOFFMAN D. (2002), **Managing Operational Risk – 20 Firm Wide Best Practice Strategies**, Wiley Finance
- JAN VAN DEN BRINK Dr. G. (Head of Operational Risk Controlling, Dresdner Bank) “Scenario-Analysis in 15 Steps” www.financeventures.nl/ventures/site/index/asset=file/type=files/filename=
- MARSHALL, Dr. C. (2007), **Measuring and Managing Operational Risks in Financial Institutions: Tools, Techniques and other Resources**, Wiley Finance
- Operational Risk Corporate Governance Expert Group, FSA (2005), “The Use Test” www.fsa.gov.uk/pubs/international/orsg_use_test.pdf
- Scenario-based AMA Working Group, (2003), “Scenario Based AMA”, Katılımcı finans kuruluşları; Banca Intesa, Barclays Bank, Credit Suisse First Boston, Dresdner Bank, Fortis Bank, Halifax Bank of Scotland, Lloyds TSB, The Royal Bank of Scotland Group, UFJ Holdings, Inc, Euroclear, RMG-Konferansı sunumu www.fednewyork.org/newsevents/events/banking/2003/con0529d.pdf-
- Scenario Workshop; Synopsis of the New York Workshop” (2005), Katılımcı finans kuruluşları; AXA UK, Bank of America, Citigroup, Deutsche Bank, Dresdner Kleinwort Wasserstein, Fifth Third Bank, HSBC, JP Morgan Chase, KeyCorp, Lehman Brothers, Man Group, Merrill Lynch, Morgan Stanley, People’s Bank, RBS Greenwich Capital, Scotia Bank, State Street, Wachovia, Wells Fargo, Risk Business Group, New York.
www.riskbusiness.com/NewsAndEvents/Bank%20of%20Japan%20Scenario%20Workshop%20Synopsis[1].pdf
- TALEB, N. N. (2007), **The Black Swan – The Impact of the Highly Improbable**, Random House
- WOOD, D. (Eylül 2005) “Scenario Analysis Modelling, Scenario Analysis:The Way Forward”, **Operational Risk&Compliance Magazine**, Vol 6, No 9

Uluslararası Finansal Kriz Karşısında Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi*

(15 Şubat-15 Haziran 2009)

15 Şubat 2009 Haftası

- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hazinesi elinde bulunan önemli miktarda Citigroup imtiyazlı hissesini adi hisseye çevireceğini açıklamıştır. Böylece ABD devletinin Citigroup'taki payının yüzde 36'ya çıkacağı, ancak hisse çeviriminin bankaya yeni kaynak aktarımı anlamına gelmediği belirtilmiştir.
- ABD bankacılık düzenleme ve denetleme kurumları, ülkenin büyük bankalarının uzun bir resesyona dayanma gücünün sınanacağı 'stres testlerine' başladığını açıklamıştır. Varlıkları 100 milyar doların üzerinde olan 20'ye yakın finans kuruluşuna uygulanacak testlerle, bankaların ABD Hazinesi'nin adi hisseye çevrilebilir imtiyazlı hisse alımı yoluyla sermaye desteği programından faydalanmaya ihtiyacı olup olmalarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Geçen yıl bankalara 200 milyar dolara yakın sermaye desteği sağlayan ABD Hazine programına paralel olarak başlatılan ve Sermaye Destek Programı adı verilen söz konusu program kapsamında Hazine'nin 700 milyar dolarlık kurtarma fonunda kalan ödenekleri dağıtması öngörülmektedir.

1 Mart 2009 Haftası

- ABD hükümeti sigorta şirketi AIG'nin Sorunlu Varlıkları Kurtarma Program'ı (TARP) çerçevesinde 30 milyar dolarlık nakit desteği sağlayacağını açıklamıştır. Bu çerçevede, AIG'nin borç yükünün daha da azaltılması için, 38 milyar dolarlık borcunun ödenmesinin yerine hükümet şirketin Asya'da 50 ülkede faaliyet gösteren birimleri olan American International Assurance ve American Life Insurance Company'nin hisselerini devralması ve AIG'nin borçlarının faizlerini de indirerek 1 milyar dolarlık faiz avantajı elde etmesi planlanmıştır.
- İngiltere Merkez Bankası faiz oranını yarım baz puan düşürerek yüzde 1'den yüzde 0,5'e indirmiştir. Yeni faiz oranı İngiltere tarihinin en düşük faiz oranı olarak kayıtlara geçmiştir. Avrupa Merkez Bankası ise gösterge faiz oranını 0,5 puan indirdiğini açıklamıştır. Böylece faiz oranı yüzde 1,5 olmuştur.

8 Mart 2009 Haftası

- İzlanda Finansal Denetleme İdaresi (IFSA), likidite problemi bulunan Straumar Burduras bankasına el koyulduğunu ve bankanın ticari faaliyetlerinin durdurulduğunu açıklamıştır. Açıklamada, bankadaki bütün mevduatın tamamen garanti altında olduğu belirtilmiştir.
- IMF Başkanı Strauss-Kahn, küresel ekonomide bu yıl "Büyük Resesyon" yaşamasının ve daralmanın sıfırın altına inmesinin beklendiğini bildirmiştir. Gelişmiş ekonomilerin bankalarındaki sorunlu varlıkları çözüme kavuşturmak için çok yavaş davrandıklarını ve bunun küresel ekonominin 2010 yılında toparlanması olasılığını tehlikeye attığı belirtilmiştir.
- Asya Kalkınma Bankası'nın finansal krizin gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkilerine ilişkin yaptığı araştırma, döviz, hisse ve bono piyasalarını kapsayan finansal varlıkların değerinin 2008 yılında 50 trilyon dolar azaldığını ortaya koymuştur.

* Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Pelin Erdönmez tarafından derlenmiştir.

- İngiltere Merkez Bankası, faiz oranını yarım puan düşürerek yüzde 1'den yüzde 0,5'e düzeyine çekmiş, Avrupa Merkez Bankası da yüzde 2 olan gösterge faiz oranını yüzde 1,5'e indirmiştir. Böylece, faiz oranları en düşük seviyelerine inmiştir.
- İngiltere'nin en büyük bankası Llyods devletin kontrolüne geçmiştir. Banka bünyesinde bulunan 260 milyar sterlin (367 milyar dolar) tutarındaki riskli varlıkları devletin üzerine alarak Llyod Bank'ın en büyük hissedarı konumuna geldiği belirtilmiştir.
- Malezya hükümeti 16 milyar dolarlık kurtarma paketi açıklamıştır.
- İsviçre Merkez Bankası deflasyonla mücadele için döviz piyasalarına müdahale etmiştir. İsviçre Merkez Bankası parasını devalüe eden ilk büyük Merkez Bankası olmuştur.

15 Mart 2009 Haftası

- Amerikan Merkez Bankası (FED), gösterge faiz oranını değiştirmeme kararı almıştır. Merkez Bankası ayrıca beklenmeyen bir kararla önümüzdeki 6 ay içinde, hükümetten 300 milyar dolara kadar uzun dönemli borç tahvili alacağını açıklamıştır. Böylelikle Merkez Bankası'nın hükümete 300 milyar dolara kadar fon sağlaması öngörülmektedir.

22 Mart 2009 Haftası

- ABD Yönetimi, bankaların bilançolarında bulunan ve kredi piyasasının çalışmasını önleyen toksik varlıkları satın almak için 1 trilyon dolara kadar harcama yapacağını, toksik varlıkların satın alınmasında, özel yatırımcılarla birlikte hareket edileceğini açıklamıştır. Buna göre, ABD Hazinesi, kamu-özel sektör ortaklığıyla kurulacak olan fonlara profesyonel yöneticiler atayarak, bu fonların, toksik varlıkları alarak, ileride kar sağlamalarına imkan verecek bir sistem oluşturulmasını, ABD Merkez Bankası da, 1 trilyon dolara kadar "tüketici" odaklı bir varlık satın alma koşullu kredi imkanı yaratarak ekonominin canlandırılmasını ve bankaların yeniden kredi tahsis etmeye başlamalarını amaçlamaktadır.
- Romanya, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 17,5 milyar dolar tutarında 2 yıllık bir Stand-by Anlaşması imzalamıştır.
- IMF, Sırbistan ile 3 milyar euro büyüklüğünde ve 27 ay sürecek bir kredi programı için anlaşmaya vardığını açıklamıştır.
- ABD'de Kongreye Finansal Reform Planı sunulmuştur. Plana göre hedge fonların SEC'in denetimine girmesi, türev piyasalara ilişkin kuralların sıkılaşması, şirket yöneticilerine uzun vadeli performanslarına göre maaş verilmesi, tüm finansal sistem üzerinde güç sahibi olacak tek bir federal kurumun oluşturulması gibi hususlar öngörülmektedir.

29 Mart 2009 Haftası

- Dünya Bankası Başkanı Zoellick, 50 milyar dolar değerinde bir küresel ticaret likidite programı açıklamış ve ticaretin düzeltilmesi çabalarına destek için G-20 liderlerine çağrıda bulunmuştur. Zoellick tarafından, dünya genelinde ticaret hacminin bu yıl yüzde 6 kadar daralmasını tahmin ettikleri belirtilmiştir. Dünya Bankası'nın, revize ettiği Küresel Ekonominin Görünümü Raporunda da, küresel ekonominin bu yıl yüzde 1,7 daralmasının beklendiği ifade edilmiştir.
- İspanya'da 16 yıl sonra bir bankaya el konmuştur. İspanya Merkez Bankası'nın, mevduat bankası Caja Castilla La Mancha'ya el koyarak 9 milyar euroluk borcuna devlet garantisi

vereceği bildirilmiştir. Bankanın kreditorlerine ve müşterilerine karşı tüm yükümlülüklerini yerine getireceği konusunda güvence verilmiştir.

- Meksika, IMF'in yeni esnek kredi hattı kapsamında 47 milyar dolar tutarında kredi arayışı içinde olduğu bildirilmiştir.
- Avrupa Merkez Bankası gösterge faiz oranlarında beklentilerin altında bir indirim yapmıştır. Banka'nın iki gün süren toplantısının ardından yapılan açıklamada bankanın gösterge faiz oranlarının yüzde 1,5 seviyesinden yüzde 1,25 seviyesine indirildiği açıklanmıştır.
- Londra'da G-20 Zirvesi yapılmıştır. Zirve sonucunda açıklanan bildirmede dünya liderleri tarafından, Uluslararası Para Fonu IMF ve Dünya Bankası'na ek 1 trilyon dolar kaynak sağlanacağı taahhüdü verilmiştir. IMF'ye bu çerçevede 500 milyar dolar kaynak sağlanması, bu kaynağın kredi durumunun yeniden düzeltilmesi, dünya ekonomisinde büyüme ve istihdamın yeniden sağlanmasında kullanılması öngörülmüştür. Ayrıca, gelecek iki yıl içinde ticaret finansmanına 250 milyar dolar ayrılması kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu G-20 ülkeleri, finansal sisteme güveni yeniden inşa etmek için bir dizi politika üzerinde de anlaşmaya varmıştır.

5 Nisan 2009 Haftası

- Japonya'da 75 milyar euroluk yeni teşvik paketi açıklanmıştır. Maliye Bakanı tarafından yeni teşvik paketi miktarının gayri safi yurtiçi hasılanın en az yüzde 2'si kadar olacağı açıklanmıştır.
- Latin Amerika'nın en büyük ekonomisi olan Brezilya'nın, IMF'den para almayıp, aksine kredi vermesi öngörülmüştür. Brezilya Maliye Bakanı tarafından, IMF'nin, mali katkıda bulunma davetini kabul edildiği açıklaması yapılarak, Fon'a 4,8 milyar dolara kredi verecekleri belirtilmiştir. Böylelikle IMF tarafından Brezilya'ya "kredi veren ülke statüsü" verilerek, Brezilya'nın sağlam bir ekonomiye sahip olduğu teyit edilmiştir.
- Japonya Başbakanı tarafından, dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Japonya'yı durgunluktan çıkarmak için 15 trilyon yen (150 milyar dolar) tutarında yeni bir teşvik paketi açıklanmıştır. Başbakan tarafından yapılan açıklamada, Japonya'nın gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 3'ü büyüklüğündeki paketle insanların geçim kaynaklarını korumayı ve gelecekteki büyümenin teşvik edilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.

12 Nisan 2009 Haftası

- İngiltere bankacılık denetim kurumu FSA tarafından geçen yıl hükümetin önde gelen bankalarını kurtarmasına yol açan olaylar üzerine bir inceleme başlatılacağı açıklanmıştır. FSA'nın bankaların risk yönetimi süreçleri ve kurtarma operasyonundan önceki dönemdeki yönetim kurulu üyelerinin sorumlu oldukları işlemler gibi konuları soruşturması öngörülmektedir. Soruşturmayla, bankaların yönetim kurullarına ve hissedarlara yeterli bilginin verilişmediği de araştırılacaktır.

19 Nisan 2009 Haftası

- Uluslararası Para Fonu (IMF), Esnek Kredi Hattından 47 milyar dolar tutarında kredi isteyen Meksika'nın başvurusunu onaylamıştır. IMF'den yapılan açıklamada, Meksika'nın 47 milyar dolarlık Esnek Kredi Hattı talebinin IMF Yönetim Kurulu tarafından onaylandığı, Meksikalı yetkililerin, bu anlaşmayı ihtiyatı olarak değerlendirmeyi düşündüğü ve kredi hattından para çekme taleplerinin olmadığı açıklanmıştır.

- IMF küresel krizde finansal sektör zararlarının 4,1 trilyon dolar olacağını tahmin etmiştir. IMF ve Dünya Bankası'nın yarıyıl toplantıları çerçevesinde Washington'da bir araya gelen G-7 ülkeleri Maliye Bakanları toplantı sonucunda ortak bir açıklama yayımlanmıştır. Açıklamada, en önemli amaçlarının her ülkede bankaların tekrar borç vermeye başlaması olduğu, iş imkanları ile büyümeyi yeniden tesis etmek ve bu büyüklükteki bir krizin tekrarlanmaması için ortak hareket etmeyi taahhüt ettikleri, bu çerçevede alınması gereken bütün önlemlerin alınacağı ifade edilmiştir.

26 Nisan 2009 Haftası

- IMF'nin karar mekanizmasında daha fazla söz sahibi olmak isteyen Brezilya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin baskıları sonucunda, Fon, 64 yıllık tarihinde ilk kez tahvil çıkarmak için gerekli çalışmalara başlamıştır. IMF Başkanı tarafından tahvil ihracının esneklik yaratacağını belirterek, ülkelerle ihracın nasıl ve ne miktarda yapılacağı konusunda görüş-tükleri ifade edilmiştir.
- IMF, G-20 ülkelerinden geçen mart ayının ortasından beri kaynak aktarımı için toplamda 324,5 milyar dolarlık taahhüt aldığını açıklamıştır. IMF tarafından yapılan açıklamada, yaklaşık 325 milyar doları bulan bu kaynağın tamamının gelişmiş ülkelerden karşılanacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nin IMF'ye 100'er milyar dolar sağlayacağı kaydedilmiştir.
- BIS tarafından açıklanan verilere göre bankaların uluslararası kredi verme oranlarını son 30 yılın en düşük düzeyinde bulunmaktadır. Uluslararası kredi kuruluşları tarafından verilen sınır ötesi krediler 2008 yılının son 3 ayında 1.985 milyar euro düşmüştür.

3 Mayıs 2009 Haftası

- ABD'nin önde gelen finans kuruluşları için uygulanan 'stres testi' sonuçları açıklanmıştır. Söz konusu test sonuçlarına göre büyük ölçekli bankalar için 74,6 milyar dolarlık mali yardım veya sermaye artırımı gerekmektedir. Finans kurumlarına tekrar güven duyulmasını sağlamak ve ekonomik durgunluğun etkilerini gidermek amacıyla ülkenin önde gelen finans kuruluşları için yapılan stres testleri, 10 bankanın daha da kötüleşebilecek bir kriz ortamında ayakta kalabilmesi için sermaye artırımına gitmesi gerektiğini göstermiştir. Sermaye artırımına en fazla ihtiyaç duyan banka 33,9 milyar dolarlık artırım ihtiyacıyla Bank of America olurken, diğer önde gelen finans kuruluşları ve ihtiyaç duyulan miktarlar Wells Fargo 13,7 milyar dolar, GMAC 11,5 milyar dolar ve Citigroup 5,5 milyar dolar olarak belirlenmiştir.

10 Mayıs 2009 Haftası

- ABD'de gerçekleştirilen ve 19 büyük bankayı kapsayan 'stres testi'nin sonuçlanmasından sonra harekete geçen Avrupa Birliği (AB), bankacılık sistemini benzer bir teste tabi tutmaya karar vermiştir. AB Maliye Bakanları tarafından alınan kararla bankacılık sisteminin sermaye yeterliliği açısından değerlendirilmesi hedeflenen testin Eylül 2009'a kadar tamamlanacağı açıklanmıştır.
- IMF tarafından yapılan açıklamaya göre, Avrupalı bankaların sağlıklı bir sermaye yapısına kavuşmak ve küresel finans krizinin patlak vermesiyle ortaya çıkan toksik varlıklardan kaynaklanan zararları karşılamak için 1 trilyon dolara ihtiyacı bulunmaktadır. IMF'nin son hesaplamaları, Avrupalı bankaların toplamda 1 trilyon doları bulan sermaye ihtiyacının bugüne kadar ancak yüzde 40'ını karşılayabildiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Avrupalı bankaların 600 milyar dolara daha ihtiyacı bulunmaktadır. Euro Bölgesi için ise bu

rakamın 375 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. IMF'ye göre, ABD'li bankalar ise ihtiyaçları olan 666 milyar dolarlık sermayenin şimdiye kadar yüzde 75'ini karşılamıştır.

17 Mayıs 2009 Haftası

- Uluslararası Kalkınma Yönetimi Enstitüsü (IMD) her yıl gerçekleştirdiği Dünya Rekabet Yıllığı için ABD'de bankalara uygulanan stres testinin bir benzerini 57 ülkeye uyarlamıştır. Küresel krizle mücadele etme ve rekabet gücünü artırma kapasitesine sahip ülkeler sıralamasını gösteren Dayanıklılık Testi'nde Danimarka 100 üzerinden 100 puan alarak birinci çıkmıştır. Türkiye ise 45.09 puan ile 30'uncu sıraya yerleşebilmiştir. Danimarka'nın 100 üzerinden 100 puan alarak birinci çıktığı testlerde, Türkiye 45.09 puan ile 30'uncu sıraya yerleşebilmiştir. Türkiye, İngiltere, Belçika, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi AB üyesi ülkeleri geride bırakmayı başarmıştır.
- ABD'nin, IMF, 100 milyar dolar kredi imkanı sağlayacağı açıklanmıştır. ABD Senatosu'nda onaylanan yasa uyarınca, IMF, ABD tarafından açılan 100 milyar dolarlık kredi hattını, ihtiyacı çerçevesinde kullanabileceği ve ABD yönetiminin ayrıca, IMF'deki kota katkısını 8 milyar dolar daha artıracığı belirtilmiştir. Senato tarafından kabul edilen diğer bir karar uyarınca da ABD yönetiminin, IMF'nin 400 tonluk altın satışı planını desteklemesi öngörülmüştür.

24 Mayıs 2009 Haftası

- Dünya Bankası Başkanı Robert Zoellick tarafından, bir "Kırılganlık Fonu"nu oluşturmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Zoellick tarafından, "Bu fona hükümetlerin canlandırma planlarının yüzde 0,7'siyle katkıda bulunacağı açıklanmıştır. Buna ek olarak da Almanya, Japonya ve belki İsveç'ten ilave yardım yapmaları gerekeceği belirtilmiştir.

31 Mayıs 2009 Haftası

- Dünya Bankası, Pakistan'a 900 milyon dolarlık kredi verilmesini onaylamıştır. Sağlanan kredinin 650 milyon dolarlık kısmıyla eğitim düzeyinin artırılması, kalan kısmıyla ise ülkenin kuzeybatısındaki bölgelerde yoksulluğun azaltılması için de kullanılacak olan krediden, bireylere mikro kredi sağlanması ve mesleki eğitim verilmesinde yararlanılması öngörülmektedir.

Türkiye İçin Alınan Önlemler (18 Şubat 2009-15 Haziran 2009)

Hükümet

- Hükümetin kriz ortamında şirketleri, çalışanları ve emeklilere yönelik uygulamaları içeren "mini önlem paketi" TBMM Genel Kurulu'ndan geçerek yasalaşmıştır. Yasayla; İşsizlik Fonu üzerinden uygulanan "kısa çalışma ödeneği"nde süre 3 aydan 6 aya çıkmış, ödeme miktarı da yüzde 50 artırılmıştır. Emeklilerin aylıkların hiçbir şekilde haciz edilememesi hükmü getirilmiştir. 49 tane ile dönük uygulanan teşviklerin süresi ise 1 yıl uzamıştır. Böylelikle sektörel-bölgesel teşvik sistemine de geçişin yolu açılmıştır.
- Hükümet 13 Mart 2009 tarihinde yeni ekonomi paketi açıklamıştır. Bu çerçevede;
 - Beyaz eşyada ÖTV 3 ay süreyle indirilmesi,
 - Otomotivdeki ÖTV 3 ay süre ile indirilmesi,
 - Konutlarda 3 ay süre ile KDV yüzde 18'den yüzde 8'e indirilmesi
 - Kobi'lere 75 milyon TL ek ödenek verilmesi,

- Kaynak kullanım destek fonu (KKDF) oranı 5 puan azalması,
 - Eximbank'ın sermayesi 500 milyon TL artırılması amaçlanmıştır,
 - Sanayide uygulanan indirimli gece tarifesini hafta sonları ve diğer resmi tatil günlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması öngörülmüştür.
- Hükümet Ziraat Bankası tarım kredilerinde vadesini uzattıklarını açıklamıştır. Buna göre işletme kredilerinde vade 18 aydan 24 aya, yatırım kredilerinde ise beş yıldan yedi yıla çıkmıştır.
 - Hükümet tarafından 25 Mart 2009 tarihinde 5'nci önlem paketi açıklanmıştır. Üç ay süre ile geçerli olacak tedbirler şöyledir:
 - İşyerlerinin satışından alınan KDV yüzde 8'e,
 - Gayrimenkul alımında tapu harcı binde 15'ten binde 5'e,
 - Mobilyada alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e,
 - KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makinelerinden alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e,
 - Bilişim ve büro mobilyalarından alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e düşürülmüştür.
 - Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından 4 Haziran 2009 tarihinde yeni teşvik sistemi açıklanmıştır. Söz konusu yeni teşvik sistemiyle; 12 sektörde büyük yatırımların desteklenmesi ve Türkiye'yi 4 bölgeye ayırıp sektörel ve bölgesel teşvikler verilmesi öngörülmektedir. Yeni teşvik sistemiyle Türkiye dört bölgeye ayrılacaktır. Büyük yatırımları desteklenecek sektörler arasında kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, motorlu kara taşıtları imalatı, Demiryolu ve tramvay lokomotifleri veya vagon imalatı, liman ve liman hizmetleri imalatı, elektronik sanayi imalatı, tıbbi aletler, hassas ve optik aletler imalatı, ilaç imalatı, hava ve uzay taşıtları imalatı, makine imalatı yatırımları ve madencilik yatırımları bulunmaktadır.

Büyük proje yatırımlarında ile bölgesel ve sektörel destek kapsamında yüzde 20 olan kurumlar vergisi oranı, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin içinde bulunduğu 4'üncü bölgede yüzde 2'ye, 3'üncü bölgede yüzde 4'e, 2'inci bölgede yüzde 8'e, 1'inci bölgede yüzde 10'a düşecek. Büyük yatırım projelerinde yatırım katkı oranları 4'üncü bölgede yüzde 60, 3'üncü bölgede yüzde 40, 2'inci bölgede yüzde 30, 1'inci bölgede yüzde 20 olacaktır. Bölgesel ve sektörel bazdaki teşviklerde bu oranlar sırasıyla 4'üncü, 3'üncü, 2'inci ve 1'inci bölgelerde yüzde 70, yüzde 50, yüzde 40, yüzde 30 olacaktır.

Yeni teşvik paketi kapsamında; Bakanlar Kurulu tarafından 18 Mayıs 2009 tarihinde kararlaştırılan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonu'nda kabul edilen "Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"yla; firmaların küresel mali kriz ile daralan finansman imkanlarının artırılması ve kredi sisteminin etkin bir şekilde işlemesine katkı sağlaması amaçlanmakta ve bu doğrultuda Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilecek kredi garanti kurumlarına, firmalara kredi garantisi sağlamak üzere 1 milyar Türk Lirasına kadar nakit kaynak aktarılması ve/veya özel tertip Devlet iç borçlanma senedi ihraç edilmesi öngörüldüğü açıklandı. Hazine desteğiyle Kredi Garanti Kurumu'nca kredinin yüzde 65'ine kefalet sağlanması, kredi riskinin yüzde 35'inin ise bankalar tarafından üstlenileceği açıklanmıştır. Kredi garanti kurumlarına ilk etapta aktarılması öngörülen 1 milyar TL kaynakla en az 10 milyar Türk Liralık krediye kefalet sağlanmasına imkan verileceği belirtilmektedir. Kredi Garanti Desteğinden yıllık cirosu 25 milyon TL'nin altında ve en fazla 250 çalışanı olan işletmelerin yararlanması, bu işletmelerde 30 Haziran 2008 tarihinden önceki iki yıl içinde takibe düşmüş borcu olmayan ve kamuya vadesi geçmiş borcu bulunmayan işletmelerin olması şartı aranması öngörülmektedir. Kredi Garanti Fonu desteklerinden yeni sağlanacak krediler kadar ilave sağlanacak krediler ve mevcut kredilerin yenilenen bölümlerinde

yararlanılacaktır. Türk Lirası ya da döviz cinsinden kredilere asgari 1 yıl azami 4 yıl vadeye sahip kredilere destek verilecektir. Kanunun yasalaşmasından sonra çıkacak Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlanmasını takiben iki yıl içinde kullanılacak krediler bu destekten yararlanacaktır.

Hükümet tarafından açıklanan yeni istihdam paketinde ise toplum yararına işler için getirilen desteklerin, işsizlik sigortası fonundan finanse edilmesi ve kapsamında 120 bin işsizedoğrudan istihdam sağlanması öngörülmektedir. Mesleki eğitimlerle ise 200 bin işsizede eğitim verilecek ve program kapsamında ulaşılabilecek işsiz sayısının 500 bin olması amaçlanmaktadır.

Hükümet tarafından istihdam paketinin maliyetinin 1 milyar lira, teşvik paketinin ise maliyetinin tam olarak belli olmadığı, ancak iki paketin toplam maliyetinin en az 3 milyar TL olacağı açıklanmıştır.

Hükümet tarafından hazırlanan Taslak düzenleme ile kredi kartı borçlarına yeniden yapılandırma olanağı getirilmiştir. Bu kapsamda 31 Mayıs 2009 itibarıyla ödeme ıhtarı çekilmiş, icra takibi başlatılmış ya da banka tarafından takip olunan krediler için yeni bir ödeme planına bağlama imkanı getirilmiştir. Borçluların, Kanunun yayımlanmasından itibaren 60 gün içinde bankalara, banka avukatlarına ya da varlık yönetim şirketlerine veya temsilcilerine başvurarak bu imkandan yararlanabilmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, kredi kartlarının yıllık kart kullanım bedeli de yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, kullanım limiti 3 bin 500 liraya kadar olan kredi kartları için 35 liraya kadar, 3 bin 500 ve üstü için limitin yüzde 1'ini geçmemesi öngörülmüştür.

Diğer yandan, Bakanlar Kurulu tarafından 15 Haziran 2009 tarihinde kararlaştırılan "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar"la getirilen düzenlemelerle gerçek kişilerin yurtiçinden ve yurtdışından döviz veya dövize endekli kredi kullanmaları sınırlandırılırken, döviz geliri olmayan firmalara vadesi 1 yıldan fazla ve tutarı 5 milyon ABD dolarının üzerinde olmak üzere yurtiçi bankalardan döviz kredisi kullanım olanağı getirilmiştir.

Merkez Bankası

- TC Merkez Bankası 2 Nisan 2009 tarihinde döviz alım ihalelerine ara vermiştir.
- Merkez Bankası, finans piyasalarında oluşabilecek olası döviz sıkışıklığını aşmak ve bankaları rahatlatmak amacıyla yeni kararlar almıştır. Merkez Bankası, döviz depo piyasasında hem faiz oranlarını düşürmüş, hem de vadeyi uzatmıştır. Merkez Bankası faiz indirimi sonrasında döviz piyasasına ilişkin yeni önlemleri devreye sokmuştur. Döviz depo piyasasında borç verme faiz oranı dolar için yüzde 7'den yüzde 5.5'e, euro için yüzde 9'dan yüzde 6.5'a düşürülmüştür. Döviz depo piyasasında bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vadesi 1 aydan 3 aya uzatılmıştır.

Sermaye Piyasası Kurulu

- Sermaye Piyasası Kurulu fon çıkışı gerektirmeyen sermaye azaltımlarına ilişkin ilkeleri belirlemiştir. Yapılan açıklamada uluslararası kriz nedeniyle şirketlerin halka arz suretiyle nakit sermaye artırımı yapmaları imkanı ekonomik olarak ortadan kalktığı için bu durumun nakit sermaye ihtiyacı olan şirketleri zorunlu olarak sermaye artırımına yönlendirdiği belirtilmiştir. Daha önce yapılan düzenlemelere ilave olarak payları nominal değer altında işlem gören şirketlerin nakit sermaye artırımlarına imkan sağlamak amacıyla halka açık anonim ortaklıklar için fon çıkışı gerektirmeyen sermaye artırım sürecine ilişkin ilke esasların Kurulca belirlendiği ifade edilmiştir.

Yazarlara Duyuru

1. Bankacılar dergisinde yayımlanmak üzere gönderilecek makaleler, word formatında arial yazı karakterinde, 11 punto ile tek aralıklı ve paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılmak üzere Türkçe olarak yazılmalıdır.
2. Yazının kapak sayfasında şu bilgiler yer almalıdır; a) yazının başlığı, b) yazar(lar)ın bağlı oldukları kuruluşlar ve ünvanları, c) varsa yazar(lar)ın yardımlarını gördüğü kişi ve/veya kurumlara teşekkür, d) iletişim kurulacak yazarın adı, adresi varsa telefon ve faks numaraları.
3. Yazı içinde yer alan tablo ve şekiller arial yazı karakterinde 10 punto ile hazırlanmalı, başlık ve sıra numarası verilmeli, kaynakları ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. (Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi tüm basamaklarıyla ek bir sayfada gösterilmelidir).
4. Dipnotların numaralandırılması ve ayrı bir sayfada "Dipnotlar" başlığı altında toplanması gerekmektedir.
5. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır. Ayraç içindeki sıra; yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları şeklinde olmalıdır.
6. Metinde gönderme yapılan veya yapılmayan tüm kaynaklar, kaynaklar listesinde yer almalıdır. Kaynaklar ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır. Kaynakçada aşağıda örneklenen biçim kuralına uyulmalıdır.

Kitaplar

GIOVANNINI, A. (1990), **European Financial Integration**, Cambridge, Cambridge University Press.

Dergiler

EKINCI, N.K. (1991), "Para Politikası, Faiz ve Döviz Kuru", **Muhasebe, İşletme ve Finans**, Sayı 58, s.53-57.

Derlemeler

GORAN, M. (1965), "The Roots of Scientific Method", E.Wayne Courtney (eds), in **Applied Research in Education**, New Jersey: Littlefield, s.75-80.

İnternet adresleri

TUNA, K. (2005), "Bankacılık Kanununda Kurumsal Yönetim", <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/konferanslar/2005/2005tebligleri/9.doc> (20.05.2006)